

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут комунікацій
Національна служба посередництва і примирення
Національна асоціація медіаторів України

Ministry of Education and Science of Ukraine
West Ukrainian National University
Education and Research Institute of Communications
National Mediation and Conciliation Service
National Association of Mediators of Ukraine

НАЦІОНАЛЬНА СЛУЖБА
ПОСЕРЕДНИЦТВА І
ПРИМИРЕННЯ

МАТЕРІАЛИ III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК ТРАНСПАРЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ, ІСТОРИЧНИЙ, ПРАВОВИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІРИ»

**MATERIALS
OF THE III INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
«COMMUNICATION AS A FACTOR OF TRANSPARENCY OF SOCIAL INTERACTION:
PSYCHOLOGICAL, HISTORICAL, LEGAL, ECONOMIC AND POLITICAL DIMENSIONS»**

Співорганізатори / Co-organizers:

Нідерландська бізнес-академія (Нідерланди) / Netherlands Business Academy (Netherlands)
Варміно-Мазурський університет, філія в Ельку (Польща) /
University of Warmia and Mazury, Branch of in Elk (Poland)
«Assertive Group» (Швейцарія) / «Assertive Group» (Switzerland)
Оксфордський університет, Бізнес-школа Saïd (Велика Британія) /
Oxford University, Saïd Business School (UK)
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія) /
Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)
Університет Шеперд (США) / Shepherd University (USA)
Університет штату Арізона (США) / Arizona State University (USA)
Центр глобального зв'язку (США) / Global Connective Center (USA)
Папський Григоріанський університет (Італія) / Pontifical Gregorian University (Italy)
Католицький університет Сан-Антоніо (Іспанія) / Catholic University of San Antonio (Spain)
Університет Туріба (Латвія) / Turiba University (Latvia)
Університет Матея Бела (Словаччина) / Matej Bel University (Slovakia)
Міжнародна асоціація медіації (Нідерланди) / International Mediation Association (Netherlands)
Клуб перемовин (Велика Британія) / The Negotiation Club (UK)
Асоціація медіаторів Грузії (Грузія) / Association of Mediators of Georgia (Georgia)
Міжнародна асоціація навчання та дослідження перемовин INTRA /
International Negotiation Teaching and Research Association INTRA

9-10 травня 2024 року / 9, 10th of May 2024
Тернопіль, Україна / Ternopil, Ukraine

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут комунікацій
Національна служба посередництва і примирення
Національна асоціація медіаторів України

Ministry of Education and Science of Ukraine
West Ukrainian National University
Education and Research Institute of Communications
National Mediation and Conciliation Service
National Association of Mediators of Ukraine

МАТЕРІАЛИ
III Міжнародної науково-практичної конференції
«КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК
ТРАНСПАРЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ:
ПСИХОЛОГІЧНИЙ, ІСТОРИЧНИЙ, ПРАВОВИЙ,
ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІРИ»

MATERIALS
OF THE III INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
«COMMUNICATION AS A FACTOR OF TRANSPARENCY OF SOCIAL INTERACTION:
PSYCHOLOGICAL, HISTORICAL, LEGAL, ECONOMIC AND POLITICAL DIMENSIONS»

Співорганізатори / Co-organizers:

Нідерландська бізнес-академія (Нідерланди) / Netherlands Business Academy (Netherlands)
Варміно-Мазурський університет, філія в Ельку (Польща) /
University of Warmia and Mazury, Branch of in Elk (Poland)
«Assertive Group» (Швейцарія) / «Assertive Group» (Switzerland)
Оксфордський університет, Бізнес-школа Saïd (Велика Британія) /
Oxford University, Saïd Business School (UK)
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія) /
Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)
Університет Шеперд (США) / Shepherd University (USA)
Університет штату Арізона (США) / Arizona State University (USA)
Центр глобального зв'язку (США) / Global Connective Center (USA)
Папський Григоріанський університет (Італія) / Pontifical Gregorian University (Italy)
Католицький університет Сан-Антоніо (Іспанія) / Catholic University of San Antonio (Spain)
Університет Туріба (Латвія) / Turiba University (Latvia)
Університет Матея Бела (Словаччина) / Matej Bel University (Slovakia)
Міжнародна асоціація медіації (Нідерланди) / International Mediation Association (Netherlands)
Клуб перемовин (Велика Британія) / The Negotiation Club (UK)
Асоціація медіаторів Грузії (Грузія) / Association of Mediators of Georgia (Georgia)
Міжнародна асоціація навчання та дослідження перемовин INTRA /
International Negotiation Teaching and Research Association INTRA

9-10 травня 2024 року / 9, 10th of May 2024
Тернопіль, Україна / Ternopil, Ukraine

Комунікація як чинник транспарентності соціальної взаємодії: психологічний, історичний, правовий, економічний та політичний виміри: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 9-10 травня 2024 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 413 с.

Збірник укладено на основі матеріалів доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «Комунікація як чинник транспарентності соціальної взаємодії: психологічний, історичний, правовий, економічний та політичний виміри». У збірнику, відповідно до чотирьох тематичних напрямів конференції, розкрито проблеми вивчення комунікативних практик й ненасильницького спілкування у сучасному глобалізованому світі, окреслено вектори розвитку сфери перемовин, медіації та культури толерантної взаємодії у різних країнах світу:

1. Міжнародне партнерство та комунікації в сучасному глобалізованому світі.
2. Теорія та практика ведення політичних, дипломатичних, військових, торговельних і кризових перемовин.
3. Інститут медіації: українські реалії та зарубіжний досвід.
4. Психологічні та правові засади культури толерантної взаємодії.

Збірник стане у нагоді науковим, науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти і наукових установ, аспірантам, студентам, практикуючим психологам, медіаторам, правозахисникам, працівникам органів державної влади та місцевого самоврядування, іншим особам, яких цікавить актуальна тематика комунікації, перемовин та медіації.

Матеріали конференції публікуються в авторській редакції. Погляди, висловлені в публікаціях, є виключно позицією авторів. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

ISBN 978-966-654-603-9

Усі права захищені.

За будь-якого використання матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим.

© Західноукраїнський національний університет, 2024

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Ян ВАН ЗВІТЕН – ректор Нідерландської бізнес-академії, почесний професор Doctor Honoris Causa Західноукраїнського національного університету, екс-голова правління Нідерландського фонду якості для медіаторів SKM (Нідерланди).

Оксана КОВАЛЬ – директор навчально-наукового інституту комунікацій Західноукраїнського національного університету, кандидат педагогічних наук, доцент (Україна).

Марія ШЕСТЕРНЯК – заступник директора навчально-наукового інституту комунікацій, кандидат економічних наук, доцент Західноукраїнського національного університету (Україна).

Світлана ЗАПАРА – перший заступник голови Національної служби посередництва і примирення, доктор юридичних наук, професор (Україна).

Анатолій ФУРМАН – професор кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету, доктор психологічних наук, професор (Україна).

Андрій ГІРНЯК – завідувач кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету, доктор психологічних наук, професор (Україна).

Сергій ШАНДРУК – професор кафедри психології та соціальної роботи, директор навчально-наукового центру моніторингу якості освіти та методичної роботи ЗУНУ, доктор психологічних наук (Україна).

Оксана ФУРМАН – професор кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету, доктор психологічних наук, професор (Україна).

Марія БРИГАДИР – директор Школи професійного розвитку «АКМЕ» навчально-наукового інституту комунікацій Західноукраїнського національного університету (Україна).

Юстина КРИВКОВСЬКА – професор Варміно-Мазурського університету, філії в Ельку (Польща).

Мечислав РОЗАНСЬКІ – професор факультету права та адміністрації Варміно-Мазурського університету в Ольштині (Польща).

Міхал ТУРОСІК – декан юридичного факультету Університету Матея Бела, професор (Словаччина).

Імантс БЕРГС – проректор з розвитку навчання та міжнародних відносин університету Туріба, професор (Латвія).

Леван ДЖАКЕЛІ – декан факультету права та соціальних наук Батумського державного університету імені Шота Руставелі, професор (Грузія).

Ірина ХОНДОГІЙ – директор Західного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги (Україна).

Пітер КЕСТІНГ – професор Орхуського університету, засновник Міжнародної асоціації навчання та дослідження перемовин «INTRA» (Данія).

Ремігіуш СМОЛНСЬКІ – професор Лейпцизької вищої школи менеджменту HHL, засновник Міжнародної асоціації навчання та дослідження перемовин «INTRA» (Німеччина).

Януш КОВАЛЬ – заступник декана факультету канонічного права Папського Григоріанського університету, професор (Італія).

Філіп БРАУН – засновник та директор Клубу перемовин «The Negotiation Club» (Велика Британія).

Ігор ЛІЩИНСЬКИЙ – доктор економічних наук, професор кафедри міжнародної економіки, Західноукраїнський національний університет (Україна).

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

ЗМІСТ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПЛАТФОРМА 1 «МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО ТА КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ»

SCIENTIFIC AND PRACTICAL PLATFORM 1 «INTERNATIONAL PARTNERSHIP AND COMMUNICATIONS IN THE MODERN GLOBALIZED WORLD»

1. **Глух Наталія.** Комунікaції як важлива складова забезпечення якості аудиторських послуг 08
2. **Загородня Алла.** Мовна антропологія як ключ до комунікaції у сучасному світі 12
3. **Загородня Алла.** Соціально-антропологічний сенс проблеми людини в контексті простору «тотальної комунікaції» сучасності 17
4. **Калачик Тарас.** Міжнародні правові стандарти толерантності та їх імплементація в Україні 20
5. **Калініна Людмила.** Значення психолого-педагогічної комунікaції в розбудові багатовекторного людиноцентристського закладу освіти... 24
6. **Кізима Андрій, Барвінська Вікторія.** Соціальні комунікaції як запорука доступності та якості соціальних послуг 27
7. **Шестерняк Марія, Забчук Володимир.** Комунікaція в аудиті як вирішальний чинник успіху при укладанні договору про надання аудиторських послуг 31

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПЛАТФОРМА 2 «ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВЕДЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ДИПЛОМАТИЧНИХ, ТОРГОВЕЛЬНИХ І КРИЗОВИХ ПЕРЕМОВИН»

SCIENTIFIC AND PRACTICAL PLATFORM 2 «THEORY AND PRACTICE OF POLITICAL, DIPLOMATIC, TRADE AND CRISIS NEGOTIATIONS»

1. **Калініна Наталія.** Чому навички перемовин важливі в бізнесі, або як зробити базову компетенцію керівника частиною ДНК компанії? 37
2. **Павлюк Тарас.** Екстремальні перемовини: стратегії взаємодії у кризовій ситуації 41

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПЛАТФОРМА 3
«ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД»

SCIENTIFIC AND PRACTICAL PLATFORM 3
**«INSTITUTE OF MEDIATION: UKRAINIAN REALITIES AND FOREIGN
EXPERIENCE»**

1. **Андрійчук Іванна.** Медіація як засіб гармонізації міжособистісних взаємин у молодій сім'ї 44
2. **Бригадир Марія.** Міжнародна медіація як особлива форма управління конфліктами 47
3. **Вакунов Гліб.** Роль медіації в медичній сфері 50
4. **Водоп'ян Тетяна.** Сімейна медіація та домашнє насильство: досвід України та Великобританії 52
5. **Волкова Наталя.** Медіація як інструмент участі громадянського суспільства у підтримці та просуванні культури миру 57
6. **Gilewska Agnieszka.** Mediacja jako skuteczne narzędzie w dydaktyce nauczania języków obcych 61
7. **Капалкіна Ірина.** Медіація в адвокатській і нотаріальній практиці та в суддівській системі 62
8. **Карацук Катерина.** Медіація у виконавчому провадженні в Україні: основні проблеми та шляхи їх вирішення 67
9. **Кудлач Віра.** Медіація та діалог у викладанні дисциплін суспільного циклу 71
10. **Мартиневич Анастасія.** Інститут військової медіації в Україні: необхідність та перспективи запровадження 74
11. **Mirecki Mikołaj.** Mediacja administracyjna w polskim systemie prawnym 78
12. **Моржевська Тетяна.** Переваги та недоліки залучення дітей у сімейній медіації 81
13. **Подковенко Тетяна, Ярємко Оксана.** Правові стандарти ЄС щодо транскордонної медіації 85

14. Поліщук Оксана. Рефреймінг як комунікативна навичка медіатора	89
15. Татунько Євген. Медіація та психологічні аспекти вирішення конфліктів	93
16. Шевель Світлана. Психологія конфліктів у бізнесі: інноваційні підходи до їх вирішення	97
17. Шевченко Світлана. Культура толерантної взаємодії в роботах українських діячів першої половини XX століття	102

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПЛАТФОРМА 4 ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРИ ТОЛЕРАНТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

SCIENTIFIC AND PRACTICAL PLATFORM 4 PSYCHOLOGICAL AND LEGAL FUNDAMENTALS OF THE CULTURE OF TOLERANT INTERACTION

1. Антонюк Віктор, Бобильова Марія. Сучасний стан та перспективи розвитку етичної інфраструктури публічного управління	107
2. Бойко Діана. Арттерапія як ефективний інструмент психологічної підтримки в умовах кризових станів	111
3. Вакунов Гліб. Психологічні особливості перемовин у системі «родичі – пацієнт – лікар»	115
4. Wojnicz Piotr, Możejewska Magdalena. Komunikacja ze społeczeństwem w zakresie przeciwdziałania przestępczości – pozyskiwanie i przetwarzanie informacji przez organy ścigania w Polsce	117
5. Гвязда Вікторія. Вплив темпераменту на професійну діяльність медіатора	120
6. Глух Петро. Роль комунікацій в ефективному управлінні трудовим колективом	123
7. Hrabar Edita, Hodya Roman, Levko Yana. The impact of interpersonal interactions on the development of tolerance culture in intercultural communication	127
8. Данилова Лілія. Соціальні, психологічні та культурні аспекти стресостійкості особистості	132

9. <i>Захарін Сергій</i> . Сучасні українські реалії та освіта	135
10. <i>Krzywkowska Justyna</i> . The role of conscience clause in the polish legal order	141
11. <i>Majer Anna</i> . Uгода nowacyjna w polskim prawie cywilnym	143
12. <i>Макарова Олена, Зінченко Даніїл</i> . Роль сім'ї та освіти у вихованні толерантності особистості	146
13. <i>Mrozek Jacek Janusz</i> . Duszpasterstwo wobec działań wojennych na Ukrainie	151
14. <i>Муліванова Альона</i> . Правове забезпечення толерантності в Україні	158
15. <i>Ніздрень Олександра, Шухманн Вадим</i> . Комунікативна толерантність як ключовий елемент професійної компетентності у сучасній психології	161
16. <i>Островська Галина</i> . Від толерантної комунікації на уроці до толерантної комунікації у суспільстві: шляхи формування толерантності в системі шкільної літературної освіти	165
17. <i>Радчук Галина</i> . Діалог як форма організації спілкування суб'єктів освітнього процесу	171
18. <i>Różański Mieczysław, Kaczmarczyk Szymon</i> . Kto może być dziennikarzem według prawa polskiego?	176
19. <i>Шевченко Світлана</i> . Принципи толерантності в сучасному світі у поглядах українських діячів	180

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПЛАТФОРМА 1
«МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО ТА КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ
ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ»

SCIENTIFIC AND PRACTICAL PLATFORM 1
«INTERNATIONAL PARTNERSHIP AND COMMUNICATIONS IN THE MODERN GLOBALIZED
WORLD»

Наталія Глух,

*викладач кафедри фінансового контролю та аудиту
Західноукраїнського національного університету (Україна)*

КОМУНІКАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ
АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ

Ключовою ознакою сучасного розвитку української економіки є її функціонування в умовах воєнного стану та орієнтації на євроінтеграцію, тому аудит відіграє все більшу роль, оскільки є важливим фактором забезпечення незалежного механізму контролю. Як в умовах сьогодення, так і в майбутньому післявоєнному періоді, в процесі адаптації та відродження української економіки аудит є інструментом забезпечення достовірного розкриття інформації для компаній. Тому постає питання про підвищення вимог до якості аудиторських послуг. Конкретного трактування поняття «якість аудиторських послуг» немає, проте досить часте використання цього терміну в дискусіях між зацікавленими сторонами, а також у працях науковців, розробників стандартів й представників аудиторських фірм вказує на актуальність даного питання.

Значна кількість користувачів фінансової звітності сприймають відсутність незалежної думки аудитора як показник щодо достовірності поданої в звітності інформації. На вагомість такого показника впливає сукупність факторів, включаючи репутацію аудиторської фірми та припущення щодо ефективності проведення нею аудиту. Важливим інструментом підвищення якості аудиту за рахунок формування уніфікованих підходів до процесу аудиту є Міжнародні

стандарти аудиту (далі – МСА), де підкреслено вагомість комунікативних зв'язків між аудитором та управлінським персоналом різних рівнів. Також МСА зобов'язують аудиторів повідомляти та обговорювати з управлінським персоналом виявлену під час проведення аудиту фінансової звітності інформацію, якщо вона є важливою та стосується у тому числі найвищої ланки керівництва при здійсненні ними нагляду за фінансовою звітністю та висвітленням інформації.

Так, у параграфі А31 МСА 220 «Управління якістю аудиту фінансової звітності» зазначається, що «комунікація - це засіб, за допомогою якого команда із завдання своєчасно ділиться відповідною інформацією відповідно до вимог цього МСА, тим самим сприяючи досягненню якості завдання з аудиту» [1]. В літературі існує значна кількість думок вчених щодо пояснення поняття «комунікація», залежно від підходу до його трактування.

Так, Е. Джонс, Б. Уотсон, Дж. Гарднер пропонують таке визначення комунікацій: «Спочатку цей феномен розумівся як засіб, за допомогою якого індивідуальна активність членів організації координується і дозволяє досягти організаційних цілей. Потім було визначення комунікації як центрального процесу в організації. Новітнє розуміння комунікації знаходить відображення у її трактуванні як підстави створення організації. Організації постійно адаптуються до економічних умов, що змінюються, перебудовуючи свої структури, що відбивається і на процесах комунікації: вони одночасно і йдуть за новітніми організаційними структурами, і сприяють їх створенню» [4].

Р. Дафт трактує комунікації як «процес, за допомогою якого двоє або більше осіб обмінюються зрозумілою інформацією, як правило, з метою мотивування або впливу на поведінку» [2, с.473].

На рис. 1 відображено між ким може відбуватися комунікація в процесі проведення аудиторської перевірки згідно МСА 220 «Управління якістю аудиту фінансової звітності».

Рис. 1. Комунікація в процесі проведення аудиторської перевірки

Примітка: розроблено на основі джерела [1]

Для того, щоб досягти ефективної комунікації аудитору потрібно використовувати найбільш придатний метод обміну інформацією. МСА зазначається, що повідомлення необхідної інформації, як зі сторони аудитора, так і управлінського персоналу а також тих, кому надано найвищі повноваження, може здійснюватись в двох формах:

- письмово (у вигляді структурованих презентацій або письмових звітів);
- усно (шляхом обговорення).

«Усна форма повідомлення інформації потребує від аудитора задокументувати обговорення значущих питань з управлінським персоналом та тими, кого наділено найвищими повноваженнями, включно з характером обговорених значущих питань та коли і з ким проводилося таке обговорення»[3].

Аудитор повинен систематично інформувати управлінський персонал про всі аспекти аудиту, які можуть впливати на важливі процеси діяльності.

Управлінський персонал також повинен забезпечувати аудитора необхідною інформацією, що є складовою частиною аудиторських доказів. З метою уникнення непорозумінь перед початком проведення аудиторських процедур рекомендується обумовити чітко визначення інформації, яка буде передаватися та отримуватися від управлінського персоналу. Розробка стандартних зразків повідомлень та аудиторської документації для реєстрації фактів комунікації, сприятиме систематизації процесу обміну інформацією.

МСА передбачено обов'язкову комунікацію між аудитором та управлінським персоналом включаючи тих, кого наділено найвищими повноваженнями. Такі ситуації можна поділити на 3 групи (рис. 2).

Доказова	Інформаційна	Декларативна
Спілкування з управлінським персоналом використовується аудитором як аудиторські докази	Ситуації, коли аудитор повинен повідомляти та обговорювати	Письмові запевнення управлінського персоналу, що надаються аудитору для підтвердження певних питань або додаткової підтримки інших аудиторських доказів

Рис. 2. Ситуації з необхідністю обов'язкової комунікації між аудитором та управлінським персоналом

Комунікації відіграють важливу роль в процесі проведення аудиторської перевірки. Завдяки правильно побудованому обміну інформацією між аудитором та управлінським персоналом можливо досягти більшої ефективності та якості проведених аудиторських процедур. Проте процес управління якістю в аудиторській фірмі є дещо новим та складним та потребує залучення усіх професійних та інтелектуальних ресурсів аудиторської фірми.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний стандарт аудиту 220 «Управління якістю аудиту фінансової звітності». URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/1_ISA_220_\(Revised\)_Final_Standard_\(Not_Formatted\)\(uk\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/1_ISA_220_(Revised)_Final_Standard_(Not_Formatted)(uk).pdf)
2. Daft R. L. Management. Cengage Learning, 2010. 704 p
3. Destianne N. Do Related Party Transactions Matter to Auditors. Universitas Gadjah Mada, Indonesia. Journal of Communication, 2008, vol. 5 URL: https://foura.org/download/foura_2017/foura_028.pdf
4. Jones E., Watson B. Organizational Communication: Challenges for the New Century. Journal of Communication. December 2004. P. 722-750. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2004.tb02652.x>

Алла Загородня,

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України (Україна)*

МОВНА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК КЛЮЧ ДО КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Антропологія – наукова дисципліна, яка вивчає людину та різні етапи людської історії. Зосереджуючись на біологічних і культурних відмінностях різних груп людей, у межах яких розрізняють людину-індивіда, людину-суб'єкта, людину-особистість, людину-людину, антропологія об'єднується рядом наукових принципів і методологічних підходів, серед яких особливим є принцип холізму, що передбачає багатоаспектний аналіз об'єктів наукового дослідження [4, с. 96]. Одним із напрямів антропології є лінгвістична або мовна антропологія - вивчення соціальної комунікації у різних суспільствах шляхом вивчення історії та зміни мов, а також взаємозв'язку мови та культури. Наскільки

варіації мови вказують на місце людини в суспільстві? Як мова визначає та віддзеркалює наш світогляд та ментальність?

Мовна антропологія визначає соціальну комунікацію механізмом, каналом розвитку соціальних взаємодій у контексті повсякденності, базовим соціальним процесом. Комунікація є універсальною формою соціальності. Повсякденні відносини визначаються наявністю загальних мовних смислів та семантикою інтерпретаційних процесів. Спілкування, поряд з діяльністю, постає основним чинником, що необхідний для формування людської особистості. У соціальних відносинах і взаємодіях за посередництва мови відбувається процес ідентифікації індивідів, груп, спільнот. Відтак очевидно є визначальна роль комунікації у формуванні не лише форми, а й змісту повсякденності.

Вчення про комунікацію як основу буття людини обґрунтовується в працях М. Бахтіна, П. Бергера, Т. Лукмана, М. Бубера, Л. Вітгенштейна, Ю. Габермаса, М. Гайдегера, Г. Гарфінкеля, І. Гофмана, У. Еко, І. Касавіна, В. Лелеко, Ю. Лотмана, Н. Лумана, Дж. Г. Міда, А. Моля, А. Щюца, К. Ясперса. Проблемам комунікативної філософії присвячені праці українських учених А. Єрмоленка, А. Карася, Л. Ситниченка. Комунікативним структурам повсякденності, значенню комунікації для формування та існування повсякденності в контексті теоретико-методологічного аналізу соціальної дійсності присвячені дисертаційні дослідження І. Полякової та Л. Савченко.

Соціальна комунікація зумовлюється розвитком і саморозвитком особистості, що виявляється в творчому характері освоєння кращих зразків комунікативної діяльності. Водночас вона забезпечує ступінь соціальної активності особистості, соціальну значущість норм її поведінки, застосування відповідних засобів комунікативної діяльності та комунікативної культури. Розуміння комунікативної культури як засобу й умови формування особистості ґрунтується на пізнанні її адаптивних можливостей, які допомагають людині діяти відповідно до культурних стандартів важливого для неї оточення.

Вивчення повсякденної комунікації та соціальних структур, в рамках яких вона відбувається, тісно пов'язане з психологією міжособистісної та групової

взаємодії, культурологією, антропологією, соціологією організації, теорією мереж. Мікросоціологічний підхід до міжособистісної комунікації вивчає соціологію позиційного та інтерактивного соціального контакту, активно використовує методи емпіричної науки в дослідженні мікроструктур, осередків комунікації. Так, способи та ситуації взаєморозуміння людей у повсякденних, рутинних ситуаціях вивчає етнометодологія – науковий напрямок, близький до феноменологічної соціології. Етнометодологія розглядає соціальну комунікацію як організацію мовних актів і взаєморозуміння суб'єктів – учасників «розмови». Соціальна реальність, за Г. Гарфінкелем, «конструюється» у процесі мовної комунікації. Ототожнюючи соціальну взаємодію з мовною комунікацією, він звертає увагу не на зміст, а на норми спілкування. Соціальне стає можливим виключно завдяки тому, що комунікація суб'єктів здійснюється за певними «правилами говоріння». У звичайній «розмові» суб'єктів присутні елементи взаємного розуміння, яке встановлюється не лише на основі сказаного, а й на основі невисловленого. Тобто, розуміння часто досягається в результаті не актуального роз'яснення, а наявності певної тимчасової послідовності мовлення, схеми вираження думки. У розумінні міститься «фонове очікування» відповідної реакції партнерів, яке прояснює зміст промови, позиції суб'єктів, оцінки тощо. Будь-яке порушення цих очікувань здатне зруйнувати комунікацію [1]. Отже, використовуючи спостереження та порівняння комунікативної поведінки на прикладі різноманітного етнографічного матеріалу, етнометодологія тлумачить механізми спілкування в складних суспільствах на прикладі елементарних форм простих суспільств. Етнометодологія прагне зрозуміти комунікацію як процес обміну смислами, надаючи універсального значення методам антропологічного вивчення інших культур. Йдеться про звичайні, стереотипні дії людей, які отримані за традицією, над якими люди не задумуються. Фонові очікування, якими люди, інколи неусвідомлено, керуються у своїх діях, на думку етнометодологів, можуть виявлятися в незвичних версіях звичайних ситуацій.

У сфері повсякденності різні типи комунікації відрізняються рівнем розуміння, що можливо завдяки типізації (міжособистісної, групової, суспільної).

Типізація найчастіше ґрунтується на здоровому глузді, що свідчить про необхідність звернення до ролі раціональності в організації повсякденності. Так, основою для побудови повсякденного знання є безпосередня ситуація соціальної взаємодії. Завдяки повторенню певних операцій вибудовується множина взаємопов'язаних типізацій, яка є більш-менш стійкою структурою. Звичайна мова як знакова система, що одночасно має анонімний характер і відірвана від тут і зараз ситуації, є універсальним засобом комунікації в повсякденній взаємодії. Жива мова повсякденного спілкування охоплює реальність, що пізнана людьми, й увібрала все її різноманіття. Звичайна мова, як засіб комунікації та пізнання, постає в ролі сформованої соціальної реальності, яка існує до народження окремого індивіда, проте водночас є продуктом суто людського буття. Тому пізнання поширюється лише до тих меж, які здатна охопити мова і якими обмежується реальність [2, с. 90-95]. Виникаючи в контексті певної ситуації, мова набуває самостійності, зберігаючи свою структуру навіть після зникнення цих ситуацій з життя. Мова повинна бути зрозумілою як специфічний зріз історії суспільства і культури. Не існує жодної «індивідуальної» розмовної мови, оскільки вона має груповий характер. У цьому контексті особливу важливість мають такі фактори як група – носій мови, ставлення індивіда до групи, ставлення групи до інших угруповань, динаміка всередині групи. Отже, загальна структура мови є сукупністю групових мов, а соціальна природа мови така ж, як і соціальна природа пізнання [3]. У просторі соціального життя з усіма його повсякденними проявами існують різні типи, моделі відтворення комунікації. Проте загалом, в обсязі глобальної соціальної повсякденності сьогодні важко зберегти себе, свою культуру, комунікацію в традиційних цивілізованих рамках.

Водночас вона забезпечує ступінь соціальної активності особистості, соціальну значущість норм її поведінки, застосування відповідних засобів комунікативної діяльності. Розуміння комунікативної культури як засобу й умови формування особистості ґрунтується на пізнанні її адаптивних можливостей, які допомагають людині діяти відповідно до культурних стандартів важливого для неї оточення. Отже, спілкування як цінність і перша життєва

необхідність перебуває в центрі уваги філософії, етики, психології, педагогіки, культурології, які намагаються з різних позицій визначити сутність цього феномена. Воно є невід'ємною складовою людського існування, важливою передумовою формування людини як соціальної істоти, здатної до співіснування з подібними до себе, а також необхідною передумовою розвитку суспільства. У процесі спілкування досягаються потрібна організація, єдність і регуляція дій окремих індивідів, інтелектуальна та емоційно-чуттєва взаємодія між ними, яка сприяє формуванню спільності настроїв і поглядів, взаєморозумінню та узгодженості дій, згуртованості й солідарності, без яких неможлива жодна колективна діяльність і котрі утворюють культурно комунікативну основу соціального життя суспільства. Як форма людських стосунків спілкування має діяльнісний характер. Отже, мовна антропологія – спілкування – це взаємодіяльність, яка ґрунтується на потребі людини в людині, тому вона є умовою включення людини в соціум і культуру.

Список використаних джерел

1. Гарфинкель Г. Исследования по этнометодологии / Г. Гарфинкель; пер. с англ. З. Замчук, Н. Макарова, Е. Трифонова. – СПб.: Питер, 2007. – 336 с
2. Дивисенко К. С. Религиозные знания, убеждения, практики в структуре жизненного мира / К. С. Дивисенко // Социологический журнал. – 2011. – № 4. – С. 84–100.
3. Касавин И. Т., Щавелев С. П. Анализ повседневности [Электронный ресурс] // journal.iph.ras.ru: [сайт] / И. Т. Касавин, С. П. Щавелев. – Режим доступа: <http://journal.iph.ras.ru/alltag.doc>. – Название с экрана.
4. Загородня А. А. Соціальна антропологія в контексті освіти та виховання особистості (друга половина ХІХ століття) як чинник сучасних освітніх змін. Наука і техніка сьогодні. 2022. 11 (11). С. 95-106.

Алла Загородня,

*д. пед. наук, професор, головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України (Україна)*

СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ СЕНС ПРОБЛЕМИ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРОСТОРУ «ТОТАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ» СУЧАСНОСТІ

Комунікативний процес являє собою необхідну передумову становлення, розвитку та функціонування всіх соціальних систем, тому що саме він забезпечує зв'язок між людьми і їх спільнотами, робить можливою зв'язок між поколіннями, накопичення і передачу соціального досвіду, його збагачення, поділ праці і обмін його продуктами, організацію спільної діяльності, трансляцію культури. Саме за допомогою комунікації здійснюється управління, тому вона представляє до всього вищепереліченого і соціальний механізм, за допомогою якого виникає і реалізується влада в суспільстві.

У постіндустріальному, інформаційному, суспільстві проблема комунікації є однією з найважливіших. Особливо це стосується освітньої сфери, покликаної забезпечити підготовку людини до життя у світі різноманітних зв'язків, відносин, комунікативних можливостей. Одним із джерел розвитку комунікативних можливостей особистості є професійно-педагогічна комунікація як особливий напрям лінгвістичної антропології та тип активного взаємообміну інформацією у професійній педагогічній діяльності.

Антропологічний вимір освіти й виховання розкриває їхню гуманістичну сутність, орієнтує педагогічну теорію і практику на визнання самоцінності кожної людини, особливо дитини, реалізація творчого потенціалу якої залежить не в останню чергу від людських якостей вчителів і вихователів, від освітньої спільноти у її широкому розумінні. Людиновимірність освітньо-педагогічної діяльності є важливою передумовою стійкого розвитку суспільства, сприяє його здатності до самооновлення [3].

Одним із напрямів антропології є лінгвістична або мовна антропологія – вивчення соціальної комунікації у різних суспільствах шляхом вивчення історії та зміни мов, а також взаємозв'язку мови та культури. Наскільки варіації мови вказують на місце людини в суспільстві? Як мова визначає та віддзеркалює наш світогляд та ментальність?

Мовна антропологія визначає соціальну комунікацію механізмом, каналом розвитку соціальних взаємодій у контексті повсякденності, базовим соціальним процесом. Комунікація є універсальною формою соціальності. Повсякденні відносини визначаються наявністю загальних мовних смислів та семантикою інтерпретаційних процесів. Спілкування, поряд з діяльністю, постає основним чинником, що необхідний для формування людської особистості. У соціальних відносинах і взаємодіях за посередництвом мови відбувається процес ідентифікації індивідів, груп, спільнот. Відтак очевидно є визначальна роль комунікації у формуванні не лише форми, а й змісту повсякденності.

Вчення про комунікацію як основу буття людини обґрунтовується в працях М. Бахтіна, П. Бергера, Т. Лукмана, М. Бубера, Л. Вітгенштейна, Ю. Габермаса, М. Гайдегера, Г. Гарфінкеля, І. Гофмана, У. Еко, І. Касавіна, В. Лелеко, Ю. Лотмана, Н. Лумана, Дж. Г. Міда, А. Моля, А. Щюца, К. Ясперса. Проблемам комунікативної філософії присвячені праці українських учених А. Єрмоленка, А. Карася, Л. Ситниченка. Комунікативним структурам повсякденності, значенню комунікації для формування та існування повсякденності в контексті теоретико-методологічного аналізу соціальної дійсності присвячені дисертаційні дослідження І. Полякової та Л. Савченко.

Соціальна комунікація зумовлюється розвитком і саморозвитком особистості, що виявляється в творчому характері освоєння кращих зразків комунікативної діяльності. Водночас вона забезпечує ступінь соціальної активності особистості, соціальну значущість норм її поведінки, застосування відповідних засобів комунікативної діяльності та комунікативної культури. Розуміння комунікативної культури як засобу й умови формування особистості ґрунтується

на пізнанні її адаптивних можливостей, які допомагають людині діяти відповідно до культурних стандартів важливого для неї оточення.

У сфері повсякденності різні типи комунікації відрізняються рівнем розуміння, що можливо завдяки типізації (міжособистісної, групової, суспільної). Типізація найчастіше ґрунтується на здоровому глузді, що свідчить про необхідність звернення до ролі раціональності в організації повсякденності. Так, основою для побудови повсякденного знання є безпосередня ситуація соціальної взаємодії. Завдяки повторенню певних операцій вибудовується множина взаємопов'язаних типізацій, яка є більш-менш стійкою структурою. Звичайна мова як знакова система, що одночасно має анонімний характер і відірвана від тут і зараз ситуації, є універсальним засобом комунікації в повсякденній взаємодії. Жива мова повсякденного спілкування охоплює реальність, що пізнана людьми, й увібрала все її різноманіття. Звичайна мова, як засіб комунікації та пізнання, постає в ролі сформованої соціальної реальності, яка існує до народження окремого індивіда, проте водночас є продуктом суто людського буття. Тому пізнання поширюється лише до тих меж, які здатна охопити мова і якими обмежується реальність [2, с. 90-95]. Виникаючи в контексті певної ситуації, мова набуває самостійності, зберігаючи свою структуру навіть після зникнення цих ситуацій з життя. Мова повинна бути зрозумілою як специфічний зріз історії суспільства і культури. Не існує жодної «індивідуальної» розмовної мови, оскільки вона має груповий характер. У цьому контексті особливу важливість мають такі фактори як група – носій мови, ставлення індивіда до групи, ставлення групи до інших угруповань, динаміка всередині групи. Отже, загальна структура мови є сукупністю групових мов, а соціальна природа мови така ж, як і соціальна природа пізнання [2]. У просторі соціального життя з усіма його повсякденними проявами існують різні типи, моделі відтворення комунікації. Проте загалом, в обсязі глобальної соціальної повсякденності сьогодні важко зберегти себе, свою культуру, комунікацію в традиційних цивілізованих рамках. Водночас вона забезпечує ступінь соціальної активності особистості, соціальну

значущість норм її поведінки, застосування відповідних засобів комунікативної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Романенко М.І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу. Дніпропетровськ: Видавництво «Промінь», 1998. – 132 с.
2. Гітун Н.І. Філософія освіти: аналіз культуротворчої парадигми в освіті // Проблеми педагогічних технологій. – 2010. – № 2. – С. 70–77.
3. Загородня А.А. Генеза соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти і виховання (друга половина XIX століття). The 6th International scientific and practical conference «Eurasian scientific discussions», (July 3-5, 2022). Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2022. P. 151-152. <https://sci-conf.com.ua/vi-mezhdunarodnayanauchno-prakticheskaya-konferentsiya-eurasian-scientific-discussions-3-5-iyulya-2022-godabarselona-ispaniya-arhiv/>

Калачик Тарас Олександрович,

*Начальник відділення поліції № 1 Вінницького районного управління поліції
Головного управління поліції у Вінницькій області,
підполковник поліції (Україна)*

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

У світлі глобальних соціальних змін та міжнародної інтеграції, питання толерантності набуває особливої актуальності. Міжнародні правові стандарти, які спрямовані на забезпечення взаємної поваги та розуміння між людьми різних культур, етносів та релігій, відіграють ключову роль у формуванні сучасних демократичних суспільств. Україна, переживаючи період значних соціальних та політичних трансформацій, активно включається в процес адаптації та впровадження цих стандартів.

Міжнародні правові стандарти толерантності ґрунтуються на засадах гідності, рівності та взаємоповаги між всіма людьми, незалежно від їхньої національності, раси, віросповідання чи будь-яких інших відмінностей. Важливу роль у формулюванні цих принципів відіграють такі документи, як Всесвітня декларація прав людини, яка від самого свого прийняття в 1948 році стала основоположним документом у сфері прав людини, закликаючи до недискримінації та рівності перед законом [1]. На доповнення до неї, два великих Міжнародних пакти 1966 року – про громадянські та політичні права та про економічні, соціальні та культурні права – розширили рамки захисту основоположних свобод, включаючи свободу віросповідання, вираження думок, а також права на культурне та соціальне розвиток [2]. Окремою складовою є Конвенція про викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок, яка була прийнята в 1979 році та спрямована на боротьбу з гендерною нерівністю та підтримку рівних прав жінок і чоловіків у всіх сферах життя.

На нашу думку, ці міжнародні документи є фундаментом для багатьох національних законодавств, спрямованих на захист прав людини та підтримку толерантності в різних країнах, створюючи правову основу для захисту основоположних свобод і принципів рівності.

В Україні імплементація міжнародних стандартів толерантності є ключовим елементом правової політики, спрямованої на забезпечення прав і свобод громадян згідно з глобальними нормами. Зусилля у цьому напрямку включають прийняття і адаптацію законів, які відповідають міжнародним вимогам, та створення інституційних механізмів для їх ефективного виконання. Значну роль відіграє закон «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні», який став основою для боротьби з усіма формами дискримінації та сприяння рівності. Роль Уповноваженого Верховної Ради з прав людини стає все більш важливою, оскільки цей орган займається моніторингом стану дотримання прав і свобод в країні, включаючи права національних меншин і вразливих груп [3]. Діяльність Уповноваженого сприяє зміцненню правової освіти громадян і забезпеченню їх прав на судовий захист. На додаток до законодавчих ініціатив, значне місце

займають державні програми та проекти, спрямовані на підвищення обізнаності та культурну інтеграцію, які не тільки навчають толерантності, але й виховують повагу до культурної різноманітності. Такі ініціативи допомагають підвищити суспільну свідомість і сприяють формуванню відкритого та інклюзивного суспільства.

Проте, незважаючи на значні досягнення в адаптації міжнародних стандартів, Україна продовжує зіштовхуватися з викликами, які вимагають подальших зусиль, зокрема в плані ефективності виконання прийнятих законів та розширення обізнаності серед населення. Вдосконалення інституціональних механізмів та залучення широких верств населення до діалогу та співпраці є ключем до успішної інтеграції міжнародних норм у вітчизняну правову систему.

В процесі адаптації міжнародних стандартів толерантності Україна стикається з низкою викликів, які потребують систематичного підходу та комплексних рішень. Однією з основних проблем є прояви ксенофобії та расизму, що час від часу виникають у суспільстві. Це вимагає не тільки законодавчих змін, але й значних зусиль у сфері освіти та виховання, спрямованих на формування відкритості та прийняття культурної різноманітності. Іншим важливим аспектом є забезпечення ефективного виконання існуючих законів [3]. Нерідко виникають складнощі зі здійсненням контролю за дотриманням правил, передбачених законодавством, що призводить до порушень прав людини. Посилення механізмів моніторингу та відповідальності може допомогти вирішити цю проблему. Крім того, є потреба у збільшенні ресурсів для інституцій, що забезпечують захист прав людини. Це означає не лише фінансове забезпечення, але й підвищення кваліфікації працівників, що відповідають за цю сферу, та розвиток інфраструктури [3]. Перспективи подолання цих викликів лежать у площині розширення міжнародної співпраці та громадської участі. Важливим є залучення громадян до процесів прийняття рішень, що стосуються прав людини, та розбудова ефективних комунікацій між державою та громадськістю. Також важливо використовувати досвід міжнародних організацій, які мають успіх у впровадженні стандартів толерантності.

Ми вважаємо, що у подоланні зазначених викликів ключову роль відіграють освіта та культурна інтеграція, які можуть сприяти формуванню більш толерантного та відкритого суспільства. Прагнення до розширення правової освіти серед населення та зміцнення правової культури стануть надійною основою для майбутнього розвитку України у напрямку поваги до прав людини та міжнародних стандартів.

Отже, зусилля України у напрямку адаптації міжнародних правових стандартів толерантності підкреслюють її прагнення до створення справедливого, відкритого та інклюзивного суспільства. Цей шлях вимагає не тільки законодавчих ініціатив, але й активної участі громадян у процесах громадського діалогу та зміцнення культурної різноманітності. Подальше глибше впровадження міжнародних стандартів у національну правову систему є ключем до захисту прав кожної особи та зміцнення демократії. Зміцнення інституцій, що відповідають за захист прав людини, разом з ефективним моніторингом і виконанням законодавства, може сприяти подоланню існуючих викликів і відкрити нові можливості для розвитку. Розуміння та прийняття міжнародних норм толерантності не тільки збільшить соціальну гармонію, але й сприятиме економічному та культурному розвитку країни, забезпечуючи краще майбутнє для всіх її мешканців.

Список використаних джерел

1. Макарова О. П. Використання методу біосугестивної терапії в роботі з психосоматичними розладами. *Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України. МВС України. ДНДІ МВС України. Н.-д. лаб психол. забезп. Київ, 2023. С. 123-125.*

2. Макарова О. П. Теоретичні погляди вітчизняних науковців на вивчення професійної ідентичності. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. МВС України. Харків. 2019. С. 259 - 263.*

3. Макарова О. П. Феномен ідентичності в міждисциплінарному вимірі. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. МВС України. Харків. 2018. С. 251-253.*

Людмила Калініна,

*доктор педагогічних наук, професор,
вчений секретар Інституту педагогіки НАПН України (Україна)*

ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В РОЗБУДОВІ БАГАТОВЕКТОРНОГО ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Для України характерним є синкретичний багатовекторний розвиток суспільства, що розвивається як відкрите, громадянське, ринкове, «активне суспільство – конкурентне демократичне суспільство», цифрове, суспільство знань, і цей перелік можна продовжувати залежно від відомих дослідникам концепцій і теорій розвитку сучасного суспільства й окресленого ними предмета дослідження. Трансформоване сучасне суспільство в Україні, як багатовекторне, має багато назв відповідно до векторів його розвитку. Наразі саме трансформація сприяла формуванню активного суспільства, за висновками міжнародних економістів і політологів Дарона Аджемоглу і Джеймса Робінсона, авторів бестселера, у книзі «Чому нації занепадають [1]. Походження влади, багатства та бідності» відповідно до їх п'ятнадцятирічних досліджень у галузях історії, політології та економіки. Активне суспільство, яке вже сформувалось...між двома революціями, розглядається в ракурсі конкурентного демократичного суспільства зі свободами, «у межах набору політичних і економічних правил, сформульованих і ефективно підтримуваних як державою, так і громадянами» [1, с. 41]. Зрозуміло, що школа, як мінісуспільство, також розвивається багатовекторно й має багато назв, які збігаються з деякими назвами суспільств залежно від іманентно притаманних базисних процесів у них і характерних ознак

[2, с. 19]. У державній мережі закладів загальної середньої освіти існує не лише багато їх типів, а ще й широкий спектр за назвами, яких не можна знайти в офіційних статистичних збірниках, але які можна класифікувати за різними ідеями, починаючи від ідеї створення закладів до світоглядних, концептуальних і теоретичних засад їх функціонування. Крім авторських шкіл, наявні школи з назвами тематики програм, проєктів, різноманітних систем, які впроваджуються в них. Проаналізувавши назви, типи шкіл і вектори розвитку суспільств, ми дійшли висновку, що існує причинно-наслідкова відповідність типу школи певному вектору або векторам розвитку суспільства. Так, активному демократичному суспільству відповідають такі типи шкіл як демократична школа, відкрита школа, вільна школа, громадсько-активна школа та інші.

Школа, як мінісуспільство, завжди віддзеркалює цивілізацію або має віддзеркалювати те суспільство, у якому функціонує та розвивається, його світогляд, культуру, цінності, традиції, вірування й інші атрибути культури, морально-етичні імперативи.

Саме тому, безперечним є той факт, що педагогічний колектив несе відповідальність за організацію навчально-виховного процесу, формування в учнів мотивації досягнень у професійній підготовці. При цьому мають обов'язково враховуватись вікові й індивідуальні особливості учнів, прогнозуватися їх можливий вплив на становлення їхньої особистості, її професійний і культурний розвиток. Багато в чому саме від педагогів залежить, чи буде випускник сумлінно виконувати фахові обов'язки, відповідально ставитися до професійної діяльності, адекватно орієнтуватися в реальних виробничих ситуаціях, прагнути систематично підвищувати рівень професіоналізму. Як свідчать спостереження, ефективності педагогічної діяльності сприяє творче поєднання педагогічного управління навчально-пізнавальною діяльністю з боку викладача з власною ініціативою учня, його самостійністю та активністю, співробітництвом, постійним самовдосконаленням для формування особистості з активною життєвою позицією. Такій успішній взаємодії сприяє психолого-педагогічна комунікація, або іншими словами, комунікативна культура.

У складі комунікативної культури К. Ясперс виокремлює [3, с. 3]: психологічні особливості особистості: товариськість, емпатія, рефлексія комунікативної діяльності, саморегуляція; особливості мислення, що втілюються у відвертості, гнучкості, нестандартності асоціативного ряду і внутрішнього плану дій; соціальні установки, що зумовлюють інтерес до самого процесу спілкування і співпраці, а не до результату; сформованість комунікативних умінь. В структурі комунікативної культури дослідники вирізняють три компоненти: аксіологічний, який відображає основні цінності комунікативної культури: гуманістичну позицію, інтерес до людей, загальну культуру особистості, морально-етичні норми, зокрема професійні, естетичний компонент; технологічний, що відображає операційний аспект професійного спілкування й охоплює: загальнотеоретичні знання щодо основ міжособистісної комунікації, професійного спілкування, теорій формування особистості та її психологічних особливостей; знання своїх індивідуально-типологічних особливостей; комунікативно значущі уміння і навички: (розуміння і сприймання, міжособистісної взаємодії, володіння техніками спілкування); творчий, що дає змогу відстежити динаміку розвитку і саморозвитку особистості в комунікативній діяльності й передбачає передусім комунікативні якості особистості: рефлексію комунікативної діяльності, гнучкість (оперативне творче мислення, що допомагає орієнтуватися в непередбачених ситуаціях спілкування), емпатію, товариськість, емоційно-психологічну саморегуляцію, особистісну атракцію. Особистість опосередковує вибір комунікативних цінностей, а цінності впливають на вибір комунікативних знань і вмінь та визначають стилістику спілкування. У свою чергу, комунікативні знання впливають на вибір комунікативних цінностей і розвиток особистості, що дає імпульс до подальшого освоєння психолого-педагогічних цінностей комунікативної культури.

Список використаних джерел

1. Аджемоглу Д., Робінсон Д. А. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності; пер. з англ. О. Демянчук., 3-є вид. Київ: Наш формат, 2018. С. 41.

2. Калініна, Л. М. Управління новою українською школою. Порівняльна характеристика концептуальних змін. Директор школи. 2017. № 1-2. С. 19.
3. Ясперс К. Комунікація // Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії / Л. А. Ситниченко. – К.: Либідь, 1996. – С. 132–148.

Андрій Кізима,

*декан факультету фінансів та обліку,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет (Україна)*

Вікторія Барвінська,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення»,
Західноукраїнський національний університет (Україна)*

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЗАПОРУКА ДОСТУПНОСТІ ТА ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

В нинішніх умовах воєнного стану соціальні комунікації є важливим елементом сучасного суспільства, який впливає на якість життя людей, їхню діяльність і взаємини. Доступність та якість соціальних послуг залежать від ефективності комунікаційних процесів. Практика свідчить, що ефективна комунікація між співробітниками соціальних служб та особами – отримувачами соціальних послуг та їх родинами, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають в складних життєвих обставинах, а також іншими організаціями та установами є ключовим фактором успіху в наданні соціальних послуг.

Закон України «Про соціальні послуги» ст. 1 п. 17 дає визначення поняття «соціальні послуги» як «дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особі/сім'ї можуть надаватися одна або

одночасно декілька соціальних послуг. Порядок організації надання соціальних послуг затверджується Кабінетом Міністрів України» [1].

Проведені дослідження показують, що доступність та якість таких соціальних послуг реалізуються через ефективні комунікації.

Комунікації в соціальному забезпеченні включають в себе всі види спілкування між державними органами, соціальними службами, громадськістю та отримувачами соціальних послуг. Це може охоплювати розповсюдження інформації про доступні програми та послуги, консультування та надання підтримки у вирішенні питань соціального характеру, а також відгуки від громадян щодо якості та ефективності наданих соціальних послуг. При цьому доцільно розрізняти основні характеристики таких понять як «соціальні комунікації» та «соціально-комунікаційні інститути».

Під «*соціальними комунікаціями*» необхідно розуміти таку систему суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, що спрямована на розробку, впровадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціально-комунікаційні інститути, служби, а з іншого – організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії. Ці комунікації є соціально маркованими, бо передбачають взаємодію з соціально визначеними групами людей. Соціальні комунікації утворюються за законами спілкування, але, як і будь-які технологічні речі, передбачають використання наукових знань про спілкування та про все, що використовується для організації суспільно-комунікаційної справи [2, с. 306].

Натомість, *соціально-комунікаційні інститути* – це організації, механізми та процеси, які забезпечують соціальну взаємодію та спілкування між особами в суспільстві. Ці інститути відіграють важливу роль у формуванні соціальних структур, норм, цінностей та культури.

Соціальна комунікація відіграє важливу роль у взаємодії між людьми. Це процес обміну інформацією, думками, почуттями та емоціями як між окремими особами, так і групами людей.

Звернемо увагу, що соціальна комунікація включає в себе не лише вербальний обмін, але й невербальні елементи, такі як жести, міміка, тон голосу, а також сукупність культурних та соціальних норм. З огляду на те, пропонуємо виокремити декілька ключових елементів соціальної комунікації:

- вербальні навички (здатність виразно і чітко формулювати свої думки та ідеї);
- невербальні навички (ефективне використання жестів, міміки, пози тіла та інших невербальних засобів для підкріплення та доповнення вербальної комунікації);
- активне слухання (важливо не лише слухати, але й розуміти те, що говорить ваш співрозмовник, і відповідати адекватно);
- культурна свідомість (розуміння культурних особливостей та норм, що впливають на способи комунікації різних груп людей);
- навички емпатії¹ (здатність сприймати та розуміти почуття та переживання іншої особи);
- асертивна² поведінка (вміння домовлятися, вислухати та врахувати інтереси всіх сторін, а також здатність ввічливо відмовитись від того, що не підходить та рішуче від того, що може бути небезпечним);
- адаптивна поведінка (здатність адаптувати свій стиль комунікації в залежності від ситуації та співрозмовника).

Ефективна соціальна комунікація важлива в різних аспектах життя, від особистих відносин до професійного оточення. Вона сприяє розвитку взаєморозуміння, підтримці взаємовідносин та вирішенню конфліктів.

Як показує практика, в соціальному забезпеченні ефективні комунікації сприяють доступності та якості соціальних послуг, а також підвищенню довіри

¹ Емпатія (англ. «*empathy*» від грец. «*patho*» - співпереживання) - розуміння стосунків, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання.

² Асертивність (англ. «*assertiveness*») - здатність людини відстоювати свою точку зору, не порушуючи моральних прав іншої людини. Це здатність оптимально реагувати на критику та вміти рішуче говорити собі та іншим «ні», якщо цього вимагають обставини. Асертивність дозволяє зробити свою поведінку гнучкою та дивергентною.

громадян до системи соціального захисту держави. Своєчасно отримана інформація дозволяє громадянам одержувати необхідну допомогу, розуміти свої права та обов'язки, а також активно брати участь у соціальних програмах.

На основі проведених досліджень пропонуємо виділити важливі компоненти для комунікацій в соціальному забезпеченні:

1) Інформаційна діяльність.

Розповсюдження інформації про права та можливості населення у сфері соціального захисту. Цю інформаційну діяльність може бути здійснено через різноманітні канали, зокрема: веб-сайти, соціальні медіа, інформаційні бюлетені, публікації у місцевих ЗМІ тощо.

2) Консультування та підтримка.

Надання консультацій та підтримки громадянам у вирішенні їхніх соціальних потреб. Це може включати як особисту консультацію, так і консультацію за допомогою телефонів, електронної пошти чи веб-форм.

3) Відгуки та взаємодія з громадськістю.

Збір відгуків від користувачів соціальних послуг для поліпшення їхньої якості та ефективності. Це може включати опитування, фокус-групи, відкриті зустрічі з громадськістю та інші форми взаємодії.

4) Ефективне використання технологій.

Використання інформаційних технологій для полегшення доступу громадян до соціальних послуг та покращення комунікації між різними органами та службами.

5) Захист конфіденційності інформації.

Забезпечення конфіденційності особистих даних громадян у процесі спілкування та надання соціальних послуг.

Таким чином, соціальні комунікації є запорукою та ключовим елементом в забезпеченні доступності та покращенні якості соціальних послуг. Вони сприяють створенню взаємоповаги, взаєморозуміння та співпраці між громадянами та співробітниками соціальних служб, що є основою для ефективного реалізації соціальних програм і підвищення якості життя населення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про соціальні послуги» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 31.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 18.04.2024 р.)
2. Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій. С. 305-314. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?-I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=psling_2012_10_44 (дата звернення 18.04.2024 р.)
3. Красняк О.П., Амонс С.Е. Соціальні комунікації: особливості їх запровадження в період війни. *Економіка та суспільство*. Випуск 48. 2023. С. 97-107. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2223> (дата звернення 19.04.2024 р.)
4. Черезова І. Адаптивна поведінка особистості в контексті життєвих криз. *Наукові записки БДПУ*. Серія: Педагогічні науки. Вип.1. Бердянськ: БДПУ, 2021. С. 72-79. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2021/05/10.pdf>

Марія Шестерняк,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансового контролю та аудиту
Західноукраїнського національного університету (Україна)

Володимир Забчук,

викладач кафедри бізнес-аналітики та інноваційного інжинірингу
Західноукраїнського національного університету (Україна)

КОМУНІКАЦІЯ В АУДИТІ ЯК ВИРІШАЛЬНИЙ ЧИННИК УСПІХУ ПРИ УКЛАДАННІ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ

В сучасному глобалізованому світі міжнародне партнерство та комунікації відіграють ключову роль, позаяк сприяють розвитку міжнародної торгівлі та

економічному зростанню. Держави співпрацюють між собою для створення спільних ринків, зниження митних бар'єрів та створення сприятливих умов для бізнесу. Окрім цього, взаємодія між країнами допомагає у вирішенні спільних проблем, таких як кліматичні зміни, міжнародний тероризм, війни ХХІ століття (зокрема, російсько-українська війна, яка триває на сході України з 2014 року, що переросла у повномасштабне військове вторгнення у лютому 2022 року, потребує посилення підтримки з боку США та Європи, що можливо лише через проукраїнську позицію, комунікацію, фінансові інструменти та військову допомогу), бідність (у світі близько 1,65 мільярда осіб живе за межею бідності) тощо. Виклики сьогодення, такі як пандемії, кліматичні зміни та кібербезпека, теж потребують реагування спільних зусиль всіх країн. Міжнародне партнерство дає змогу країнам спільно працювати і над вирішенням наукових проблем та обмінюватися як досвідом, так і ресурсами.

Щодо економічного міжнародного партнерства, яке включає в себе різноманітні форми співпраці між країнами з метою сприяння економічного розвитку, то тут слід зосередити увагу на договорах, угодах та угодах про вільну торгівлю, що є одними з найпоширеніших форм такого партнерства. При цьому, важливим є проведення аудиту фінансової звітності міжнародного партнерства, що допоможе встановити ефективність та відповідність зобов'язанням, встановленим у партнерських угодах, забезпечити прозорість, довіру та ефективне управління в рамках співпраці між організаціями з різних країн.

Звернемо увагу, що Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» ст. 1 п. 1 трактує «аудит фінансової звітності» як «аудиторську послугу з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, або іншого суб'єкта, який подає фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність групи, з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам» [1].

Суб'єкту господарювання, щоб отримати таку аудиторську послугу потрібно укласти договір з аудиторською фірмою. Вміння комунікувати є вирішальним чинником саме при укладанні договору про надання аудиторських послуг, обговоренні проблем в бізнес-середовищі, заключенні вигідної угоди тощо.

Комунікація – це процес обміну інформацією, ідеями, думками, почуттями та знаннями між людьми або групами людей. Вона може відбуватися у різних формах, таких як усна мова, писемна комунікація, невербальні сигнали (жести, міміка, тон голосу) та інші. Комунікація є важливим аспектом міжособистісних відносин, розвитку організацій, вирішення конфліктів та досягнення спільних цілей.

Разом з тим, «комунікативні вміння» – це здійснення безпосередньої й опосередкованої взаємодії, уміння правильно і грамотно пояснювати свою думку й адекватно сприймати інформацію від партнера зі спілкування. Їхній розвиток пов'язаний із формуванням особистісних новоутворень як у сфері інтелекту, так і у сфері професійно значущих характеристик індивіда [2, с. 138].

Успішні перемовини при укладанні договору ґрунтуються на добрій підготовці, ефективному комунікаційному підході та вмінні розуміти потреби обох сторін. При цьому, доцільно врахувати наступне:

- перед тим, як розпочати переговори, важливо детально вивчити всі аспекти договору і мати глибоке розуміння потреб та очікувань обох сторін;
- необхідно сформулювати конкретні цілі, які сторона хоче досягти під час перемовин (це може включати отримання найкращих умов, захист інтересів та забезпечення довгострокової вигоди);
- треба бути готовим слухати і відкрито обговорювати умови договору з партнерами (важливо активно виявляти інтереси обох сторін і шукати компромісні рішення);
- варто прагнути до того, щоб укладений договір задовольняв інтереси обох сторін (це створить підґрунтя для довгострокового партнерства);

– потрібно врахувати, що переговори можуть бути і складними, а це, у свою чергу, вимагає гнучкості щодо умов, які були запропоновані раніше (важливо розуміти, що не завжди можна домовитися так, як було заплановано напередодні перемовин);

– слід заздалегідь з'ясувати на яких питаннях можна зробити компроміси, а де сторони не готові на жодні поступки;

– після досягнення узгодження з партнером варто переконатися, що умови договору правильно відображені в письмовій формі і закріплені у відповідному договорі.

Комунікації в аудиті є дуже важливою складовою процесу аудиторської діяльності. Ефективна комунікація між аудитором та клієнтом, а також між аудитором і внутрішніми стейкхолдерами (наприклад, керівництвом компанії, радою директорів, регуляторним органами тощо) може значно підвищити якість та ефективність аудиту.

Проведені дослідження дали змогу сформулювати власне бачення комунікації в аудиті, що актуально в сучасний період. Тому пропонуємо виокремити п'ять основних стадій комунікацій в аудиті:

1. **Збір даних про клієнта.** Аудитор повинен зібрати достовірну та зрозумілу інформацію від клієнта та інших джерел, щоб оцінити ризики та провести аудиторську діяльність. Це може включати аналіз фінансових звітів, внутрішніх контрольних процедур тощо.

2. **Комунікація з клієнтом.** Аудитор повинен взаємодіяти з клієнтом для отримання додаткової інформації, пояснень та підтверджень. Чітка та відкрита комунікація з клієнтом допомагає зрозуміти специфіку бізнесу та його особливості.

3. **Подання аудиторського звіту.** Після завершення аудиторської перевірки аудитор повинен подати свої результати в письмовій формі у вигляді аудиторського звіту. Цей звіт має бути зрозумілим і корисним для різних користувачів фінансової інформації.

4. **Комунікація з іншими стейкхолдерами.** Аудитор також повинен взаємодіяти з іншими зацікавленими сторонами, такими як інвестори, банки, регуляторні органи тощо. Таке спілкування може включати пояснення результатів аудиту та відповіді на їх запити.

5. **Внутрішня комунікація в аудиторській фірмі.** Чітка комунікація всередині аудиторської фірми є надзвичайно важливою, особливо при співпраці на проєкті з декількома членами команди. Це може включати обговорення проблемних питань, розподіл обов'язків, запланований для виконання обсяг роботи, розуміння поставлених цілей, ефективний обмін інформацією, відкритий діалог, ефективне використання професійного програмного забезпечення для обліку аудиту та інструментів системи управління проєктами.

Загалом, ефективна комунікація є вирішальним чинником успіху не лише при укладанні договору, а й у забезпеченні якості та надійності аудиторських послуг.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 9, ст.50), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 16.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення 05.04.2024 р.)

2. Тригуб І.П., Власенко Л.В. Комунікативні навички та вміння для ефективного вивчення англійської мови самостійно. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019, № 40, Т. 2. С. 137-140.

3. Гончарова В.Г. Методичні підходи до формування процедур комунікативного процесу взаємодії з управлінським персоналом під час аудиту. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020 р. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/55.pdf

4. Міжнародні стандарти аудиту. *Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання*

2018 року. Частина I, Частина II, Частина III. URL: <https://mof.gov.ua/uk/-mizhnarodni-standarti-audit> (дата звернення 05.04.2024 р.)

5. Переклад Міжнародних стандартів фінансової звітності 2023 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/translation_of_international_financial_reporting_standards_of_2023-718 (дата звернення 05.04.2024 р.)

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПЛАТФОРМА 2
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВЕДЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ДИПЛОМАТИЧНИХ,
ТОРГОВЕЛЬНИХ І КРИЗОВИХ ПЕРЕМОВИН»

SCIENTIFIC AND PRACTICAL PLATFORM 2
«THEORY AND PRACTICE OF POLITICAL, DIPLOMATIC, TRADE AND CRISIS NEGOTIATIONS»

Наталія Калініна,
Доцент БШ КРОК, кандидат філологічних наук, магістр медіації та вирішення
конфліктів, PHD, MBA (Україна)

ЧОМУ НАВИЧКИ ПЕРЕМОВИН ВАЖЛИВІ В БІЗНЕСІ АБО ЯК
ЗРОБИТИ БАЗОВУ КОМПЕТЕНЦІЮ КЕРІВНИКА ЧАСТИНОЮ
ДНК КОМПАНІЇ?

Чи є культура перемовин в серці корпоративної культури вашої компанії?

За визначенням, перемовини – це спір між двома або більше учасниками з метою досягти взаємовигідної угоди та/або вирішити конфлікт. В уяві, мабуть, постає жаркий спір між подружжям, але не всі розуміють, що мета перемовин – уникнути такого сценарію. Незважаючи на комбінацію «мова тіла, інтонація, слова та нескінчена низка запитань», майстер перемовин може гори зрушити та усунути всі перешкоди для побудови тісних стосунків партнерів. Від ошатного залу засідань до звичайного вуличного бару, навички вести перемовини є ключовими, які ми застосовуємо підсвідомо. Але коли здобуваємо їх потенціал, розуміємо, які дивіденти вони дають кожному працівнику та роботодавцю в галузі бізнесу. І неважливо, чи прагнете ви підвищення вашої ЗП, чи хочете заключити вигідну угоду, - вміння вести перемовини тут на першому місці.

Розглянемо 4 причини, чому варто поставити в пріоритет навчання навичкам перемовин для себе та своєї команди.

1. Вирішення конфліктів

Спір або суперечка можуть привести до втрачених або зіпсованих стосунків, розмежування в команді, створення токсичного середовища на робочому місці.

Саме тому вміти відновити єдність за допомогою структурованого, мирного обговорення проблеми є ключовим в бізнесовому середовищі.

Преремовини є головним інструментом вирішення проблем під час конфлікту. Метою ефективних перемовин в нашому розумінні є врахування інтересів обох сторін та створення сценарію “win/win”. Шляхом коректної ідентифікації проблеми, визначення потреб клієнтів, співробітників або бізнесу, ви можете виробити найкраще рішення, передбачити майбутні конфлікти та спланувати вчасне втручання у конфлікт. Це може бути компроміс, співпраця або прийняття ситуації. Якщо СЕО компанії, менеджер або тімлідер здатні вести ефективні перемовини, вони створюють живе, здорове середовище для розвитку успішного бізнесу, відмовившись від архаїчних авторитарних менеджерських практик з метою вирішення проблеми в самому її корінні.

2. Побудова відносин

Вміння ефективно вести перемовини надає клієнтам, співробітникам та роботодавцям позитивного відчуття поваги та професіоналізму. Якщо ви працюєте з проблемою чесно, формуючи сталі зв'язки з клієнтом та захищаючи взаємні вигоди в угоді, з вами будуть намагатися співпрацювати. Причина одна: ваша здатність спілкування та відчуття інтересів та цінностей опонента. Ніхто не хоче, щоб його сприймали як слабкого в переговорах, або як такого, який не вміє домовлятися. Для будь якого менеджера ключовим сьогодні є бути впевненим у вмінні вести переговори. Це особливо необхідно топ менеджерам, які мають зрозуміти, що їх команда тільки виграє від того, що навчиться вирішувати конфліктні ситуації за допомогою навичок ведення ефективних переговорів.

Маючи навички ефективних перемовин, людина може легко увійти у будь яку справу, дискусію, обговорення, нетворкінг і вийти, здобувши максимальний для себе/компанії результат. Це дозволяє бути більш професійним та переконливим в своїй справі. Ви можете вигідно застосовувати навички перемовин як в бізнесі, вигідно домовляючись про ціни товару, так і в особистому

житі. Наприклад, ефективно вести перемовини з вашим керівником про підвищення заробітної плати. Володіння навичками перемовин – це особливий склад мислення, а знання як їх застосовувати, може дати величезний бонус в житті.

3. Комунікація

Вміння вести перемовини це не просто вміння гарно говорити. Це перш за все навички ґрунтовної підготовки, активного слухання, вміння впізнавати певні сигнали від опонента, вести торг, прораховувати баланс сил, і в цьому криється таємниця. Саме ці вміння дозволяють гостро відчувати силу та слабкість опонента, побачити коріння проблеми та знайти її рішення. Ставлення до перемовин як до взаємовигідного процесу, надання йому змістовності та розуміння інтересів сторін, знання побудови гнучкої стратегії – все це надає сторонам переговорів величезної сили. Всі учасники переговорів, від клієнтів до колег, завжди високо цінують в людині вміння слухати та думати перед тим, як говорити.

Крім того, перемовини вчать людей досягати результату, бути відвертим в тому, що бажаєш досягти без будь яких маніпуляцій. Битися головою у ворота ніколи не призводило до результату. Перемовини це технологія, яка навчає формулювати мету в декількох словах, і це зберігає всім учасникам процесу час, енергію та гроші.

4. Вирішення проблеми

Перемовини, як інструмент вирішення проблем, дозволяє відкрито шукати іноваційні шляхи для подолання перешкод в процесі досягнення угоди. На відміну від ситуації, коли розмова закінчується на першій же негативній реакції опонента, ефективний перемовник може вдало застосувати техніку торгу, обговорення, відкритих запитань, зробити вдалу пропозицію. Це створює атмосферу відкритості та демонструє те, що ви цінуєте час опонента, його енергію, працюючи разом над пошуком взаємовигідного вирішення проблеми.

Як розвивати навички перемовин?

Для того, щоб розвинути навички перемовин та стати ефективним перемовником, необхідно:

- Готуватися до перемовин ретельно та мати структурований план підготовки.
- Присвятити час зі своєю командою для вироблення стратегії перемовин.
- В процесі перемовин уважно слухати та задавати ефективні запитання.
- Знати свою роль в команді в процесі перемовин та думати перед тим, як говорити.

- Бути гнучким та концентруватися на тому, що важливо для опонента.
- Фокусуватися на обговоренні проблеми «тут і зараз».
- Бути відкритим, гнучким, орієнтованим на пошук рішення.
- Перед тим, як угода буде досягнута, перевіряти, чи є вона взаємовигідною.
- Практикувати навички перемовин скрізь: на роботі, вдома.
- Замовити для себе та своєї команди навчання з ефективних перемовин.
- Спілкуватися з професіоналами в цій галузі, які даватимуть зворотній зв'язок що до підвищення рівня ваших навичок.

Таким чином, приймаючи за аксіому те, що перемовини є одним з найефективніших інструментів комунікації у всіх сферах життя – бізнесі, політиці, побуті - вони мають стати однією з ключових компетенцій сучасного керівника. Іншими словами, перемовини – це частина ДНК корпоративної культури сучасної компанії, організації, закладу. Формування цієї компетенції залежить від свідомості топ менеджменту та освіченості в галузі формування здорової, ненасильницької комунікації, що є ознакою сильної корпоративної культури.

Список використаних джерел:

1. William Uri. Getting Past No. Negotiating with Difficult People. Random House, 1992.
2. William Uri. Getting to Yes with Yourself: (and Other Worthy Opponents). International Edition, 2015.
3. William Uri. The Power of a Positive No: Save The Deal Save The Relationship and Still Say No. Bantam, 2007.
4. Negotiation (Harvard Business Essentials Series). Harvard Business School Press, 2003.

Тарас Павлюк,

*здобувач другого рівня освіти
освітньо-професійної програми «Психологія перемовин та медіація»,
Західноукраїнського національного університету (Україна)*

ЕКСТРЕМАЛЬНІ ПЕРЕМОВИНИ: СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ У КРИЗОВІЙ СИТУАЦІЇ

Екстремальні перемовини – це ситуації, під час яких сторони змушені вести діалог під сильним тиском, напруженням, у кризових або надзвичайних ситуаціях. Вони можуть відбуватися в різних сферах, включаючи політику, дипломатію, бізнес, конфлікти між державами або групами, та навіть в особистих стосунках [3]. У таких ситуаціях сторони часто стикаються з необхідністю пошуку швидких та ефективних рішень в умовах невизначеності та ризику. Екстремальні перемовини можуть вимагати від учасників гнучкості, винахідливості та готовності до компромісів, а також адаптації до змін і швидкого прийняття рішень.

Екстремальні перемовини включають такі ситуації, як врегулювання конфліктів під час війни, міжнародна безпека, торгівля та дипломатичні переговори перед обличчям неминучої міжнародної кризи або терористичної загрози [5]. Це також можуть бути важливі перемовини в бізнесі, наприклад, при врегулюванні фінансових криз, перегляд і умов фінансових контрактів і вирішенні складних корпоративних суперечок. В особистих стосунках екстремальні переговори можуть виникати у складних життєвих ситуаціях, таких як розлучення, суперечки про опіку над дітьми та поділ майна. В обох випадках екстремальні переговори вимагають від учасників високої стресостійкості, вміння аналізувати ситуації та швидко приймати рішення, а також високих комунікативних навичок для вирішення конфліктних ситуацій [4].

Аналізуючи науковий матеріал з даної тематики, можна виокремити такі поетапні стратегії взаємодії в кризових ситуаціях, як-от [2]:

1. Активне слухання – це процес активної участі в сприйнятті та розумінні повідомлень іншої особи, що передбачає уважне спостереження за вербальними та невербальними сигналами співрозмовника та надання відповідного зворотного зв'язку. Елементами активного слухання є: мінімальне заохочення (підтримка, техніки «Луна», «Ага», «Угу»); відображення фактів/віддзеркалення (техніка «Парафраз», резюме); емоційне віддзеркалення («Мені здається, що Вам (добре, погано, прикро, боляче, тощо)»; паузи для рефлексії; Я-повідомлення та відкриті запитання (Хто? Що? Коли? Де? Чому? Як?).

2. Емпатія – це здатність співпереживати іншим. Вона означає, що учасник переговорів розуміє сприйняття та почуття іншої сторони. Це важливий аспект розвитку відносин між учасниками переговорів, якого можна досягнути за допомогою щирого тону голосу, інтересу і турботи про іншу сторону.

3. Звітування. Воно полягає в тому, що учасник переговорів активно слухає і виявляє емпатію, що призведе до зростання довіри між сторонами. Перемовник продовжує будувати взаєморозуміння через розмову, яка фокусується на збереженні обличчя іншої сторони, позитивному переосмисленні ситуації та пошуку спільних точок дотику.

4. Вплив. Після того, як взаєморозуміння міцно встановлено, учасник переговорів може починати робити пропозиції іншій стороні, досліджувати потенційні та реалістичні шляхи вирішення конфлікту, а також розглядати ймовірні альтернативи, доступні для іншої сторони.

5. Зміна поведінки. Залежить від того, наскільки ретельно і виважено учасник переговорів пройшов перші чотири кроки. Якщо учасник переговорів встановив міцні відносини з іншою стороною, він зможе запропонувати рішення конфлікту, які вплинуть на бажану зміну поведінки.

Дані стратегії, також відомі як модель зміни поведінки, є основним елементом світу екстремальних переговорів із високими ставками. Також важливо відзначити, що в процесі кризових перемовин ключовими є емоції, які транслює перемовник [1]. Необхідно керувати своїми емоціями, підбирати реакцію на

провокуючі дії іншої сторони, що спонукає перемовника розвивати стресостійкість [2].

Отже, процес комунікації в кризових умовах є надважливий. Ефективне спілкування передбачає як надсилання, так і отримання інформації. Учасник переговорів має використовувати численні прийоми, щоб збільшити шанси для залагодження конфліктних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Колрізер Д. Не стати заручником. Зберегти самовладання і переконати опонента. К, 2019. – 244 с.
2. Коулман А. Стратегії кризових комунікацій / пер. з англ. О. Титаренко. – Харків: ВД «Фабула», 2023. – 200 с.
3. Яхно Т., Куревіна І. Конфліктологія та теорія переговорів. Навч. посіб. – «Центр навчальної літератури», 2019 р. – 168 с.
4. Jung, Stefanie; Krebs, Peter (2019). The Essentials of Contract Negotiation. Springer. ISBN 978-3-030-12866-1
5. Leigh L. Thompson. Mind and Heart of the Negotiator, The, Global Edition. Pearson Higher Ed, 2021. – 368 p.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПЛАТФОРМА 3
«ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД»

SCIENTIFIC AND PRACTICAL PLATFORM 3
«INSTITUTE OF MEDIATION: UKRAINIAN REALITIES AND FOREIGN EXPERIENCE»

Іванна Андрійчук,

*доцент кафедри психології розвитку та консультування,
кандидат психологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (Україна)*

**МЕДІАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНИХ
ВЗАЄМИН У МОЛОДІЙ СІМ'Ї**

Сьогодні в умовах економічної та політичної нестабільності, соціальний рівень життя громадян нашої країни знижується. В таких умовах особистість зіштовхується з важкими психологічними переживаннями, що зазвичай впливає на її соціально-психологічну та й загалом життєву компетентність. Відповідно, це впливає і на сімейні стосунки та їх якість. Взаєморозуміння у сім'ї, взаємодія чоловіка та дружини, розвиток сім'ї значно порушуються. Актуальною є проблема пошуку та виокремлення форм сімейних стосунків, які можуть вберегти особистість від емоційних потрясінь та переживань, зумовлених соціальними, економічними та іншими чинниками.

Проблема формування міжособистісних взаємин є предметом широких психологічних досліджень у зарубіжних країнах. Наприклад, В. Джеймс досліджував аспект значущості у взаєминах, Дж. Мід проаналізував та вивів «дзеркальне я», що є, на його думку, необхідною структурою в побудові стосунків між людьми, Е. Фромм зосереджував свої дослідження на пізнанні поняття «кохання» в міжособистісних взаєминах, Е. Берн, Р. Річардсон досліджували проблеми спілкування як один із важливих критеріїв міжособистісних взаємин.

Досить значну роль у міжособистісних взаєминах чоловіка і жінки у подружній парі відіграють індивідуально-психологічні особливості особистості,

які можуть як сприяти, так і перешкоджати встановленню гармонійних відносин, вирішенню чи ескалації конфліктів. Вплив різних індивідуально-психологічних особливостей на якість взаємин чоловіка та жінки у подружній парі вивчали А. Бабич, Т. Кругла, М. Лисевич, Л. Сердюк, В. Ткаченко, Р. Хавула. Разом з цим вказана проблема залишається актуальною і потребує подальшого науково-прикладного вивчення, особливо у напрямку пошуку ефективних форм і методів психоконсультативної роботи із подружніми парами з метою гармонізації їх міжособистісних взаємин [4].

На успішність міжособистісних взаємин у подружній парі, як стверджує І. Сайтарли, значно впливають особистісні схильності партнерів до вияву поваги, тактовності та комунікативної компетентності у процесі спілкування [3, с. 17]. За свідченням М. Лисевич, сучасні дослідники виокремлюють індивідуально-особистісні психологічні особливості, які можуть стати причиною дезадаптивної поведінки у подружжі, зокрема, агресивність, тривожність, егоїзм, залежність, впертість, скритність тощо (Б. Братусь, Т. Карцева, Н. Коваль, Р. Мульруд та ін.).

Питання щодо пошуку нових, альтернативних способів вирішення конфліктів є актуальним для будь-якої країни світу та будь-якої сфери життя людей. Одним із таких способів, який є поширеним у багатьох країнах, а в Україні поступово набирає популярності є медіація. Наразі вже є «послуга», яка має ціновий еквівалент та може розвиватися з подальшими перспективами.

Відповідно до визначення Українського центру медіації, «Медіація – це метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. На відміну від формального судового чи арбітражного процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них» [2, с.37].

Враховуючи специфіку сімейних конфліктів та активізацію в Україні розвитку позасудових способів вирішення конфліктів у різних сферах, актуальною та важливою є сфера сімейних конфліктів і потенціал застосування медіації

в ній. Як показує аналіз літератури, це сприятиме налагодженню комунікації, ефективній взаємодії, зменшуватиме кількість розлучень та знижуватиме рівень виникнення нових конфліктів на кожному етапі сімейного життя [1, с.52].

Сімейна медіація – позасудова процедура врегулювання сімейного конфлікту (спору) шляхом ведення структурованого переговорного процесу між сторонами цього конфлікту (спору) за допомогою одного або декількох сімейних медіаторів. Сімейна медіація, в основі якої знаходиться робота з інтересами і потребами, з цінностями людини, є ефективним і екологічним способом вирішення конфліктів і, одночасно з цим, способом збереження здорових і щасливих відносин між подружжям, членами сім'ї, між батьками та дітьми.

Міжособистісні стосунки реалізуються переважно через взаємодію. Важливість явищ взаємодії розкривається через декілька понять: взаємостосунки, які можуть бути конструктивними або деструктивними залежно від задоволення сторін; взаємодопомогу, як сприяння людей один одному; взаєморозуміння, яке свідчить про узгодженість і злагоду між людьми, які взаємодіють. Саме тому вважаємо, що своєчасне та конструктивне вирішення згуртовує членів родини, підвищуючи рівень їх психологічної культури.

З огляду на поширеність і соціальні наслідки сімейних конфліктів, сучасні держави приділяють особливу увагу питанням їх профілактики, попередженню та конструктивному вирішенню. Одним із засобів гармонізації подружніх взаємин може бути медіація. Підсумовуючи вважаємо доцільним поширення думки Куатової А.А. про те, що сімейну медіацію необхідно розвивати як окрему систему для врегулювання сімейних конфліктів, існуючу в державі поряд з судовою системою і таку, що має переваги в порівнянні з останньою.

Список використаних джерел:

1. Бабич А. С. Природа виникнення конфліктів молодого подружжя. *Інтеграція науки і практики в контексті професійної діяльності майбутніх фахівців: Педагогіка. Психологія. Економіка. Дні науки Київ*. 2012. С. 6 – 20.

2. Білик Т. І. Медіація у професійній діяльності юриста / за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія. 2019. 456 с.
3. Сайтарли А.І. Культура міжособистісних стосунків: навч. посібник. Київ. 2007. 240 с.
4. Ткаченко В. Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз. *Наука і освіта*. 2010. № 3. С. 113 – 116.

Марія Бригадир,

*к. психол. н., доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету (Україна)*

МІЖНАРОДНА МЕДІАЦІЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ

В сучасному глобалізованому світі гостро постає проблема міжкультурної, міжетнічної взаємодії. Як свідчать останні події, традиційні стратегії та тактики вирішення міждержавних конфліктів не є дієвими, а на фоні війни, яка зараз триває, остаточно підтвердилась недієздатність та малоефективність таких організацій як ООН, Червоний Хрест та ін. Особливої актуальності набуває міжнародна медіація як добровільна, непримусова форма управління конфліктами. Метою такої посередницької діяльності є досягнення певного компромісного врегулювання суперечливих питань між конфліктуючими сторонами або принаймні припинення руйнівної конфліктної поведінки.

Перші спроби застосування міжнародної медіації стосувались сфери економіки [9]. Особливістю таких перемовин є те, що сторони максимально прагнуть зберегти свою незалежність, а відтак особливо значення набувають особисті інтереси. Це важливо зауважувати щодо вимог до третьої сторони, яка саме залучається до процедури посередництва. Остання має бути максимально нейтральною та неупередженою, тому доречно щоб вона була представлена

множинним суб'єктом, який «так само численний і часто так само різноманітний за своїми інтересами, як і самі ворогуючі сторони» [3, с. 133].

Останні дослідження кейсів міжнародного посередництва дали змогу визначити різноманітні чинники, які потенційно можуть впливати як на динаміку, так і на результат процесу посередництва [2; 7; 9].

Першочерговою умовою успішною медіації є неупередженість сторін, порте дослідники її вважають невлмовимою концепцією, і, у свою чергу, зосереджують свої наукові пошуки на характеристиках упередженого посередника [1; 4; 6].

Як підкреслюють Дж. Берковіч і С. Гартнер: «... посередництво – це добровільний процес. Щоб воно було ефективним, медіатори процесу мають сприйматися як «неупереджені, прийнятні для учасників спору та викликати у сторін довіру» [2].

На перший план виходять такі вимоги до медіатора як довіра та надійність. Перша є: «... мірою, до якої учасники спору вважають, що пропозиція посередника є правдоподібною (тобто посередник не блефує та/або його не обманює опонент) і вона є з високою ймовірністю прийнятною для опонентів (тобто посередник може змусити пропозицію прийняти) [5, с. 409].

Довіра не є константною характеристикою, вона зростає саме в часі здійснення медіаційного процесу. Б. Уолтер зазначає, що для того, щоб вона з'явилась, гарант повинен відповідати трьом основним умовам: мати особливий особистий інтерес у дотриманні обіцянки; бути готовим застосувати силу, якщо є потреба у покаранні тих, хто порушує умови договору; проявляти рішучість [8]. Ці умови є реальними до виконання. Коли третя сторона залучена до конфлікту має свої інтереси щодо вирішення суперечки між учасниками конфлікту.

Міжнародна медіація має свої особливості та відмінності від решти видів посередництва. При цьому медіатори є не просто пасивними спостерігачами процесу, а радше активною третьою стороною, яка неминуче відіграє роль (навіть мінімальну) у формуванні остаточного вирішення спору. Тут особливої ваги набувають характеристики медіаторів, їхній імідж, порядність та попередній досвід ефективного та успішного врегулювання конфліктних ситуацій. Також

варто при міжнародному посередництві враховувати доцільність використання механізмів врегулювання спірних питань. До прикладу, якщо одна із сторін конфлікту є агресивною, диктаторською та в історії її перебування у суперечках демонструвала «грубу силу», обман, аморальність, то відповідно дії перемовника та медіатора мають бути дзеркальними. Вибір тактики та стратегії ведення перемовин потенційно визначає успішність та ефективність медіації.

Список використаних джерел

1. Bercovitch J., Anagnoson T.J., Wille D.L. Some conceptual issues and empirical trends in the study of successful mediation in international relations. *Journal of Peace Research*. 1991. Vol. 28. No. 1. P. 7-17.
2. Bercovitch J., Gartner S.S. *International Conflict Management: New Approaches and Findings*. London: Routledge, 2009. 332 p.
3. Hampson F.O., Zartman I.W. *The Global Power of Talk: Negotiating America's Interests*. New York: Paradigm, 2012.
4. Kydd A. Which side are you on? Bias, credibility and mediation. *American Journal of Political Science*. 2003. Vol. 47. No. 4. P. 579-611.
5. Maoz Z., Terris L.G. Credibility and strategy in international mediation. *International Interactions*. 2006. Vol. 32. No. 4. P. 409-440.
6. Touval S., Zartman I.W. International mediation: conflict resolution and power politics. *Journal of Social Issues*. 1985. Vol. 41. No. 2. P. 27-45.
7. Vuković S. Strategies and bias in international mediation. *Cooperation and Conflict*. 2011. Vol. 46. No. 1. P. 113-119.
8. Walter B.F. The critical barrier to Civil War settlement. *International Organization*. 1997. Vol. 51. No. 3. P. 335-364.
9. Zartman I.W. Introduction: bias, prenegotiation and leverage in mediation. *International Negotiation*. 2008. Vol. 13. No. 3. P. 305-310.

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ

Медіація в медичній сфері відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів, покращенні спілкування між лікарем, пацієнтом та родичами, а також у забезпеченні якості медичних послуг.

Природно, що більшість конфліктних ситуацій у закладі охорони здоров'я дипломатично розв'язує його керівник. Однак у разі лікарських помилок, відсутності терапевтичного ефекту, а надто – смерті хворого емоції зашкалюють. Пацієнт або його родичі звинувачують лікаря в некомпетентності, а керівництво закладу – в неефективному менеджменті, халатності або намаганні приховати помилку персоналу і звертаються до правоохоронних органів із заявами про злочин або до суду з позовами про відшкодування завданої пацієнту шкоди. У таких випадках рівень емоційного напруження є досить високим. Очевидно, що про конструктивний діалог не йдеться. Навпаки – кожна сторона прагне зайняти найбільш виграшну позицію, помилково обираючи стратегію «нападу-захисту», що призводить до ще більших втрат обох сторін, адже всі ресурси вони спрямовують на пошук правих і винних, встановлення причинно-наслідкових зв'язків [3].

Залучення до медіації можливе у багатьох випадках, наприклад:

- незадоволеність пацієнта якістю медичної допомоги;
- помилки в медичній практиці;
- фінансові спори;
- етичні дилеми;
- непорозуміння між пацієнтом та медперсоналом.

Конфлікти між лікарем та пацієнтом або між родичами та медичним персоналом можуть виникати через непорозуміння, розбіжності у відчуттях або незадоволення з боку будь-якої зі сторін.

Процедура медіації в таких випадках дає змогу знизити рівень емоційного напруження, виявити істинні інтереси сторін, не обмежуючись їхніми позиціями, створити умови для конструктивного діалогу та стимулювати сторони до пошуку спільних прийнятних рішень з акцентом на майбутнє. Лікувальний заклад зберігає свою репутацію й авторитет керівництва та медичного персоналу, а пацієнт (його родичі) задовольняє потребу у справедливості. При цьому обидві сторони заощаджують час, кошти та уникають додаткових негативних емоцій [3]. Медіатор може допомогти сторонам знайти компроміс та домовитися про вирішення проблеми без залучення юридичних процедур [1].

Медіатор може допомогти покращити спілкування між лікарем та пацієнтом, що може позитивно вплинути на якість надання медичних послуг та забезпечити краще розуміння потреб та очікувань пацієнта.

Участь у медіації сприяє усуненню стресу, який виникає внаслідок конфліктів або напружених ситуацій в медичній практиці. Зменшення стресу може позитивно вплинути на загальний стан здоров'я пацієнта та робочий клімат для медичного персоналу.

Успішне вирішення конфліктів через медіацію сприятиме підвищенню довіри між пацієнтом та медичним персоналом. Це позитивно позначиться на відносинах та співпраці між сторонами у майбутньому. Медіатор сприятиме покращенню спілкування між пацієнтами та медичним персоналом, допомагаючи зрозуміти й висловлювати свої почуття та потреби, а також вирішувати конфліктні ситуації [2].

Завдяки медіації може збільшитися рівень задоволеності пацієнтів від отриманої медичної допомоги, оскільки вони мають можливість висловлювати свої потреби та очікування.

Усі ці аспекти демонструють важливість медіації в медичній сфері як інструмента для покращення взаємодії та вирішення конфліктів з мінімальними наслідками для всіх сторін [1].

Загалом, медіація в медичній сфері сприяє покращенню якості медичних послуг, забезпеченню задоволення пацієнтів та покращенню робочого середовища для медичного персоналу.

Список використаних джерел:

1. Збірка статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння» / редактори-укладачі: Гусев А., Гусева К., Похмелькіна Г. За заг. ред. Терещенко І. Київ: ВАІТЕ, 2019. 340 с.

2. Медіація. UA: нові підходи та інструменти менеджменту конфліктів у сучасних умовах. Колективна монографія партнерів проєкту Erasmus+ Медіація: Навчання та трансформація суспільства / MEDIATS 599010-EPP-1-2018-1-NL-EPPKA2-CBHE-JP / за ред. О. А. Сєдашової, О. М. Карпової. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2022. 187 с. – ISBN 978-966-170-073-3

3. Медіація в медичних спорах: як застосовувати. URL: <https://medplatforma.com.ua/article/1415-medatsya-v-medichnih-sporah-yak-zastosovuvati>

Тетяна Водоп'ян,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет водного господарства та природокористування,
Національна асоціація медіаторів України (Україна)*

СІМЕЙНА МЕДІАЦІЯ ТА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Медіація є одним з ефективних способів вирішення сімейних спорів, що широко використовуються в усьому світі. В той же час специфіка сімейних

відносин накладає свій відбиток на доцільність проведення медіації у тому чи іншому випадку. Вкрай чутливим є питання можливості проведення сімейної медіації у випадках наявності домашнього насильства. Важливим видається вивчення кожної окремої ситуації, з'ясування на якому етапі відбувалися факти домашнього насильства, зокрема, чи це було в історії родини чи відбувається в даний момент.

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) у ст. 48 «Заборона на обов'язкові альтернативні процеси або рішення з вирішення спорів» встановлює, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для заборони на обов'язкові альтернативні процеси з вирішення спорів, у тому числі посередництво та примирення, стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції.

Тобто з формулювання закладеного в конвенції можемо зробити висновок, що заборонено саме обов'язковість запровадження альтернативних способів вирішення спорів, однак за добровільної згоди постраждалої особи такої заборони немає.

Переважна більшість спеціалістів у сфері домашнього насильства виступають проти застосування медіації в таких кейсах. Однак для надання відповіді чи можливе проведення медіації в тій чи іншій конкретній ситуації слід застосувати індивідуальний підхід. Сам факт наявності домашнього насильства не виключає можливості проведення медіації з питань поділу майна чи вирішення питань життя дітей. Найважливішим питання є бажання сторін, здатність постраждалої особи брати участь у процедурі та безпека сторін.

Слід зазначити, що сімейна медіація пройшла неоднаковий розвиток у різних країнах. Вцілому медіація в Україні нараховує 30-річний шлях, окремо сімейна медіація інституалізувалася близько 10 років тому. У Великій Британії, зокрема Англії та Уельсі сімейна медіація свій розвиток відліковує з 1960-70 років. Спробуємо порівняти підходи до сімейної медіації з наявністю домашнього насильства в зазначених країнах.

Законом України «Про медіацію» не врегульовано питань щодо проведення медіації між постраждалою особою від домашнього насильства та кривдником.

Медіація в Україні може надаватися як соціальна послуга відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» та Наказу Міністерства соціальної політики № 892 від 17.08.2016 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» (наразі обговорюється нова редакція стандарту).

Відповідно до зазначеного наказу соціальна послуга в частині проведення медіації не застосовується між потерпілою особою та особою, яка вчинила правопорушення або злочин, у випадках домашнього насильства та насильства за ознакою статі, торгівлі людьми, жорстокого поводження з дітьми.

В той же час, якщо сімейна медіація проводиться не як соціальна послуга, медіатор в кожному конкретному випадку приймає рішення щодо можливості її проведення. Асоціацією сімейної медіації України (далі – АСМУ) підготовлено дорожню карту для медіаторів та допоміжні матеріали в разі повідомлення про домашнє насильство.

Проводячи першу зустріч із кожною зі сторін медіатор здійснює скринінг ситуації на домашнє насильство не тільки задаючи прямі питання про це, але і з'ясовуючи наявність ознак, що можуть свідчити про домашнє насильство (Чи існують у ваших відносинах такі проблеми, як агресія, погрози, переслідування? Зазвичай медіація проходить у присутності обох учасників конфлікту або спору. Чи є, на вашу думку, причини для того, щоб зустрічі проводились окремо з кожним учасником? Чи відчуваєте Ви занепокоєння щодо безпеки чи життя Вашої/дітей/сім'ї? Чи переживаєте ви щодо того, що медіація може посилити ситуацію та/або зробити її небезпечною? Чи є інші спеціалісти, які на даний час працюють з Вашою родиною, Вами або іншою стороною? тощо).

Якщо за наявності ознак домашнього насильства сторони бажають скористатися процедурою медіації, то рекомендується проводити медіацію з питань, що не стосуються припинення насильства чи відновлення відносин, за умов окремо-

го проживання сторін, в форматах онлайн, човникових та індивідуальних зустрічей, за інформованої та усвідомленої згоди особи, досвідом та наявністю необхідних навичок медіатора та супервізування кейсу.

Можливі ризики постраждалої особи при участі в сімейній медіації за наявності ознак домашнього насильства:

- підвищений ризик невиконання домовленостей кривдником;
- можливість агресії з боку кривдника після початку процедури медіації;
- використання медіації кривдником на користь своїх прихованих інтересів;
- складність відстоювати свої інтереси, ризик поступитись більшим;
- можливий психологічний тиск на постраждалу сторону зі сторони кривдника;
- ризик нездатності раціонально мислити та приймати виважені рішення;
- ризик ретравматизації та провокації стану психічного розладу;
- розкриття отриманої конфіденційної інформації (в суді, в сім'ї, дітям, спільним знайомим)
- використання отриманої інформації на свою користь з метою продовження домашнього насильства;
- ризики, пов'язані з човниковим форматом проведення (зменшення довіри, збільшення тривалості, та ін.).³

За вимогами законодавства Англії та Уельсу перед зверненням до суду у справах, що стосуються дітей та сімейних фінансів слід розглянути можливість вирішення спору за допомогою медіації. Інформація про це зазначається у заяві, що подається до суду. Виключенням з необхідності звертатися до медіації є наявність домашнього насильства, яке має бути підтверджене певним документами⁴. Таким чином особа за наявності сімейного спору та до звернення до суду зобов'язана звернутися до медіатора і відвідати попередню зустріч з фахівцем.

Перед кожною сімейною медіацією у Великобританії проводиться медіаційно-інформаційно-оціночна зустріч, завданням якої є надати інформацію про

³ Можливі ризики постраждалої особи при участі в сімейній медіації за наявності ознак домашнього насильства. URL: https://www.afmu.org.ua/_files/ugd/1c5fa2_f6f28bde816d40559671204a38324b1d.pdf

⁴ Practice Direction 3a – Family Mediation Information and Assessment Meetings (MIAMS) URL: https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_03a#para20

медіацію, а також отримати інформацію від сторони спору для проведення оцінки безпеки та можливості проведення процедури у конкретному спорі. На цьому етапі власне починається скрінінг на наявність домашнього насильства, створення конфіденційного та безпечного простору для проведення медіації.

Для постраждалих від домашнього насильства медіація може розглянута як належна процедура із врахуванням наступного:

- особа має власну мотивацію до процедури, відсутній примус до медіації;
- постраждала особа відновлює свою автономію, вона має шанс висловитися та бути почутою у безпечному просторі;
- відчуває готовність брати участь у процедурі;
- це є частиною шляху відновлення для постраждалої особи;
- можливість уникнути судового провадження.

Медіатори повинні мати спеціальну підготовку для того, щоб вміти розпізнавати домашнє насильство. Медіатор здійснює скрінінг та оцінку ситуації не тільки на попередній зустрічі зі сторонами, але і впродовж всього процесу.

Класична сімейна медіація відбувається у спільному просторі, однак у випадках наявності домашнього насильства чи інших факторів, що впливають на безпеку сторін, такий формат може бути травмуючим, теригерним та насильник може маніпулювати постраждалою особою чи зашкодити їй. Оскільки медіація є гнучкою процедурою, то її формат може змінюватися. До прикладу може проводитися човникова медіація (*shuttle mediation*), коли сторони перебувають у різних приміщеннях. Також як варіант медіація може проводитися онлайн. Підтримуючим для сторін в медіації можуть бути супровід юристів, інші особи. Також у сімейній медіації передбачається участь двох медіаторів (комедіація), що позитивно впливає на динаміку процесу та балансу силу в процедурі. Крім того, деякі медіатори за наявності домашнього насильства використовують гібридний формат медіації – поєднання онлайн формату та перебування в окремих приміщеннях з юристами, консультантами, що використовується в складних фінансових кейсах.

Слід зазначити, що можливість проведення медіації за наявності домашнього насильства забезпечується самими принципами процедури. Медіація є добровільною, що означає можливість вийти з процедури у будь-який час, це дає відчуття автономії постраждалій особі.

Принцип конфіденційності забезпечує можливість сторін поділитися інформацією з медіатором, яка залишиться закритою для інших, що також дає відчуття безпеки.

Медіація є гнучким процесом, який адаптується під індивідуальні потреби. Таким чином є можливість перебування сторін в окремих приміщеннях, проведення процедури в онлайн форматі.

Вкрай важливим для проведення медіації за наявності домашнього насильства є компетентність медіатора, наявність спеціальної підготовки. Супервізія є обов'язковою для сімейних медіаторів у Великій Британії.

Підсумовуючи зазначимо, що в Україні та Великобританії вбачаються як спільні так і відмінні риси у підході до проведення медіації за наявності домашнього насильства. Спільним є застосування індивідуального підходу до оцінки ситуації, однак у Англії та Уельсі немає автоматичної заборони на проведення процедури. В кожному конкретному кейсі медіатор розглядає унікальну ситуацію та вирішує питання доцільності проведення медіації, слідуючи головному принципу «Не нашкодь».

Наталя Волкова,

*асистентка кафедри публічного права юридичний факультет
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2357-5822>*

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УЧАСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПІДТРИМЦІ ТА ПРОСУВАННІ КУЛЬТУРИ МИРУ

Прийняття управлінських рішень потребує ефективних комунікацій, як інструментарію безпосереднього впливу на якість життя громадян. Результативність цих рішень залежить від різних чинників, у тому числі від розуміння

причин та рівня прийняття громадою обраних методів, які використовуються для вирішення конкретних проблем або виконання завдань.

Розвиток сучасного суспільства вимагає створення нових форм співпраці та взаєморозуміння, що природно обумовлюють нові методи комунікації. Ці нові методи мають бути ще більш оперативними, відкритими, прозорими, ефективними та якісними. Наявність цих характеристик сприятиме створенню такого типу комунікації, у якому учасники є рівноправними та активними, здатними налагоджувати комунікаційні канали, що дозволяють швидко передавати інформацію в обидва напрямки.

Як зазначає Д.В. Гринь, сучасний досвід багатьох розвинутих країн показує, що медіація є ефективним, фінансово заощадливим і своєчасним способом досягнення консенсусу, вирішення конфлікту порівняно з вирішенням спору в судовому порядку. Популярність медіації зумовлена і тим, що вона як досудовий спосіб вирішення трудових спорів є одним із засобів швидкого узгодження інтересів роботодавців і працівників, сприяє досягненню соціального миру в суспільстві та дає можливість сторонам зекономити час і витрати, пов'язані із вирішенням трудових спорів. Ураховуючи це, питання практичного застосування медіації у вирішенні трудових спорів стає дедалі популярнішим і в Україні[1]. Таким чином, у сучасному світі медіація – це не тільки альтернативний спосіб вирішення того чи іншого спору сторонами за допомогою посередника (медіатора), а є вже новим видом або, навіть, новою культурою діалогу, яка сприяє вирішенню ситуацій у «мирній формі».

Одним з унікальних аспектів медіації є її здатність відновлювати та зберігати відносини: у сімейних суперечках, конфліктах на робочому місці або громадських розбіжностях, медіація допомагає людям знайти спільну мову і підтримувати зв'язки, які в іншому випадку могли б бути розірвані. Медіація розширює права і можливості людей, надаючи їм можливість самостійно вирішувати свої конфлікти. На відміну від традиційних судових процесів, де рішення нав'язуються, медіація дозволяє сторонам брати активну участь у формуванні

результату, тим самим сприяючи підвищенню почуття відповідальності та контролю над вирішенням конфлікту [3].

Медіатор, який відповідає за ведення та керує процесом медіаційних переговорів, за допомогою вправного використання відомих йому фахових інструментів та знань створює для сторін максимально продуктивний простір порозуміння для прийняття ними самостійно ефективних власних рішень, спрямованих на задоволення їхніх глибинних потреб та інтересів. Всі рішення, які приймають партнери по конфлікту в процесі переговорів, є їх власними та перевіряються медіатором лише за критерієм реальності їх виконання та екологічності [3].

Принцип самовизначеності сторін активно реалізовується у гуманістичній медіації за моделлю Жаклін Моріно, яка з 1984 року була задіяна як посередник Міністерством Юстиції Франції у роботі щодо поширення медіації, внаслідок чого їй було доручено створити перший досвід юридичної медіації для прокуратури Парижа.[4] Інтегруючи власну практику у нормативні документи, останньою було запропоновано алгоритм підготовки медіаторів, що передбачав звільнення від ментального і концентрації на тілі та власному «слуханні», звільнення розуму від категоризації, оцінки та засуджень. Завдання медіатора в гуманістичній медіації полягає у віддзеркаленні внутрішнього простору медіанта, сприйняття зображення і повернення його саме таким, яким він його отримав. Разом з тим, цей меседж виходить за межі усвідомлення особи, яка ділиться власною історією, відбувається поза кордонами когнітивного рівня та відгукується глибоким прожиттям, залишеним поза увагою медіантів. Віддзеркалення це механізм, який дозволяє підхопити відчуття, відкрити багатогранність особистості, а отже здобути новий шлях пізнання. Медіація складається з трьох єдностей: місця, часу і дії. У медіації немає сепарації власного і соціального, людина сприймається комплексно, беззаперечно і безумовно. Розв'язання конфлікту не є основною ціллю, іноді усвідомлення прірви у світогляді є шляхом до налагодження взаємозв'язку між сторонами.

Отже, важливою опорою формування інституту медіації є культура самоусвідомлення, миру й злагоди. Чому існує така думка? Наш світ є багатограним і, на превеликий жаль, переповненим конфліктних ситуацій та потребує «мирних» способів. Але тут необхідно враховувати й те, що медіація як технологія вирішення конфліктів повинна враховувати ментальність самого суспільства, сучасні тенденції глобалізації та поточний стан інформаційно-комунікативного світу. Таким чином, інститут медіації популяризується через призму розвитку громадянської культури. Тут ми маємо розуміти, що рівень культури суспільства повинен бути високим, адже якщо не буде відбуватись розвитку культури, то, відповідно, не сформується спільнота здорових та спроможних до життя в соціумі членів.

Список використаних джерел:

1. Д. Гринь: Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів: досвід зарубіжних країн, URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267320>
2. Закон і Бізнес. Медіація, як спосіб досудового досягнення миру, URL: <https://zib.com.ua/ua/149765.html>
3. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 20 вересня 2022. Одеса, 2023. 120 с., URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/-https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c01b1dfa-aa5f-4869-b23b-71495d82b243/content>
4. Жаклін Моріно. Гуманістична медіація. Ще один погляд у майбутнє. Київ. Видавництво Ростислава Бурлаки, 2023

MEDIACJA JAKO SKUTECZNE NARZĘDZIE W DYDAKTYCE NAUCZANIA JĘZYKÓW OBCYCH

Mediacja ma coraz szersze zastosowanie w nauczaniu glottodydaktyce [1]. Współcześnie nie można mówić o skutecznym procesie nauczania bez zastosowania umiejętnego podejścia mediacyjnego. Czynnikiem wymagającym zmiany, w tym wymuszającym niejako podejście mediacyjne, w przekazywaniu wiedzy, stała się sytuacja społeczno – gospodarcza [2].

Budując kompetencje kulturowe przy użyciu mediacji należy pamiętać, co w procesie edukacji jest ważne, ale nieoczywiste. Jak zauważa Grzegorz Stunża [3], kształcąc młode pokolenie nie należy zapominać, że edukacja to nie tylko przekazanie i przyswajanie wiedzy, ale również wartości. Badacz podkreśla, jak ważny jest ukryty program edukacyjny (hidden curriculum) czyli to, co nie jest zapisane w programie nauczania, ale wynika z procesu organizacji. Jako przykład podaje kolejność zajęć, podział na zajęcia, stosowanie metod oraz dobór narzędzi edukacyjnych, układ ławek czy zasady komunikowania. W glottodydaktyce niezmiernie ważna jest komunikacja kulturowa, będąca, według Mikułowskiego-Pomorskiego: „(...) sposobem postępowania, tworzącym życie społeczne przez wyposażenie jednostki w możliwości uczestniczenia, utożsamiania i negocjowania tego życia. Jest czynnikiem społecznie aktywnym”. [4]. Jak zauważa Urszula Żydek-Bednarczuk komunikacja kulturowa rządzi się następującymi zasadami: „1. Każda wspólnota konwersacyjna nosi w sobie ślady kulturowo określonych środków i znaczeń postępowania komunikacyjnego, a komunikuje się skutecznie i stosownie do kontekstu [5].

Mediacja jest ważnym narzędziem bazującym na języku używanym przez uczących oraz nauczanych. Za pomocą kodów językowych, posługując się mediacją jako środkiem, przekazywana jest nie tylko wiedza, ale również wartości oraz normy [6]. Umiejętności mediacyjne są kluczowe zwłaszcza w komunikacji

міжкультурової, характеристичної для obecnych czasów, której podstawy powinny być kształtowane w ramach procesu dydaktycznego [7].

Bibliografia:

- [1] J. Sujecka-Zajac, Rola mediacji dydaktycznej w rozwijaniu warsztatu poznawczego ucznia na lekcji języka obcego, 2017, s.1
- [2] A.D. Do ÁlvArez, Pedagogical Mediation and Learning, Revista de Lenguas ModeRnas, N° 19, 2013 / 513-522 / ISSN: 1659-1933
- [3] G. D. Stunża, Edukacja wersja beta. Pokolenie Z i pokolenie Alfa a kompetencje uczestnictwa w kulturze, w: Kultura popularna, nr 1, (5 0), t. 4, Academicon, Warszawa 2017, s. 91.
- [4] J. Mikołowski Pomorski, Jak narody porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym, Wyd. UNIVERSITAS, Kraków 2007, s. 20.
- [5] U. Żydek-Bednarczuk, Spotkanie kultur Komunikacja i edukacja międzykulturowa w glottodydaktyce, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015, s. 12.
- [6] N. Kats, A. Rubtsova, D. Bylieva, Structural Analysis of Pedagogic Mediation in a Foreign Language Classroom, Educ. Sci. 2024, 14, 405. <https://doi.org/10.3390/educsci14040405>.
- [7] J. A. Belz, N. Vyatkina, the pedagogical mediation of a development learner Corpus for classroom – based language instraction, Learning language and technology, vol. 12, nr 3, p.33-52.

Ірина Капалкіна,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Психологія перемовин та медіація»
навчально-наукового інституту комунікацій,
Західноукраїнський національний університет (Україна)*

МЕДІАЦІЯ В АДВОКАТСЬКІЙ І НОТАРІАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ ТА В СУДДІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

16 листопада 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію» №1875-IX (далі – Закон).

Проте сама медіація в Україні розвивалася і діяла задовго до прийняття цього Закону. Закон лише надав поштовх до більш активного поширення і популяризації медіації в юридичній спільноті України. Медіацію або основи медіації чи навички медіатора додатково стали викладати у вищих навчальних закладах, на курсах підвищення кваліфікації для адвокатів тощо. До прийняття Закону в Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України було введено розділ щодо врегулювання спору за участі судді, які мають свої особливості та умови застосування (проведення).

Навички медіатора однаково корисні в практичній діяльності для адвокатів, нотаріусів та суддів.

Медіація може забезпечити учасникам спору/конфлікту можливість спокійно порозумітись та навчитись бачити (приймати, розуміти і визнавати) речі і проблеми, які можуть турбувати іншу сторону і співчувати їй, не дивлячись на наявність конфлікту/спору між сторонами.

Саме слово «медіація» все більше стає вживаним в юридичній спільноті, відповідно від адвокатів і юристів, а також від нотаріусів вже частіше можуть лунати пропозиції клієнтам пройти процес медіації з метою мирного врегулювання спору, не доводячи його до довготривалих судових процесів.

Навички медіатора допомагають адвокатам, нотаріусам і суддям чути чого саме хочуть сторони, дізнаватись які їх справжні інтереси, і, відповідно, намагатись створити для сторін умови, за яких буде можливим досягти згоди/порозуміння, при цьому адвокати, нотаріуси і судді мають більшу відповідальність, оскільки мають роз'яснити сторонам їхні права та обов'язки, та вимоги дотримуватись чинного законодавства і не порушувати права і інтереси інших осіб.

Так, відповідно до ч.1 ст.1 Закону України «Про нотаріат», нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. До обов'язків нотаріуса, зокрема, входить сприяти громадянам,

підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб це не було використано їм на шкоду.

До нотаріусів часто звертаються за консультаціями та послугами, що стосуються сімейних питань (наприклад, розлучення, поділ майна подружжя, визначення місця проживання дитини, аліменти, виїзд дитини за кордон тощо), спадкових справ (наприклад, поділ чи перерозподіл спадщини, відмова від спадщини на користь іншого спадкоємця тощо), корпоративних питань (наприклад, зміна складу засновників/учасників), договірних питань тощо. Нотаріуси під час надання послуг можуть бути заручниками ситуації, коли сторони починають конфліктувати між собою. Навички медіатора можуть допомогти нотаріусу, якщо не припинити, то хоча б пом'якшити спілкування сторін і відноситись з повагою один до одного. Своїми питаннями нотаріус може допомогти сторонам подивитись на ситуацію під іншим кутом чи з позиції іншої сторони, роз'яснити права та обов'язки сторін, наслідки вчинюваних ними правочинів тощо. Тобто, нотаріус виступає незалежною третьою особою, яка здійснює допомогу сторонам у вирішенні конфлікту шляхом роз'яснення сторонам їхніх прав та обов'язків, відповідно до законодавства України, сприяє веденню переговорів сторін. Нотаріус роз'яснює норми права сторонам, що пов'язані із обраним способом вирішення конфлікту та щодо укладення відповідного договору. При цьому, у випадку недостатності або несвоєчасного надання документів для вчинення нотаріальної дії нотаріус має право зупинити вчинення нотаріальної дії або відмовити у вчиненні нотаріальної дії. Таким чином, нотаріус сам має дотримуватись вимог чинного законодавства України, передбачені для нотаріальної діяльності.

Адвокати так само надають особам (фізичним і юридичним особам) юридичні консультації з різних сфер права, є представниками однієї із сторін, що перебуває в спорі (конфлікті). Адвокати досить часто можуть використовувати медіацію як альтернативний метод вирішення спорів для своїх клієнтів.

Зокрема, адвокат, який має знання з медіації, може застосувати навички медіатора, а також методи і стратегії для проведення переговорів з іншою стороною для цілей мирного врегулювання спору (це не буде вважатись самим процесом медіації, оскільки адвокат не буде виконувати роль медіатора, а лише роль перемовника з боку однієї із сторін спору чи конфлікту). Адвокат, який має сертифікат медіатора, може провести безпосередньо медіацію для сторін конфлікту (спору), але він має обов'язково дотримуватись принципів медіації. Або ж адвокат може бути присутнім під час медіації, як представник однієї із сторін.

При цьому, адвокат не може одночасно виконувати роль медіатора у спорі (конфлікті) і роль адвоката для однієї із сторін у цьому самому спорі (конфлікті), оскільки втрачається баланс, нейтральність і сам процес медіації не буде рівним для учасників.

Серед основних позитивних моментів медіації можна виділити:

1) Швидкість та ефективність, оскільки спір (конфлікт) може бути вирішено за більш короткий час без необхідності звернення до суду чи подальших судових процедур (якщо медіація проводиться під час існуючого судового провадження);

2) Економія коштів, оскільки фактично оплачується послуга медіатора і можливі нотаріальні та юридичні послуги. При цьому не потрібно сплачувати судовий збір та витратити кошти на участь адвоката в судових засіданнях, супутніх витратах адвоката, пов'язаних із наданням правничої допомоги на стадії судового розгляду справи та на стадії виконання рішення (якщо таке буде на користь клієнта);

3) Сторони самостійно приходять до погодженого ними рішення і контролюють його виконання.

4) Збереження стосунків та ділових зв'язків між конфліктуючими сторонами.

5) Конфіденційність інформації, що буде розкрита (повідомлена) сторонами під час медіації.

Отже, для адвокатів важливо розуміти процес медіації, мати навички медіатора для досягнення найкращих результатів для своїх клієнтів. Наразі адвокати можуть знайти багато корисних матеріалів та ресурсів з медіації, які допоможуть їм в їх практиці та розширять знання в цій сфері.

Врегулювання спору за участю судді є судовою процедурою, яка полягає у проведенні суддею спільних (за участю всіх сторін) та закритих (з кожною із сторін окремо) нарад з метою мирного врегулювання спору.

Метою цієї процедури є сприяння для примирення сторін, скорочення кількості розглянутих судами справ, поліпшення ефективності здійснення правосуддя.

На стадії врегулювання спору за участю судді на суддю покладається обов'язок роз'яснити сторонам мету, порядок проведення процедури, права і обов'язки. Примирна процедура проводиться суддею в межах предмету спору, в ході якої сторонам пропонується надати власні пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору. Також можливий шлях мирного врегулювання спору може бути запропонований суддею. Під час цієї процедури заборонено використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, здійснювати фото-, відео- та звукозапис, не ведеться протокол та не здійснюється фіксування технічними засобами з метою забезпечення збереження конфіденційності інформації, отриманої від сторін.

Таким чином, суддям також вкрай важливо володіти навичками медіатора та такими техніками комунікації як активне слухання, задавання відкритих запитань, аналіз конфлікту, ведення розмови, модерація процесу, створення атмосфери довіри.

Враховуючи зазначене вище, очевидним є те, що навички медіатора та використання процедури медіації у практичній діяльності адвокатів, нотаріусів та суддів дозволяють більш ефективно і швидко вирішувати конфлікти і спори, сприяючи при цьому збереженню добрих відносин між сторонами, а також сприяти юридичній обізнаності сторін.

Список використаних джерел:

1) Збірка статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння» [редактори-укладачі: А. Гусєв, К.Гусєва, Г. Похмелкіна. За заг. ред. І. Терещенко] - К.: ВАІТЕ, 2019. - 340 с.: іл. – Англ., рос., укр.

2) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>

3) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

4) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

5) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

6) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

7) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

8) <http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2017/08/Byelinska.pdf>

Катерина Каращук,

*медіатор, адвокат, приватний виконавець
виконавчого округу м. Києва (Україна)*

МЕДІАЦІЯ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів є універсальною процедурою, яка базується на гарвардській концепції ведення переговорів. Саме медіація покликана сприяти сторонам спору у досягненні компромісу за допомогою нейтрального незалежного та незаінтересованого посередника (медіатора). Медіація у загальному розумінні – це спосіб урегулювання конфліктів за взаємною домовленістю, процесом, під час якого незалежна третя особа, яка володіє навичками медіації, допомагає сторонам знайти шляхом переговорів вихід зі спору, досягти консенсусу за допомогою укладення угоди за результатами медіації. Прийнятий 16.11.2021 р. Закон України «Про медіацію» визначає відповідне поняття як «позасудову добровільну, конфіденційну,

структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1].

Напевне нікого не потрібно переконувати, що належне виконання судових рішень є показником ефективності системи правосуддя. На жаль, значна кількість рішень судів в Україні наразі не виконується. Нерідко у сторін виконавчого провадження виникають суперечки стосовно різних питань примусового виконання рішення, а також – претензії до виконавця щодо його діянь у ході виконавчого провадження. Застосування медіації під час виконавчого провадження дозволяє оптимізувати діяльність виконавців; знизити бюджетні видатки, пов'язані із примусовим виконанням рішень; забезпечити зменшення кількості звернень сторін виконавчого провадження до судів із заявами та скаргами; полегшити процес стягнення. Процедура медіації на стадії виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів сприяє створенню умов добровільного їх виконання.

Слід зауважити, що ефективному застосуванню медіації на стадії виконавчого провадження перешкоджає ряд проблем. Процедура медіації у виконавчому провадженні, як уже згадувалося, передбачена відповідним законом, але не деталізована саме для цієї стадії.

Зокрема, у законодавстві не передбачено можливість виконавця виконувати функцію медіатора. Тоді як, наприклад, у ст. 3 Закону України «Про нотаріат» передбачено виконання відповідної функції нотаріусами. Слід звернути увагу на те, що медіація є найскладнішою саме на стадії виконання судового рішення, оскільки потребує спеціальних знань та досвіду саме у сфері виконавчого провадження. Це цілком підтверджується зарубіжним досвідом. Так, відповідно до рекомендацій Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) Ради Європи «якщо виконавці судових рішень бажають виступати медіаторами, вони повинні пройти навчальну програму для цієї мети» відповідно до «Рекомендацій по розробці та моніторингу навчальних програм з медіації» розроблених та прийнятих CEPEJ у червні 2019 р. [3].

Повноваження виконавців виступати медіаторами у виконавчому провадженні передбачена законодавством Франції, Бельгії, Швеції, Нідерландів. Наразі, виконавці в нашій країні де-факто виконують функції медіаторів, не маючи відповідного статусу на рівні закону, а відповідно не прописані їх повноваження, а також процедурні питання.

На жаль, зараз в Україні немає необхідного рівня поінформованості сторін щодо питання, в чому полягає процедура медіації на стадії виконавчого провадження, якою є її сутність і правова природа, а також про те, які у цієї процедури переваги і правові наслідки проведення. Цю проблему можна вирішити за допомогою наведення роз'яснення сторонам у відповідній постанові про відкриття виконавчого провадження.

Черговим ефективним способом, на нашу думку, є направлення разом із копією постанови про відкриття виконавчого провадження виклику до приватного виконавця, в ході якого будуть роз'яснені сторонам переваги укладання угоди за результатами медіації. Аналогічні процедури вже регламентовані у законодавстві зарубіжних країн.

Також видається доцільним передбачити у законі положення про те, що виконавець зобов'язаний вживати заходів до примирення сторін після відкриття виконавчого провадження. Закон має містити норми, що регламентують спонукання сторін до примирення.

Важливим кроком для підвищення ефективності медіації взагалі і, зокрема, на стадії виконавчого провадження могло б стати внесення до Закону «Про медіацію» норми про надання угоди за результатами медіації статусу виконавчого документу.

Слід наголосити, що процедура медіації не заміняє виконавчих дій, а є додатковою процедурою, з допомогою якої можливе врегулювання розбіжностей без застосування засобів примусу. Процедура медіації має на меті досягнення консенсусу, а не з'ясування того, яка зі сторін права. На стадії виконавчого провадження цей факт є дуже важливим, оскільки юридична правильність тих чи

інших дій вже була підтверджена рішенням суду, яке набрало законної сили, за винятками випадків негайного виконання рішення.

Наразі можна констатувати той факт, що медіація тільки починає розвиватися у вітчизняному виконавчому провадженні та має значний потенціал. Позитивним зрушенням є те, що останнім часом відбулася певна інституалізація медіації у виконавчому провадженні, що сприяє її більш ефективному застосуванню, а також дає можливості розробляти і пропонувати зміни до чинного законодавства. Рішенням Ради Приватних виконавців України від 06.11.2023 створено як її дорадчий орган Комітет з медіації та інших видів альтернативного врегулювання спорів при РПВУ та затверджене відповідне Положення. Комітет діє з метою поширення інформації серед приватних виконавців про альтернативні види врегулювання конфліктів (спорів), а саме медіацію. Завданням Комітету є: поєднання медіації та діяльності приватних виконавців для гарантованого вирішення питань.

Підсумовуючи сказане, пропоную наступні заходи щодо удосконалення законодавства щодо медіації на стадії виконавчого провадження:

- надання приватним виконавцям можливості виконання функції медіатора у виконавчому провадженні;
- регламентація повноважень приватних виконавців як медіаторів;
- внесення угоди, укладеної за результатами медіації до переліку виконавчих документів;
- розгляд скарг на приватних виконавців із залученням виконавців-медіаторів;
- надання Раді приватних виконавців України повноважень підготовки виконавців у сфері медіації, ведення та оприлюднення власного реєстру приватних виконавців-медіаторів за аналогією із Законом України «Про нотаріат».

Список використаної літератури

1. Про медіацію: закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51.

2. Про нотаріат: закон України від 02.09.1993 № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення 18.04.2024).

3. Mediation Awareness and Training Programme for Enforcement Agents URL: <https://rm.coe.int/cepej-2021-7-mediation-training-programmes-enforcement-agents-en/1680ac32fe> (accessed 19.04.2024).

Віра Кудлач,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри суспільних наук
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу (Україна)*

МЕДІАЦІЯ ТА ДІАЛОГ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН СУСПІЛЬНОГО ЦИКЛУ

Актуальність даної проблеми зумовлена тим, що саме дисципліни суспільного циклу покликані формувати майбутніх фахівців, здатних до самовизначення і самовдосконалення, готових самотійно навчатись, творчо працювати і жити; активно діяти та співпрацювати з іншими людьми у суспільстві. Мета доповіді – акцентувати увагу на суспільно-гуманітарному аспекті теоретичного обґрунтування та особливостей практичного впровадження у навчально-виховний процес вищої школи медіації та діалогу як альтернативних методів вирішення спорів. Медіація та діалог допомагають вирішувати наявні суперечки і конфлікти, зважаючи на інтереси сторін, дотримуючись принципу соціальної справедливості.

Джерелами до вивчення даної проблематики послужили роботи І. Канта, Б. Рассела, Ф.Ніцше, Т.Веблена, А.Берла, А.Тоффлера, А.Турена та ін., в яких автори розглядали науку з точки зору розвитку її методологічних і технологічних можливостей, а процес пізнання – у систематично-синтезуючому розумінні навколишнього світу. Упродовж останніх десятиліть зросла зацікавленість до

запровадження інтерактивних методів навчання у вищій школі. У працях педагогів О. Пометун, І. Періг, Є. Полат, В. Поселюжна та ін. визначені основні групи інтерактивних технологій. Однак медіація та діалог в освітньому процесі на сьогодні є малодослідженою і потребує наукових напрацювань. Вчені Г. Єрбоменко, Н. Зелінська, А. Гаврилішин, І Терещенко, Т. Симоненко та ін. у своїх роботах визначили практичні аспекти процесу медіації, хід медіаційної сесії з урахуванням європейського досвіду.

В умовах повномасштабної війни невід'ємною складовою освітнього процесу є гуманізація взаємин усіх його учасників. Відповідно, зростає потреба у підвищенні уваги до суспільних наук. Суспільствознавчі дисципліни дають можливість студентам здійснювати особистісний вибір, проявляти себе в життєвому розмаїтті, розвивати вміння і навички, здобувати компетентності для успішного самоствердження власної особистості.

Педагогічна діяльність базується на комунікації викладач-студент, студент-студент, студент-викладач. Під час навчального процесу викладач має можливість розкрити свій творчий потенціал, настановити студентів на нестандартне, оригінальне, ефективне мислення та вирішення майбутніх професійних завдань. Зокрема, навчають комунікативним навичкам дисципліни вільного вибору суспільно-гуманітарного спрямування. Сьогодні для студентів та викладачів актуалізується роль таких предметів як «Медіація та діалог у професійній діяльності», «Командна комунікація», «Основи міжкультурної комунікації», «Конфліктологія» та ін. Вивчення даних курсів передбачає оволодіння студентами сукупністю якостей, необхідних для досягнення порозуміння. До таких якостей відносяться комунікабельність, організація та проведення діалогу в умовах взаємодії, можливість вирішення конфліктів за допомогою медіації як альтернативного способу. Сформовані в процесі навчання вміння й навички студенти зможуть застосовувати на практиці в конкретних життєвих ситуаціях та майбутній професійній діяльності. ванням європейського досвіду.

Медіація (від лат. *mediare* – бути посередником) – це спосіб врегулювання суперечок і конфліктів за сприяння незалежної особи (медіатора) на основі

добровільної згоди сторін із метою досягнення ними консенсусу та прийняття життєздатного рішення. Основними принципами медіації є гуманність, неупередженість, свобода і відповідальність, а також незалежність, нейтральність, смиренність або відсутність влади в медіатора, конфіденційність, довіра і визнання.

Метою медіації є добровільне, конфіденційне, конструктивне сприяння у врегулюванні спору шляхом перемовин за участю третьої сторони-медіатора. При цьому важливо підкреслити, що медіатор – нейтральний посередник, який виконує роль професійного помічника-консультанта. Він створює умови для взаємоприйняттого вирішення конфлікту, але не вирішує конфлікт, тим більше на чиюсь користь. Медіатор допомагає знайти справедливі норми для майбутнього вирішення конфлікту. Процедура медіації заснована на транзакційній моделі комунікації як процесі одночасного відправлення і отримання повідомлень, під час якого здійснюються взаємодії і формуються відносини між партнерами. Співпраця можлива, тільки якщо сторони готові відкрито і чесно обговорювати ситуацію, що виникла, заявляти в конструктивній формі про свої інтереси і зрозуміти інтереси іншої сторони [2].

Медіатором може виступати як викладач, так і студент, що володіє високим рівнем толерантності, комунікативними вміннями і навичками. Застосування методів інтеграції і генерування ідей для конструктивної комунікації сприяє узагальненню і систематизації багатовимірного сприйняття оточення, здатності до розуміння смислової і оціночної інформації.

В освітньому процесі технічного університету розглядаємо діалог як ключ до порозуміння між різними сторонами навчально-виховної роботи. Водночас діалог є «обміном сенсами», що в нашому розумінні полягає не тільки в обміні інформаційними повідомленнями, викладеними конкретними словами. Значною мірою увага фокусується на усвідомленні сенсів, справжньому змісті, на вмінні їх розпізнати та відчуті в інформаційному повідомленні, зрозуміти, що ж саме криється «за словами», звіритися з тим, хто про це говорить, для підтвердження розуміння чи коригування. Діалог як «якісна зміна» означає появу та формування у ході відсутніх перед тим між учасниками діалогу розуміння, поваги, підтримки,

відповідальності, довіри одне до одного.

Управління результатом діалогу, насамперед, має справу з управлінням очікуваннями. Воно створює загальне розуміння того, що необхідно для розуміння, поліпшення взаємин і здатності спілкуватися, а також яким чином це буде досягнуто за допомогою уточнення і узгодження очікування щодо того, що люди будуть робити і як вони будуть себе вести під час діалогу. Управління очікуваннями використовує ці угоди як основу для проходження за процесом, наглядом за його ефективністю, а також для якісного поліпшення відносин [1, с. 23].

Таким чином, основою для побудови конструктивної взаємодії в технічному університеті є застосування медіації та діалогу. Комунікативні навички допомагають формувати в собі позитивне ставлення до людей, здатність пізнавати світ шляхом діалогічного спілкування, будувати міцні, сталі зв'язки у різноманітних спільнотах без розділеностей.

Список використаних джерел:

1. Як, коли, де працює діалог. Практичний посібник / за заг. ред. К. Гусевої, Д. Проценко. – К.: Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2019. – 51 с.
2. Єнін М., Макаренко Д., Северинчик О. Медіація в освітньому просторі закладів вищої освіти: у пошуках моделі та способів організації. – Режим доступу: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/194984/195233>.

Анастасія Мартиневич,

координатор з міжнародної діяльності навчально-наукового інституту комунікацій ЗУНУ, магістр з міжнародного права (Україна)

ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВОЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Мирне вирішення конфліктів є не лише загальним принципом, що регулює міжнародні відносини, а й невід'ємною складовою соціальної взаємодії. Ця

правова та соціальна норма знаходить своє відображення у низці універсальних джерел, які мають обов'язковий характер для їх суб'єктів, але є складною у своїй реалізації та дотриманні. Така складність обумовлюється проблемою конфлікту як соціального явища, що водночас є невід'ємною складовою будь-якої сфери: економічної, політичної, ідеологічної, військової, управлінської та інших. Засоби вирішення конфліктів можуть слугувати гарантією дотримання та забезпечення принципу на всіх рівнях взаємодії.

У дослідженні з конфліктології щодо засобів запобігання конфліктам зазначено, що медіація є інструментом для попередження конфліктних ситуацій та управління ними [1, с. 355]. Міжнародна доктрина відносить медіацію до дипломатичних методів вирішення спорів. Статут Організації Об'єднаних Націй визначає медіацію як важливий засіб мирного врегулювання спорів і конфліктів, і вона зарекомендувала себе як ефективний інструмент вирішення як міждержавних, так і внутрішньодержавних конфліктів, що включає також функції сприяння збереженню миру та запобігання війні.

Введення правового режиму воєнного стану та мобілізація призводять до значних змін у розгляді судових справ, в яких військовослужбовці є учасниками. Проте правове регулювання судового провадження за участю військових не завжди адекватно відповідає поточному стану справ, а в деяких випадках – сам судовий розгляд може бути заблокований [2]. Медіація може стати ефективним інструментом у вирішенні справ, де одна зі сторін перебуває у складі Збройних Сил України та суд зобов'язаний зупиняти провадження відповідно до процесуальних кодексів. Цей підхід дозволяє зберегти взаємовідносини між сторонами, забезпечує конфіденційність обговорень, гнучкість у пошуку рішень, що враховують інтереси обох сторін, швидкість та ефективність у вирішенні спорів, що особливо важливо у військовому контексті, де час може мати критичне значення, а також підтримує можливість вирішення поза судом, дозволяючи сторонам самостійно контролювати процес розв'язання конфлікту.

Дослідження з ментального здоров'я українців, яке було проведене американською неприбутковою організацією, з метою впровадження рішень для

подолання наслідків травм, пов'язаних з збройним конфліктом Росії в Україні підкреслили значне число ветеранів бойових дій, які відчують потребу в психологічній підтримці через сімейні конфлікти – це стосується близько 54% учасників [3, с. 17]. У такому контексті медіація стає надзвичайно корисним інструментом, оскільки дозволяє ефективно вирішувати суперечки, зменшувати напругу та сприяти мирному врегулюванню конфліктів у сімейному оточенні. Вона забезпечує можливість конструктивного діалогу, враховуючи психологічні потреби учасників конфлікту, що може сприяти поліпшенню їхнього ментального стану та взаєморозумінню всередині сімейних відносин.

Наразі зароджується інтерес до вивчення потенціалу ролі медіатора у системі органів військового управління, для яких існує безліч моделей. Поки що це питання залишається відкритим, а існуючі моделі здебільшого ґрунтуються на прикладі цивільної медіації та інституті військових омбудсменів, які діють в багатьох державах, що є важливим аспектом забезпечення справедливості, діалогу та розв'язання конфліктів у військовому середовищі. Військова медіація, як ефективний інструмент конфліктного урегулювання, доповнює роботу військових омбудсменів, які відповідають за захист прав військовослужбовців. Спільна робота цих інститутів сприяє створенню більш прозорого, справедливо-го та згуртованого військового середовища, де конфлікти вирішуються за мирними шляхами, а права та інтереси учасників враховуються належним чином. Військова медіація і військові омбудсмени спільно забезпечують підтримку, консультації та захист прав та добробуту військовослужбовців та їхніх сімей, сприяючи мирному та гармонійному функціонуванню військових структур. Інститути омбудсмена у справах збройних сил можна розділити на три категорії: інститути загального омбудсмена, які мають загальну юрисдикцію, що поширюється і на військовослужбовців; спеціалізовані інститути військового омбудсмена, які мають винятковий мандат на отримання скарг від військово-службовців або збройних сил; і Генеральні інспектори, яких іноді називають "внутрішніми механізмами розгляду скарг", які є механізмами розгляду скарг, що не є незалежними від збройних сил, а перебувають у структурі міністерства

оборони [4, с. 1]. Цей внутрішній, незалежний медіаційний орган дозволяє будь-якому військовослужбовцю, незалежно від звання, звернутися до вищого керівництва своєї установи або відомства для вирішення спору, який він або вона може мати з військовою адміністрацією або ієрархією. Принцип права військовослужбовців звертатися до найвищого рівня своєї ієрархії для відстоювання своїх прав є принципом, визнаним і широко прийнятим у міжнародному співтоваристві. Багато країн створили інституції, що дозволяють їм дотримуватися цих принципів. У Франції ця місія покладена на інспекції (загальні або спеціалізовані), які безпосередньо підпорядковані міністру збройних сил або начальникам штабів. У бельгійських збройних силах створено Генеральний директорат з питань медіації. У Сполучених Штатах інститути омбудсмена є в кожному виді збройних сил, які розкидані по всій країні. Досвід показує, що можливість звернутися до визнаного і незалежного органу є гарантією більшої підтримки і кращої згуртованості серед усього персоналу міністерства, як цивільного, так і військового [4, с. 3].

Таким чином, медіація це не лише про врегулювання суперечок, а й про створення сприятливого та гармонійного соціального середовища. Вона сприяє покращенню міжособистісних відносин, підвищенню рівня довіри та взаєморозуміння між учасниками, а також забезпечує конструктивний діалог та пошук взаємовигідних рішень. Медіація відіграє важливу роль у вирішенні суперечок на всіх рівнях взаємодії, включаючи військове управління, де вона сприяє збереженню миру, згуртованості та ефективності дії. Цей підхід відкриває широкі можливості для покращення взаємин і розвитку суспільства в цілому, підкреслюючи важливість та актуальність медіації як складової сучасної практики врегулювання конфліктів.

Список використаних джерел

1. Антонюк О. А. Медіація та дипломатія. Часопис Київського університету права 2014/2. 2014 р. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/-cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_D

OWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2014_2_84.pdf (дата звернення 25.04.2024 р.)

2. Гришин С. В. Зупинення провадження у зв'язку з перебуванням сторони у складі Збройних Сил України: проблемні аспекти правозастосування. Юридична газета online: веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/-sudova-praktika/zupinennya-provadzheniya-u-zvyazku-z-perebuvanniam-storoni-u-skladi-zbroynih-sil-ukrayini-problemni-.html> (дата звернення 25.04.2024 р.)

3. Mental health in Ukraine (April 2023). Heal Traumas International. 2023. P. 70. URL: <https://reliefweb.int/attachments/96a3fea9-ecd0-46a6-94f1-d0f031acc889/Mental%2BHealth%2Bin%2BUkraine%2B-%2BApril%2B2023.pdf> (дата звернення 25.04.2024 р.)

4. Jean-Marie Clament. What role for internal Military Ombuds institutions within the Armed Forces? *DCAF Geneva Centre for Security Sector Governance. Policy brief 2 - June 2020*. P. 5. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/imce/-EN_Ombuds_v1.pdf (дата звернення 25.04.2024 р.)

Mikołaj Mirecki,

University of Warmia and Mazury in Olsztyn (Poland)

MEDIACJA ADMINISTRACYJNA W POLSKIM SYSTEMIE PRAWNYM

Ustawodawca polski, w drodze nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego w 2017 r., wprowadził, do systemu prawnego dot. procedury administracyjnej, pewne *novum*. Mianowicie – od 1 czerwca 2017 - zastosowanie ma instytucja „mediacji administracyjnej”, którą reguluje w rozdziale 5A, Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego [1]. Warte podkreślenia jest jednak, że mediacja w ogólnie pojętym prawie administracyjnym nie jest instytucją całkowicie nową, ponieważ funkcjonuje już od dawna w postępowaniu sądowo-administracyjnym, regulowanym Ustawą z dnia 30 sierpnia 2002 r. - Prawo

o postępowaniu przed sądami administracyjnymi [2]. W doktrynie podnosi się, że wprowadzenie instytucji mediacji oraz ugody do postępowania administracyjnego postrzegane jest przez niektórych przedstawicieli doktryny jako jeden z elementów demokratyzmu postępowania administracyjnego [3].

W toku procedury administracyjnej można przeprowadzić mediację, jednakże warunkiem zastosowania tego mechanizmu prawnego jest pewność, że charakter konkretnego postępowania na to pozwala [4]. Niezwykle istotną kwestią jest też to, że każda mediacja administracyjna jest dobrowolna [5], nie ma więc przymusu zastosowania tej alternatywnej formy w celu załatwienia sprawy i zakończenia postępowania przed organem administracji publicznej. Mediacja administracyjna łączy się też bezsprzecznie z ugodą administracyjną, lecz co ciekawe, w piśmiennictwie ugodę określa się z kolei jako konsensualną prawną formę działania administracji publicznej [6].

Mediacja administracyjna ma przede wszystkim na celu wyjaśnienie i rozważenie okoliczności faktycznych i prawnych sprawy oraz jej polubowne zakończenie, które może polegać zarówno na zawarciu ugody, jak i wydaniu decyzji administracyjnej. Ugoda może być zawarta zarówno przed organem administracji publicznej, przed którym toczy się postępowanie w pierwszej instancji lub w postępowaniu odwoławczym, do czasu wydania przez organ decyzji w sprawie [7].

Istotną kwestią dotyczącą przeprowadzenia mediacji administracyjnej jest to, że ma ona poufny charakter. Zarówno mediator, uczestnicy mediacji administracyjnej oraz inne osoby biorące w niej udział (np. tłumacz lub pełnomocnik) są obowiązani zachować w tajemnicę wszelkich faktów, o których dowiedzieli się w związku z mediacją. Te informacje nie mogą zostać wykorzystane także po zakończeniu mediacji administracyjnej. Obowiązek ten nie jest jednak bezwzględny, ponieważ osoby uczestniczące w mediacji mogą podjąć decyzję o rezygnacji z zachowania poufności, jednakże wymaga się wówczas zgody wszystkich stron postępowania mediacyjnego.

Po każdym postępowaniu mediacyjnym, mediator sporządza protokół z jego przebiegu. Protokół zawiera: czas i miejsce przeprowadzenia mediacji; imiona i nazwiska (nazwy) oraz adresy (siedziby) uczestników mediacji; imię i nazwisko oraz

adres mediatora; dokonane ustalenia co do sposobu załatwienia sprawy; podpis mediatora oraz uczestników mediacji, a jeżeli którykolwiek z uczestników mediacji nie może podpisać protokołu to zamieszcza się wzmiankę o przyczynie, z której wynika brak podpisu.

Ważnym zagadnieniem związanym z przeprowadzeniem mediacji administracyjnej jest również fakt, że mediator ma prawo do wynagrodzenia i zwrotu kosztów związanych z przeprowadzeniem mediacji, chyba że wyraził zgodę na prowadzenie mediacji bez żadnego wynagrodzenia. Koszty wynagrodzenia i zwrotu wydatków związanych z mediacją pokrywa organ administracji publicznej, a w sprawach, w których może być zawarta ugoda - strony w równych częściach, chyba że postanowią one inaczej. W pierwszym przypadku koszty mediacji będą zatem stanowić jeden z elementów kosztów postępowania administracyjnego (art. 263 § 1 k.p.a.). Zasada ponoszenia kosztów mediacji w sprawach, w których może być zawarta ugoda, jest natomiast zgodna z zasadą, w myśl której koszty ponosi albo partycypuje w nich ten podmiot, który inicjuje lub bierze udział w czynności generującej koszty, mogącej mu jednocześnie przynieść korzyść [9].

Dodatkowo należy zaznaczyć, że w doktrynie prawa administracyjnego materialnego podnosi się, że instytucja mediacji administracyjnej oraz ugody administracyjnej są w praktyce stosowane dość rzadko. Przyczyną tego stanu rzeczy jest wąski katalog spraw, do których zastosowanie ma ugoda i mediacja administracyjna.

Bibliografia

- [1] Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 572 t.j.).
- [2] Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2023 r. poz. 1634 t.j.).
- [3] J. Starościak, *Prawne formy i metody działania administracji* [w:] T. Rabska, J. Łętowski (red.), *System prawa administracyjnego*, t. 3, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1978, s. 91.

- [4] Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego, art. 96a § 1 (Dz.U. z 2024 r. poz. 572 t.j.).
- [5] Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego, art. 96a § 2 (Dz.U. z 2024 r. poz. 572 t.j.).
- [6] P. Bieś-Srokosz, P. Błasik, *Uгода administracyjna jako konsensualna prawna forma działania administracji publicznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2019, nr 107, s. 177.
- [7] P. Kamiński, *Konstrukcja i charakter prawny ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych*, Rozprawa doktorska przygotowywana w Katedrze Prawa Cywilnego i Handlowego Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2022.
- [8] Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego, art. 96m § 1 (Dz.U. z 2024 r. poz. 572 t.j.).
- [9] K. Walaszek, *Mediacja w Kodeksie postępowania administracyjnego jako instytucja służąca realizacji zasady polubownego rozstrzygania kwestii spornych*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2020, nr 10, s. 251-264.

Тетяна Моржевська,
здобувач другого рівня освіти
освітньо-професійної програми «Психологія перемовин та медіація»,
Західноукраїнського національного університету (Україна)

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ У СІМЕЙНІЙ МЕДІАЦІЇ

Ефективність сімейної медіації при врегулюванні різного роду конфліктів, як-от: розлучення, поділу майна подружжя, визначення місця проживання дітей тощо, є очевидною. У нашому дослідженні ми намагаємося зосередити увагу на

особливостях застосування сімейної медіації при роботі з родиною, де розглядаються питання малолітніх та/або неповнолітніх дітей з урахуванням саме їхніх інтересів.

Найчастіше сторонами у процесі медіації виступають дорослі під впливом емоційної напруги, що часто заважає раціональному розумінню потреб власних дітей, використовуючи їх як «предмет спору» [1].

За А. Кетані [3], вкрай важливо надати дітям можливість спілкування (усно, письмово, через гру чи розповідь) з фахівцями, які допомагають їхнім батькам домовитися про майбутнє при зміні звичного розпорядку життя. Це дає змогу дітям особисто висловити свої переживання, побоювання і погляди з врахуванням їхніх потреб у процесі вирішення спорів. Часто в таких ситуаціях діти можуть бути занадто засмучені й неналаштовані на спілкування з медіаторами, що є додатковою перешкодою у дотриманні права дітей бути вислуханими.

Дослідження медіації з урахуванням інтересів дітей в Австралії, Канаді та Новій Зеландії [4] свідчать про значні переваги для дітей та їхніх батьків за умов ретельного планування з обома батьками для досягнення згоди щодо цілей, умов та способів залучення дитини. Сімейні медіатори повинні переконатися, що попередні умови для залучення дитини можуть бути виконані за сприяння та підтримки батьків/опікунів з дотриманням принципу конфіденційності.

Делікатне втручання медіатора може допомогти батькам/опікунам напрацювати практичні кроки для адаптації дітей, думки яких мають значення та беруться до уваги. Сімейні медіатори можуть спиратися на своє розуміння теорії прив'язаності та систем, сімейних взаємодій та комунікації [3].

Медіатор, який бере участь у підтримуючій бесіді з дитиною, може запевнити її в тому, що почуття дитини через ситуацію в її сім'ї є нормальними і зрозумілими. Такі зустрічі мають свої особливості й важливо, щоб в дитини не склалося враження, що на неї тиснуть чи її допитують [6].

Що стосується можливих недоліків залучення дітей до медіації, то варто враховувати такі потенційні наслідки [2]:

- посилення страждання та розгубленість дитини;

- відчуття дитиною додаткового емоційного навантаження, якщо вона дізнається про конфлікт між батьками саме під час медіації;
- дитина не поділяє юридичної відповідальності зі своїми батьками, адже батьки/опікуни несуть відповідальність за неї;
- дитина може відчувати, що її втягують у батьківські суперечки;
- відчуття дитини у ролі судді або арбітра у переговорах між батьками;
- дисбаланс влади між батьками та дітьми лежить поза межами медіації;
- авторитет батьків у прийнятті рішень «підривається», якщо дитина або медіатор сприймається як експерт;
- роль медіатора можуть сплутати з роллю радника або захисника дитини;
- залучення дитини може створити очікування, що ситуація для неї покращиться;
- дитина може відчувати тиск від батьків, чи одного з них, щодо висловлення своїх поглядів та почуттів;
- дитина може боятися, що її попросять зробити вибір;
- дитина, яка бачить, що її батьки розмовляють дружньо, може думати, що вони збираються знову зійтися, що підживлює надію на примирення.

Проте дослідження медіацій за участю дітей продемонстрували значні додаткові переваги з точки зору збереження позитивних стосунків та домовленостей, а також позитивних відгуків дітей [4].

Можливі переваги залучення дітей до медіації були висвітлені Л. Паркінсон [5], яка зробила наступні висновки:

- дитина потребує пояснень і заспокоєння від батьків;
- дитина легше адаптується, якщо є краща комунікація та розуміння рішення батьків;
- залучення дитини показує їй, що її бажання, погляди і почуття мають значення і що до них ставляться з повагою;
- вислуховування дитини – це спосіб проявити турботу;
- залучення дитини до медіації допомагає обом батькам/опікунам прислухатися до своєї дитини;

- батьки/опікуни можуть пояснити свої рішення та домовленості під час зустрічі з дитиною на медіації (інколи дорослим для цього потрібна підтримка медіатора);

- можливість розвіяти непорозуміння: наприклад, що дитина не хоче бачитися з одним із батьків, коли насправді все навпаки;

- можливість для дитини ставити питання, коментувати та пропонувати свої ідеї, а також висловлювати своє занепокоєння чи турботу;

- можливість полегшити спілкування і зменшити напругу у стосунках між батьками і дитиною;

- можливість конфіденційної зустрічі дитини з медіатором.

Проаналізувавши потенційні ризики, недоліки з позитивними аспектами залучення дитини в процес медіації, стверджуємо, що з одного боку, включення дитини в процес медіації визнає цінність дитини та полегшує її страждання, однак, з іншого боку, адаптація дитини після розлучення залежить від взаємодії низки змінних, включаючи якість стосунків у сім'ї, піклування, оточення дитини та динаміки сім'ї в цілому.

Підсумовуючи усе вище викладене, висновуємо, що у випадку, коли сімейні медіатори позитивно ставляться до переваги залучення дітей, вони з більшою ймовірністю зможуть заспокоїти тривожних батьків. Для цього вкрай важлива спеціальна підготовка сімейних медіаторів щодо залучення дитини та особиста готовність кожного медіатора. Враховуючи додаткову травматизацію населення через війну в Україні, ми вбачаємо велику потребу в підготовці майбутніх сімейних медіаторів для ведення процесу з урахуванням інтересів дитини, що сприятиме задоволенню інтересів усіх учасників медіації та налагодженню комунікації між ними.

Список використаних джерел:

1. Білик Т. Про сімейну медіацію. URL: http://www.metida.kiev.ua/ua/-about_mediation/ (дата звернення: 15.04.2024).

2. Cantwell B., The Emotional Safeguarding of Children in Private Law. *Family Law Journal*. 2010. P. 84-90.
3. Ketani A. Family Mediation in England and Wales: Children's Voice. *Anuario Jurídico y Económico Escurialense*. LI. 2018. P. 589-601.
4. Mediation Task Force Report, June 2014, Appendix 1. URL: <https://www.justice.gov.uk/downloads/family-mediation-task-force-report.pdf>. (дата звернення: 15.04.2024).
5. Parkinson L. Family Mediation Fourth edition. Jordan Publishing. UK. 2020. 350 p.
6. Walker J., Child-inclusive dispute resolution: time for change. *Family Law Journal*. 2015. P. 695.

Тетяна Подковенко,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри теорії права та конституціоналізму,
Західноукраїнський національний університет

Оксана Яремко,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет

ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЄС ЩОДО ТРАНСКОРДОННОЇ МЕДІАЦІЇ

Історія розвитку суспільства свідчить, що конфлікти і спори різного рівня, територіального поширення і тривалості виникають упродовж усього часу міжнародного спілкування. Сучасні процеси інтенсифікації міжнародних відносин зумовлюють потребу пошуку дієвих шляхів вирішення спорів, один з яких – медіація. З огляду на її потенційні можливості при врегулюванні спорів та конфліктів, медіація стає все більш затребуваною. Медіація є процесом, який дозволяє вирішувати спори і конфлікти у простіший та дешевший спосіб, ніж

судовий або арбітражний розгляд. Це стосується як внутрішніх, так і міжнародних спорів.

О. Алехіна зауважує, що формування стійких всебічних зв'язків у міжнародній сфері розширює можливості для суб'єктів господарської діяльності різних країн, збільшує діловий оборот, активізує появу нових технологій і нових сфер економічної діяльності. У той же час розвиток міжнародного комерційного обороту призведе до різноманітності міжнародних комерційних відносин і міжнародних комерційних угод, що, в свою чергу, веде до появи різноманіття правових конфліктів в цій сфері [1]. Саме тому, у сучасних умовах глобалізації міжнародного ринку особливо привабливою медіація є для міжнародної комерційної діяльності.

Медіація у транскордонних справах була б надзвичайно складною без відповідної правової бази. Створення такої бази вимагає відповідних двосторонніх угод або прийняття спільних рішень в рамках міжнародної організації [2]. У цьому аспекті Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах №2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року має на меті полегшити доступ до альтернативних способів вирішення спорів (ADR) та сприяти вирішенню спорів мирним шляхом заохочення медіації та забезпечення збалансованого співвідношення між медіацією та судовим розглядом. Хоч дія Директиви поширюється на транскордонні спори, в преамбулі чітко зазначена можливість застосування її положень до внутрішньо-державних медіаційних проваджень. Рамковий характер положень Директиви має слугувати правовою основою щодо важливих аспектів цивільного судочинства в державах-членах шляхом гармонізації діючих у цих країнах положень про співіснування медіації та цивільного провадження [3, с. 18].

Відповідно до статті 2(1) Директиви, спір має транскордонний характер, якщо хоча б одна зі сторін має місце проживання або звичайне місцезнаходження в державі-члені, яка не є державою, в якій має місце проживання або звичайне місцезнаходження будь-яка з інших сторін на дату, коли

— сторони прийняли рішення про використання медіації після виникнення спору;

- суд приймає рішення про застосування медіації;
- обов'язок звернутися до медіації виникає відповідно до національного законодавства;
- для цілей статті 5 Директиви сторонам було рекомендовано звернутися до медіації [4].

Директива підкреслює, що держави-члени повинні забезпечити відповідну якість медіації, підтримуючи: розроблення добровільних кодексів поведінки та дотримання їх медіаторами та організаціями, що надають послуги медіації; інші ефективні механізми контролю якості наданих медіаційних послуг; початкове навчання медіаторів і продовження цього навчання для того, щоб сторони проводили медіацію ефективно, неупереджено та компетентно [4].

Відповідно до Директиви медіація є добровільною процедурою, незалежно від її назви чи опису, під час якої принаймні дві сторони спору намагаються самотійно досягти згоди за допомогою медіатора для вирішення їхнього спору. Таке провадження може бути ініційоване сторонами або може бути запропоноване або призначене судом або передбачене законодавством держави-члена.

Положення Директиви застосовуються у транскордонних справах до цивільних та комерційних справ, за винятком прав та обов'язків, щодо яких сторони не вільні самотійно приймати рішення згідно з діючим законодавством у відповідній сфері. Такі права та обов'язки є особливо поширеними у сімейному та трудовому праві. Вона не поширюється, зокрема, на податкові, митні та адміністративні питання, а також на відповідальність держави за дії або бездіяльність при здійсненні державної влади.

Як бачимо, Директива не містить комплексних рішень для всіх видів транскордонної медіації. Її розробники обмежилися лише частковим регулюванням цивільної та комерційної медіації. Тим не менш, Директиву, про яку йде мова, слід розглядати як позитивний крок у просуванні медіації. Відмічаючи позитивне значення Директиви, С. Пецковський зазначив, що, за оцінкою Європейської Комісії, Директива, як очікується, принесе відчутні і прямі економічні

вигоди сторонам у спорі завдяки зниженню транзакційних витрат і поліпшенню загального соціального клімату [2].

Ще одним важливим документом є Директива 2013/11/ЄС Європейського парламенту і Ради про альтернативне вирішення споживчих спорів, яка прийнята 21 травня 2013 року. Положення Директиви спрямовані на регулювання суспільних відносин, що виникають між споживачем, громадянином ЄС і підприємцем (резидентом ЄС) на національному та транскордонному рівні. Даний документ має на меті створення простої, швидкої і маловитратної процедури вирішення спорів між споживачами та підприємцями [5]. Варто відмітити, що положення Директиви дають можливість застосовувати її як до внутрішньо-національних, так і до транскордонних споживчих спорів практично у всіх сферах діяльності, включаючи електронну комерцію. Вона встановлює мінімальні стандарти неупередженості, прозорості та ефективності установ альтернативного вирішення спорів.

Таким чином, транскордонну медіацію можна визначити як альтернативний спосіб вирішення спорів за участю сторін або учасників процесу, які походять з різних правових систем. Що відрізняє транскордонну медіацію від медіації в класичному розумінні – це елемент транскордонного характеру, тобто наявність принаймні двох правопорядків, або сторін, які представляють ці два різні правопорядки. У той же час, варто відмітити, доволі повільні кроки щодо гармонізації законодавства про медіацію в країнах ЄС. Варто зазначити, що привабливість процедури медіації зростатиме лише тоді, коли вона буде реально працювати, демонструвати конкретні результати через сприйняття національним законодавцем міжнародних стандартів та культури альтернативного вирішення спорів.

Список використаних джерел:

1. Алехіна О. Як медіація допомагає в міжнародних комерційних спорах. 2020. №44. 10 грудня. URL: https://www.lawfirm-pryadko.com/articles/yak_med_ac_ua_dopomaga_v_m_zhнародnih_komerc_jnih_sporah

2. Marszycki K. Mediacje transgraniczne w Unii Europejskiej. 2021. 18 września._URL: <https://mediatorzy-polscy.eu/blog/mediacje-transgraniczne-w-unii-europejskiej/>

3. Kalisz A., Prokop-Perzyńska E. Mediacja w sprawach cywilnych w prawie polskim i europejskim. *EPS*. 2010. № 11. S. 16-22.

4. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах № 2008/52/ЄС від 21.05.2008 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95z

5. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) № 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR) URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:-165:0063:0079:EN:PDF>

Оксана Поліщук,

доцент кафедри психології

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (Україна)

РЕФРЕЙМІНГ ЯК КОМУНІКАТИВНА НАВИЧКА МЕДІАТОРА

Ви не можете вирішити проблему з тим самим мисленням, яке її створило.

Альберт Ейнштейн

Конфлікти є природними та повсякденними явищами у всіх контекстах – у відносинах, сім'ях, на роботі, у громаді тощо. Вони пов'язані з певним рівнем відмінностей у поглядах сторін, незалежно від того, хто є його учасниками. Так виникають розбіжності, які призводять до боротьби та відстоювання власних переваг і на цьому етапі конфлікт перетворюється на суперечку. Кращим варіантом її вирішення стає медіація.

У дослідженнях по вирішенню конфліктів і медіації однією з ключових комунікативних компетентностей вважається рефреймінг (Donohue W.A, Allen M. & Burrell N., 1988; Putnam L.,2004; Moore C., 2014; Anam S., Satris R., 2020;

Greco, S., & Jermini-Martinez Soria, C., 2021; Ngcobo, M. T., 2024), а його цікавість та специфічні особливості потребують відповідного аналізу.

Рефреймінг (*reframing*) – процес зміни точки зору чи способу пред’явлення проблеми, водночас, це складна і важлива навичка спілкування, яка тісно пов’язана з активним слуханням. Фреймінг (*framing*) - спосіб, за допомогою якого людина описує те, як вона бачить свою ситуацію, інтерес/занепокоєння, ціль або проблему, як правило, у негативному ключі, який зазвичай супроводжується емоційним навантаженням або розрахований на емоційний вплив.

У практиці медіатора рефреймінг – це техніка *переосмислення, реконтекстуалізації, переформулювання* або повторного викладу того, що сказав клієнт, але більш конструктивно. Putnam L. (2004) зазначає, що рефреймінг є частиною «трансформації конфлікту»; це передбачає «зсув рівнів абстракції», а саме відбуваються зміни у «способі, яким слова класифікуються або існують у зв’язку з іншими поняттями» [9, 278]. Насправді, для того щоб бути успішним, рефреймінг має бути явно чи неявно прийнятий сторонами, які відповідають за конфлікт [6].

Щоб краще зрозуміти, як працює рефреймінг і як він може посприяти вирішенню суперечки, проаналізуємо потенційні психологічні аспекти: *когнітивний*, який включає сприйняття, переконання та розуміння сторін, які сперечаються/конфліктують, коли у них є цілий ряд суб’єктивних уявлень про те, що їхні потреби не задовільняються через несумісні і нерозумні дії інших; *емоційний*, який вміщує в себе суб’єктивні почуття людей в спірних ситуаціях, у тому числі спрямованих на інших; *поведінковий*, який містить зовнішні і спостережувані дії, які чинять обидві сторони спору, висловлюючи свої почуття, формулюючи свої погляди на те, що правильно, а що ні у ситуації, і здійснюють конкретні дії, намагаючись задовільнити свої потреби. Зазначимо, що у суперечці поведінковий аспект суттєво відрізняється від когнітивного і емоційного, оскільки останні два можуть бути невідомі іншим, якщо вони придушуються чи не озвучуються стороною, яка їх переживає.

Таким чином для того, щоб ефективно вислухати сторони медіації, медіатори повинні не лише чути фактичний зміст спору, а й «читати між рядків» те,

що передається на емоційному рівні. По суті, це передбачає те, що посередник прислуховується до «того, чого не говорять» сторони, і прислуховується до «невизнаних емоцій, які перешкоджають здатності сторін перейти до етапу переговорів у процесі медіації» [4]. Усвідомлюючи їхні глибинні потреби та інтереси, а також причини, чому вони займають певні позиції, які спричиняють конфлікт один з одним, медіатори можуть використовувати свої навички слухання таким чином, щоб спонукати сторони спілкуватись між собою, що у подальшому може вплинути на зміну взаємодії/фрейму між ними (конструктивної, чи принаймні нейтральної) і далі рухатись вперед на позитивній основі. Проте тут необхідно зазначити, що для ефективного спілкування медіаторам потрібно володіти не лише *активним слуханням*, а й такими ключовими комунікативними навичками як *здатність правильно розпізнавати емоції та почуття, вміння задавати питання, переосмислювати, перефразувати та підводити підсумки* [1, 2]. Рефреймінг відбувається за допомогою використання різних слів, понять та термінів, змінених акцентів та інтонацій тощо, щоб забезпечити нову систему координат, яка змінює контекст висловлювань сторін [5].

Таким чином, рефреймінг у медіації може: пом'якшити критичні заяви чи звинувачення і висловити їх у позитивному ключі; допомогти рухатись від негативу до позитиву, від минулого до майбутнього; визначати потреби чи проблеми, які стоять за заявленою позицією, що допомагає клієнтам проаналізувати власні погляди і прояснити думки; виявляти проблему, яку необхідно вирішити (не пропонуючи і не передбачаючи рішення у своєму рефреймінгу); підкреслювати загальні проблеми і точки дотику; визнавати емоції, але не у якості центрального фокусування [7]. Потрібно зазначити, що як комунікативна техніка рефреймінг може переорієнтувати весь тон дискусії, оскільки він заснований на тому, що мова, яка при цьому використовується, може змінити сприйняття спірних моментів, а змінене сприйняття може призвести до зміни поведінки.

Однак, рефреймінг не є безперервною формою втручання медіатора. Він використовується вибірково там, де може виконувати одну із заявлених цілей.

Рефреймінг може виконувати кілька різних функцій, проте не одночасно. Різні функції рефреймінгу включають:

- дотоксикацію мови за допомогою видалення звинувачень, суджень та висловлення з образами й агресивними висловами;
- спрямування уваги на позитив, усунення негативних висловів та інших деструктивних елементів мови;
- зосередження уваги на інтересах, шляхом відмови від посилянь на позиції та рішення, а також переосмислення основних потреб та вимог;
- фокусування на майбутньому за допомогою відмови від посилянь на минуле та переосмислення майбутніх потреб та інтересів;
- акцент на деталях, конкретних термінах і конкретних діях, а не на загальних широких заявах;
- розглядання проблеми взаємно за допомогою уникнення односторонніх визначень та переосмислення до двосторонніх формулювань [5].

Отже рефреймінг – це погляд на твердження або ситуацію під альтернативним кутом зору, який може непомітним чином впливати на домовленості, яких досягають сторони. І хоча важливість рефреймінгу очевидна, проте ще не зовсім досліджено, як насправді він працює, а саме, що повинні робити медіатори, якщо хочуть ініціювати рефреймінг, який у свою чергу має мати тверду теоретичну основу.

Список використаних джерел

1. Коваль О., Мудрак М., Ярощук М. Розвиток комунікативних навичок медіатора: психологічний аналіз. *Наукові перспективи*. №11(41) 2023. с.1232-1244. - <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/193>
2. Основні засади навчання базовим навичкам медіатора /За заг. ред. К. Б. Наровської. К.: Видавець В. Захаренко, 2019. 32 с.
3. Anam S., Satris R. Reframing in Conflict Mediation: Empowering Parties or Manipulating Decision-Making?? *Journal of Islamic World and Politics*, Vol 4, No 1, 2020 - <https://journal.umy.ac.id/index.php/jiwp/article/view/7581>

4. Bogdanoski T. The importance and challenge of active listening in mediation *Australasian Dispute Resolution Journal*, Vol. 20, No. 4, pp. 201-206, 2009 - <http://ssrn.com/abstract=1552671>
5. Field R. Lockdown Dispute Resolution 101 #17: Effective communication strategies – Reframing in lockdown: Part 1. 2020.- <https://adrnetwork.blog/-2020/04/28/lockdown-dispute-resolution-101-17-effective-communication-strategies-reframing-in-lockdown-part-1/>
6. Greco, S., & Jermini-Martinez Soria, C. Mediators' reframing as a constitutive element of a reconciliatory argumentative style. *Journal of Argumentation in Context*, 10(1), 73–96, 2021 - <https://doi.org/10.1075/jaic.20019.gre>
7. King D. Reframing in Mediation and Negotiation. 2016 - <https://www.donitakinglaw.com/mediation/reframing-in-mediation-and-negotiation/>
8. Ngcobo, M. T. Navigating the emotional landscape of mediation: An exploration of the role of emotions in conflict resolution and the strategies for effective management. *Conflict Resolution Quarterly*, 41(3), 2024, 327–335. <https://doi.org/10.1002/crq.21409NGCOBO335>
9. Putnam, Linda. L. “Transformation as a critical moment in negotiations.” *Negotiation Journal* 20(2): 2004, 275-295. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1571-9979.2004.00023.x>

Татунько Євген Валерійович,

*старший інспектор сектору протидії домашньому насильству
відділу взаємодії з громадами Вінницького районного
управління поліції Головного управління Національної поліції
у Вінницькій області, капітан поліції (Україна)*

МЕДІАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів набирає популярності у всьому світі завдяки своїй здатності забезпечувати стійкі та ефективні

рішення у різноманітних соціальних, організаційних та особистісних конфліктах. Значна роль в успіху медіації відводиться психологічним аспектам взаємодії сторін. Розуміння психологічних процесів, які відбуваються під час медіації, дозволяє медіаторам ефективніше вирішувати конфлікти, враховуючи емоційний стан, мотивації та сприйняття учасників.

Медіація як процес вирішення конфліктів глибоко вкорінена в психологічні основи, які допомагають розуміти та ефективно керувати міжособистісними динаміками. Основоположним елементом є психологічна безпека, яку медіатор створює протягом усього процесу. Це вимагає глибокого розуміння того, як сторони сприймають власну роль у конфлікті та їхні очікування від вирішення. Через це медіатори часто використовують техніки, які допомагають знижувати оборону учасників і сприяють відкритій комунікації [1]. Управління емоціями є ще однією критичною складовою, адже конфлікти часто супроводжуються високим рівнем емоційного напруження. Медіатори вчаться визнавати емоційні стани, виражені учасниками, і навчають їх як управляти цими емоціями, що не тільки допомагає уникнути ескалації, але й сприяє встановленню зв'язку між сторонами. Таке зв'язування може відкривати шлях до співпраці та знаходження спільного рішення, яке задовольняє інтереси обох сторін. Також медіація використовує принципи активного слухання та валідації, що дозволяє кожній стороні відчути, що їхні переживання та точки зору визнані та важливі. Це збільшує готовність учасників працювати над вирішенням конфлікту, адже вони відчувають, що їхній внесок цінується. Навчання учасників конфлікту технікам вирішення проблем є ще однією важливою функцією медіації. Через це люди не тільки досягають рішення конкретної проблеми, але й виходять із медіації з навичками, які можуть застосувати у майбутніх конфліктах, тим самим підвищуючи їхню загальну соціальну компетентність. Крізь ці психологічні стратегії та техніки, медіація стає не просто методом вирішення конфлікту, а засобом підвищення психологічного добробуту сторін, що сприяє більш здоровим та продуктивним міжособистісним взаємодіям.

Емоційний аспект медіації відіграє вирішальну роль у знаходженні довгострокових рішень конфліктів, оскільки саме емоції часто є глибинною причиною багатьох міжособистісних проблем. Здатність медіатора розуміти та керувати емоціями учасників є фундаментальною. На початку медіаційного процесу можливе висловлення негативних емоцій, таких як злість або розчарування, що може стати перепорою до діалогу. Медіатор використовує різноманітні підходи, такі як перефокусування уваги і заспокоєння, для створення більш сприятливого середовища для обговорення [2]. Важливою частиною роботи медіатора є не лише визнання виражених емоцій, але й допомога учасникам розібратися у своїх почуттях, що дозволяє їм краще зрозуміти власні потреби та мотивації. Використання емпатії допомагає медіатору створити зв'язок з кожною із сторін, показуючи їм, що їхні почуття чули та їх цінують. Це сприяє відкриттю нових перспектив та мотивує учасників працювати над знаходженням спільних рішень. Також важливим є навчання учасників технікам саморегуляції емоцій. Медіатор може провести навчання, спрямоване на розвиток умінь контролювати власні емоційні реакції, що є корисним не лише для медіації, але й для їхнього повсякденного життя. Такий підхід допомагає зменшити емоційну напругу та підвищити загальну ефективність процесу медіації.

На нашу думку, робота з емоціями у медіації вимагає високої чутливості та адаптивності з боку медіатора, що включає розуміння культурних та індивідуальних особливостей вираження та сприйняття емоцій. Таким чином, ефективне вирішення конфліктів через медіацію не лише вирішує актуальні проблеми, але й сприяє емоційному зростанню учасників.

Переговорні стратегії в медіації засновані на визначенні та задоволенні інтересів обох сторін, що відрізняється від традиційних методів ведення переговорів, де переважає боротьба за позиції [3]. Центральним елементом таких стратегій є принцип пошуку виграшу для всіх учасників, який дозволяє не тільки вирішити існуючий конфлікт, але й сприяє підтриманню позитивних відносин між сторонами на довгий термін. В процесі медіації важливою є здатність медіатора допомогти сторонам зрозуміти, що за позиціями часто ховаються

більш глибокі потреби та бажання, які можуть бути спільними або сумісними. На відміну від конкурентних підходів, де домінує бажання «виграти» за будь-яку ціну, стратегія медіації акцентує на розумінні та взаємній повазі. Медіатор використовує такі інструменти, як переформулювання, яке допомагає учасникам переглянути ситуацію з нової перспективи, та активне слухання, що підтверджує зусилля кожної сторони бути почутою та зрозумілою [4]. Ці техніки сприяють зменшенню напруженості та створюють сприятливі умови для співпраці. Також значну роль відіграє вміння медіатора організувати процес так, щоб кожен з учасників міг внести свій вклад у розробку рішень. Це передбачає не тільки розуміння конкретних потреб, але й гнучкість у методах ведення переговорів, дозволяючи сторонам виходити за рамки стандартних рішень і сприяючи творчому підходу до вирішення проблем [5].

Ми вважаємо, що переговорні стратегії в медіації не тільки сприяють вирішенню непорозумінь або конфліктів, але й закладають основу для майбутньої взаємодії сторін, побудовану на взаєморозумінні та довірі. Це, у свою чергу, може позитивно вплинути на загальну атмосферу спілкування та співпрацю, роблячи медіацію не просто засобом вирішення конфліктів, а інструментом для розвитку стабільних, гармонійних відносин.

Отже, медіація є важливим інструментом для вирішення конфліктів, що інтегрує глибокі психологічні підходи для забезпечення ефективної та стійкої резолюції. Використання психологічних стратегій у медіації, таких як активне слухання, емпатія, та управління емоціями, сприяє створенню атмосфери довіри та взаєморозуміння, що є критично важливим для досягнення консенсусу між сторонами. Ці техніки допомагають учасникам медіації не тільки знаходити спільні рішення своїх конфліктів, але й навчають їх ефективним методам комунікації та вирішення проблем, які можуть бути використані у майбутньому. Медіація, тим самим, не просто розв'язує існуючі конфлікти, але й сприяє розвитку більш глибокого розуміння та взаємоповаги між учасниками, зміцнюючи соціальні зв'язки та зменшуючи ймовірність повторення конфліктів у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Бойко, М. І. (2018). *Основи медіації та її роль у вирішенні конфліктів*. Київ: Логос.
2. Васильчук, І. Р. (2017). *Психологічні аспекти медіаційного процесу*. Львів: Атлас.
3. Горбатюк, С. М. (2019). *Медіація в Україні: теорія та практика*. Черкаси: Брама.
4. Зубченко, В. Я., & Федорченко, Т. К. (2020). *Стратегії вирішення конфліктів у медіаційній практиці*. Одеса: Фенікс.
5. Савченко, О. А. (2016). *Емоції та медіація: психологічний аспект*. Харків: Фоліо.

Світлана Шевель,

здобувачка другого рівня освіти
освітньо-професійної програми «Психологія перемовин та медіація»,
Західноукраїнського національного університету (Україна)

ПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТІВ У БІЗНЕСІ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЇХ ВИРІШЕННЯ

В сучасному світі організації мають справу зі зростаючою складністю управління та необхідністю ефективного вирішення конфліктів. Конкурентність бізнесу залежить від здатності керівників та співробітників вирішувати конфлікти конструктивно та швидко. Саме тому розуміння психологічних аспектів конфліктів, їхніх причин та наслідків стає важливою складовою успішного управління організацією.

Дослідження психології конфліктів у бізнесі сприяє розвитку нових стратегій управління, вдосконаленню процесів прийняття рішень та підвищенню рівня співпраці в колективі. Аналіз психологічних механізмів конфліктів дозволяє виявляти їхні корінні причини та виробляти ефективні методи їхнього запобігання та вирішення.

Інтерес до вивчення загальної концепції конфлікту, насамперед, проявлявся в соціології. Однак соціологія конфлікту сформувалася як особливий, відносно самостійний напрям у соціології тільки наприкінці 1950-х років завдячуючи працям сучасних «класиків» конфліктології німецького соціолога Р. Дарендорфа й американського вченого Л. Козера, ідеї яких стали концептуальною основою сучасної парадигми конфлікту. Будучи послідовниками К. Маркса та Г. Зіммеля вони, на думку Дж. Тернера, продовжують розвивати два основні напрями в соціології конфлікту, заданих «родоначальниками»: Р. Дарендорф представляє діалектичну теорію конфлікту в традиції діалектичного підходу К. Маркса, а Л. Козер – конфліктний функціоналізм, який розвиває ідеї Г. Зіммеля [4].

Конфлікт – це відкрите зіткнення сторін, думок, сил, яке пов’язане з відмінністю уявлень про цілі, способи й методи їх досягнення, вид завдань і способи їх уникнення [1].

У житті важко буває попередити і уникнути проблемних ситуацій. При спробі їх опанувати людина переживає фізичне і психічне перевантаження. Сучасна психологічна наука розрізняє чотири ключових поняття, що описують психологічний контекст виникнення конфліктів, насамперед, як критичних життєвих ситуацій: стрес, фрустрація, конфлікт, криза. Крім того, в окремих моментах життя психічні стани особистості впливають на пізнавальні процеси (зацікавленість, сумнів), вольові (активність, пасивність, рішучість, нерішучість) та емоційну сферу (афект, пристрасть, настрій) [3].

Психологія конфліктів дає можливість глибше зрозуміти причини та суть конфліктів, а також дослідити методи їх ефективного управління.

Поява конфлікту, як правило, пов’язана з психологічними особливостями особистості, інтересами та потребами, що зачіпаються, а також мотивами діяльності людини. В основі багатьох конфліктів лежить неможливість особистості реалізувати значущі для неї мету, потреби, інтереси.

Виникнення конфліктів зумовлене також психологічними особливостями особистості, її поведінкою і потребами. Різноманіття потреб становить джерело

мотивів діяльності особистості, що значною мірою визначає поведінку. Особливо яскраво це проявляється, якщо особистість має певну владу і можливість приймати рішення [2].

Конфлікти можуть виникати з різних причин, як-от:

Розбіжність у цінностях та цілях. Люди з різними цінностями та етичними переконаннями можуть мати розбіжності щодо того, як вести справи, що може призвести до конфліктів.

Конкуренція за ресурси. У випадках, коли ресурси обмежені, люди або групи можуть конкурувати за них, що може призвести до конфліктів.

Неефективна комунікація. Якщо люди не розуміють одне одного, або не можуть ефективно спілкуватися, це може призвести до непорозумінь і конфліктів.

Різні стилі керівництва. Різні підходи до керівництва можуть призводити до розбіжностей у пріоритетах та методах роботи, що може спричинити конфлікти.

Культурні, етнічні та гендерні відмінності. Ці відмінності можуть призвести до різного сприйняття ситуацій та поведінки, що може спричинити конфлікти.

Важливу роль у виникненні, розвитку та вирішенні конфліктів мають психологічні аспекти. До таких аспектів відносимо:

- індивідуальне ставлення до конфлікту. Деякі люди уникають конфліктів, інші намагаються їх вирішити або вести боротьбу. Індивідуальне ставлення до конфлікту може значно впливати на поведінку людини в конфліктній ситуації;

- емоційний фон. Емоції, такі як гнів, образа, страх або роздратування, можуть підсилювати конфлікт та робити його більш емоційно забарвленим. Емоційна складова конфлікту може ускладнювати його раціональне вирішення;

- якість комунікації між сторонами конфлікту може впливати на спосіб сприйняття ситуації та здатність до співпраці. Ефективна комунікація є ключовим фактором для успішного вирішення конфліктів;

- стилі вирішення конфліктів. Люди використовують різні стилі вирішення конфліктів, такі як конкуренція, компроміс, пристосування, уникнення та співпраця. Вибір стилю вирішення конфлікту може впливати на його результат;

- культурні відмінності, як-от: культурні цінності, норми та очікування, можуть визначати, як люди сприймають та вирішують конфлікти. Розуміння культурних особливостей може допомогти уникнути непорозумінь та сприяти конструктивному вирішенню конфліктів;

- рівень досвіду та навичок управління конфліктами також може впливати на здатність людини ефективно вирішувати конфлікти. Такі навички можна розвивати за допомогою навчання та тренінгів.

На основі наукових досліджень різних учених, підкреслюємо, що конфлікти – це не лише виклик, а й можливість для росту та покращення. Наприклад, конфлікт може спонукати працівників до пошуку нових, нестандартних рішень, що впливають на покращення робочих процесів в організації та забезпечення конкурентних переваг. Правильно вирішений конфлікт може підвищити рівень взаєморозуміння та співпраці між працівниками, що позитивно вплине на атмосферу в колективі та продуктивність роботи. Конфлікти можуть бути цінним досвідом для працівників та керівників у вирішенні складних ситуацій та покращенні навичок комунікації. Під час конфлікту можуть виявитися нові точки зору та аргументи, що дозволить приймати більш об'єктивні та збалансовані рішення. Конфлікти можуть вказувати на проблеми та недоліки в організаційній структурі чи стратегії, що спонукатиме до їхнього вирішення та впровадження змін для покращення.

Щоб ефективно управляти конфліктами, необхідно розуміти їх природу та механізми виникнення. Психологічні методи та альтернативні способи вирішення конфліктів, такі як психологічний тренінг, консультування, медіація, можуть бути ефективними інструментами в управлінні непорозумінь. Медіація дозволяє сторонам домовитися про взаємовигідне рішення. Психологічний тренінг може допомогти підвищити навички спілкування та емоційного інтелекту, що є важливим у вирішенні конфліктів. Консультування психолога може допомогти виявити корінь конфлікту та знайти його оптимальне рішення.

Один із інноваційних підходів до вирішення конфліктів у бізнесі полягає в застосуванні стимулюючого керівництва. Цей підхід базується на активному

заохоченні співробітників до співпраці та спільного пошуку рішень. Дослідження показують, що стимулююче керівництво сприяє зниженню конфліктів і покращенню результативності колективу.

Застосування інформаційних технологій може також стати інноваційним методом вирішення конфліктів у бізнесі. Використання спеціалізованих програм для управління конфліктами та спільного розв'язання проблем може покращити комунікацію та сприяти швидкому знаходженню оптимальних рішень.

Таким чином, розуміння психологічних факторів, що впливають на конфлікти, а також володіння ефективними стратегіями їх вирішення, дозволяє створити сприятливу атмосферу для співпраці та командної роботи, що, в свою чергу, веде до успіху бізнесу. Інноваційні підходи до вирішення конфліктів у бізнесі є важливим елементом успішного управління. Міжнародний досвід показує, що стимулююче керівництво, використання технологій та медіація є ефективними методами, які сприяють покращенню взаємин у колективі та зниженню конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Партико Н. В. Психологія конфліктів: навч. посіб. / Н. В. Партико; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2019. – 132 с.
2. Зінчина О.Б. Конфліктологія: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2007. 164 с.
3. Психологія конфлікту: комплекс навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів всіх спеціальностей. Укл.: Кононець М.О. – К.: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. 48 с.
4. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

Світлана Шевченко,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України,*

КУЛЬТУРА ТОЛЕРАНТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В РОБОТАХ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Національна програма виховання дітей і учнівської молоді в Україні є важливою і дієвою науковою основою реалізації державної політики у сфері освіти; вона визначає стратегію виховання підростаючого покоління в умовах становлення громадянського суспільства в незалежній Україні. Програму спрямовано на реалізацію соціальної функції виховання – забезпечення наступності духовного і морального досвіду поколінь, підготовки особистості до успішної життєдіяльності.

Напрямами державної політики в галузі виховання стали принципи гуманістичної педагогіки, сформульовані в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», Національній доктрині розвитку освіти у ХХІ столітті, Національній програмі виховання дітей і учнівської молоді в Україні, Конвенції ООН про права дитини.

Проблеми, з яким стикається сучасна школа і які стають перед педагогом – це ускладнення міжетнічних відносин, розшарування населення, нетерпимість до людини іншої віри, поглядів тощо. Багато ознак (соціальних, політичних, ідеологічних, релігійних, етнічних та інших) розділяють громадян на групи зі своїми інтересами, уявленнями про своє оточення. Це віддзеркалюється в освітніх колективах учнів і студентів, тому що вони живуть у багатонаціональному українському суспільстві. Відмінність систем цінностей та принципів часто є джерелом конфліктних ситуацій.

У ХХ – на початку ХХІ століття насильство і толерантність як тенденції розвитку сучасного суспільства набули серйозного розвитку і перетерпіли

істотну еволюцію, оскільки соціальні перетворення та технологічні нововведення, що лежать в основі глобалізації економіки та інформатизації, наклали відбиток на характер актів насильства, тактику їх здійснення, методи протидії ним. Цю трансформацію пов'язують із процесом глобалізації, який оголив багато суперечностей цивілізації, зробив очевидною несправедливість устрою світу і перш за все у царині розподілу матеріальних благ. Посилення технологічних, економічних зв'язків різних регіонів планети, постійне зростання руйнівної сили сучасної зброї, досягнення у сфері інформаційних відносин – все це призвело до того, що суспільство зіткнулося із насильством, яке набуло нових небезпечних форм, що є результатом своєрідного зрощення політики, економіки і корупції як наслідку панування впродовж тривалого часу антикультури мілітаризму. Майже до 90-х років XX століття розуміння боротьби з агресивними проявами насильства, головним чином, зводилося до їх одностайного етичного та політичного засудження. Але зараз вже очевидно, що такий підхід є безрезультатним і потрібні скоординовані практичні дії, що вимагають, у свою чергу, більш серйозних та об'єктивних теоретичних розробок. Існує тенденція зростання кількості проявів різних форм і видів насильства у всьому світі при збереженні низького рівня стану запобігання та боротьби з ним. Додаткові перешкоди на шляху створення практично значущого та ефективного механізму регулювання боротьби з агресивними формами насильства на всіх рівнях їх прояву створює відсутність теоретичного розмежування понять агресії і насильства, терпимості і толерантності.

Толерантність у всі часи вважалася людською чеснотою. Вона передбачала терпимість до відмінностей серед людей, уміння жити, не заважаючи іншим, здатність мати права й свободи, не порушуючи прав і свобод інших.

Толерантність – це намагання зрозуміти цінності та особливості світогляду іншої людини, це не поблажливість, але й не байдужість, не мовчазна терплячість до спотворених форм поведінки людей, проте й не вседозволеність, що часто межує з агресією й неодмінно призводить до прихованих чи відверто виражених конфліктів.

Толерантність як ставлення, породжує довіру, готовність до співробітництва й компромісу, товариськість і дружелюбність.

Толерантність – це один із засобів зняття конфліктів і розвитку форм співіснування, взаємодії в людському суспільстві. Поняття толерантності означає здатність людини співпрацювати, чути, цінувати, розуміти і поважати іншу думку та невороже її зустрічати. Педагогічна толерантність має першорядне значення в роботі педагога, і саме у цьому, на жаль, відчувається досить істотний дефіцит поваги і терпимості. Розуміння толерантності як поваги і визнання рівності, відмови від домінування і насильства, визнання багатовимірності людської культури, норм, вірувань, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості або до переваги якоїсь однієї точки зору має бути основою професійної діяльності педагога. мислення учнів, сприяти їх цивілізованому діалогу з підлітками та дорослими, створенню безпечного освітньо-виховного середовища [1].

Сучасна наука розглядає проблему толерантності в онтогенезі у філософському, психологічному, педагогічному та соціокультурному контекстах. Різні аспекти проблеми толерантності, зокрема осмислення сутності феномена «толерантність» та його особливої значущості для формування професіоналізму особистості педагога досліджено у наукових працях вітчизняних (М. Андрєєв; О. Безносюк, О.Волошина, О. Грива, В. Калошина, О. Кихтюк, І. Кресіна, О. Майборода, О.Отич, В. Пісоцький, Т. Пилипенко, М. Товта, Ю. Тодорцева, О. Швачко та ін.) та російських (О. Асмолов, С. Бондирєва, Б. Герщунський, Д. Зінов'єв, Є. Кротков, М. Маріманова, А. Погодіна, Л. Скворцов та ін.) учених. Теоретичні засади виховання гуманістичних цінностей та формування професійної свідомості педагога, а також демократичні підходи до організації навчально-виховного процесу знайшли висвітлення у дослідженнях Г. Балла, А. Духновича, В. Кан-Каліка, Я. Коменського, А. Макаренка, В. Семиченко, Є. Шиянова та ін. У контексті наукового пошуку цінними є дослідження вітчизняних учених щодо реформування та розвитку педагогічної освіти в Україні (С. Гончаренко, І. Зязюн, Н.Ничкало, Л. Хомич та ін.). Особливо важливе значення мають наукові розвідки з теорії і практики професійної підготовки педагогів у зарубіжному

досвіді (Н. Авшенюк, Т. Кошманова, М. Лещенко, З. Малькова, О. Матвієнко, А. Парінов, Л. Пуховська, О. Романенко та ін.). Закономірною і об'єктивною є тенденція зростання ролі того комплексу знань сучасних педагогічних концепцій, які поєднуються в поняття «українознавство», «народознавство», що мають в історії української освіти і суспільного розвитку достатньо глибоке коріння [2]. Вони були розроблені видатними представниками української культури та наукової думки (І. Франко, В. Вернадський, М. Грушевський, С. Єфремов та ін.). Посилення українознавчого фактора у підготовці педагогічних кадрів виводить свідомість суспільства із орбіти меншовартості, консолідує і об'єднує його в умовах поліетнічності і полікультурності, створює новий соціокультурний простір, спрямований на загальний інтелектуальний, професійний, громадський розвиток нових поколінь громадян.

XX століття створило передумови постійної загрози цивілізаційних конфліктів, що приймають форму світових війн. Основою цих конфліктів є класові, расові ідеї, ідеї цивілізаційної несумісності. Затвердження на історичній арені нацистських рухів, як відомо, було нерозривно пов'язано з відкиданням універсальних принципів рівності, людяності і толерантності.

Таким чином, толерантність і в далекому минулому, і в умовах бурхливого сьогодення вважається людською чеснотою і суспільною цінністю, що підтримує стабільність соціуму. Вона передбачає терпимість до відмінностей інших, не порушуючи їхніх прав і свобод. Дотримання принципу толерантності призводить до розповсюдження демократії і захисту прав людини. Вихід за межі терпимості призводить до порушень прав людини, насильства і озброєних конфліктів у поліетнічному, поліконфесійному або полікультурному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога: монографія / За заг. ред. Л.О. Хомич. – Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – 143 с.

2. Андрущенко В.П. Релігійна педагогіка // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головн. Ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 769.
3. Шевченко С.М. Освітні та філософсько-освітні погляди у творах Т.Г. Шевченка, які так співзвучні із сьогоденням... The 6th International scientific and practical conference «Science and technology: problems, prospects and innovations» (March 16-18, 2023) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2023. P. 305-309. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-16-18-03-2023-osaka-yaponiya-arhiv/> <https://lib.iitta.gov.ua/734590/>
4. Шевченко С.М. Шляхи зміцнення системи освіти України в умовах воєнного стану. *Огнев'юківські читання* «Освіта — сутність часу» присвячені пам'яті доктора філософських наук, професора, академіка НАПН України, заслуженого працівника освіти України, повного кавалера ордена «За заслуги» Віктора Олександровича Огнев'юка (10 квітня 2023 року м. Київ, Київський університет імені Бориса Грінченка). С. 35. URL: <https://kubg.edu.ua/informatsiya/naukovtsyam/podiji/7958-vseukrainska-naukovo-praktychna-onlain-konferentsiia-z-mizhnarodnoi-uchastiu-innovatsiini-osvitni-praktyky-pidhotovky-suchasnoho-pedahoha-v-umovakh-realizatsii-kontseptsii-nova-ukrainska-shkola.html>

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПЛАТФОРМА 4
ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРИ ТОЛЕРАНТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

SCIENTIFIC AND PRACTICAL PLATFORM 4
PSYCHOLOGICAL AND LEGAL FUNDAMENTALS OF THE CULTURE OF TOLERANT INTERACTION

Віктор Антонюк,

*кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри менеджменту,
публічного управління та персоналу
Західноукраїнського національного університету (Україна)*

Марія Бобильова,

*студентка II курсу магістратури заочної форми навчання,
група ПУАзмсв-11 спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування» Західноукраїнського національного університету (Україна)*

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕТИЧНОЇ
ІНФРАСТРУКТУРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

Дослідження питань побудови ефективної етичної інфраструктури публічного управління, яка б відповідала вимогам сьогодення, є вкрай актуальним. Етичний компонент є одним із найважливіших при здійсненні публічного управління. Регулювання морально-етичної поведінки публічних службовців та дієвий контроль за дотриманням ними високих етичних стандартів є необхідними умовами реального підвищення якості їх роботи та ефективності публічного управління в цілому.

Вперше поняття «етична інфраструктура публічної служби» вжито у 1996 році експертами Організації економічної співпраці та розвитку (далі – ОЕСР) у доповіді «Етика у публічній службі: Сучасні проблеми і практика». На їх думку, етична інфраструктура виконує три функції: керівництва, управління та контролю за дотриманням службовцями норм професійної етики. Контроль досягається завдяки таким елементам, як: законодавство, що, зокрема, дозволятиме проводити незалежні розслідування та визначатиме процедуру покарання за порушення

його норм; ефективний механізм підзвітності; громадський контроль. Три елементи забезпечують виконання функції керівництва: політична воля керівництва, кодекси поведінки, що формують цінності й стандарти; професійна соціалізація, куди входять освіта, професійна підготовка та підвищення кваліфікації. Управління забезпечується через створення умов для державних службовців, що ґрунтуються на ефективному управлінні людськими ресурсами, координацію інфраструктури спеціальним органом з питань етики [6]. Як стверджують експерти ОЕСР, для ефективної роботи етичної інфраструктури потрібно задіяти всі елементи. Проте як вони використовуватимуться, який елемент буде посилено, залежить від культурних та політико-адміністративних традицій кожної країни. Наприклад, у таких країнах, де традиції схожі із США (традиції стримувань та противаг), напевно, більше уваги приділятиметься елементам контролю, тоді як у Нідерландах (традиція довіри) – управлінню та керівництву. Але дослідники наголошують, що необхідно створити таку взаємодію між елементами, яка б взаємно посилювала їхню дію та призвела до виникнення зв'язної та інтегрованої інфраструктури [1, с. 242].

Енциклопедія державного управління визначає етичну інфраструктуру державної служби як сукупність інструментів та процесів, що забезпечують попередження небажаної поведінки і стимулюють належну поведінку державних службовців [3, с. 145].

Як зазначають експерти ОЕСР, будь-яка ініціатива твердження етичних стандартів на державній службі буде приречена на провал, якщо вона не буде підтримана політичною волею керівництва держави. Вона має виражатися не лише заявами, промовами, а й бути підкріпленою власними прикладами етичної поведінки та створенням необхідних умов та виділенням потрібних ресурсів. Відсутність політичної волі ставить під загрозу ефективність інших елементів етичної інфраструктури. Утвердження етичних стандартів має початися із дотримання етичних вимог самими політиками, адже нехтування вищим керівництвом професійно-етичними вимогами знецінює ці вимоги для співробітників.

У структурі законодавства з питань службової етики виділяють кілька складових. По-перше, у кримінальному законодавстві, яке застосовується для регулювання найбільш серйозних протиправних дій державних службовців, зазначено дії чиновників, які вважаються в суспільстві категорично неприйнятними. По-друге, законодавство про державну службу, яке закріплює принципи державної служби, систему управління державною службою, встановлює порядок службових розслідувань і дисциплінарних стягнень. По-третє, законодавство про свободу доступу до публічної інформації забезпечує режим відкритості, тим самим створюючи необхідні умови для реального контролю громадськості за діяльністю чиновників. По-четверте, законодавство про декларування фінансового і майнового стану державних службовців, а також про існуючі й можливі конфлікти інтересів. По-п'яте, спеціальне законодавство у сфері службової етики [3, с. 146].

Важливою складовою етичної інфраструктури є спеціальні координаційні органи з питань службової етики. На них значною мірою покладається функція управління етичною роботою, тобто планування цієї роботи, мотивації службовців, моніторингу етичного клімату в державних організаціях, етичного аудиту та оцінки діяльності, корегування поведінки, управління конфліктами, застосування санкцій за неналежну поведінку та усунення недоліків [1, с. 277-278]. Також до функцій таких органів належить організація досліджень у галузі службової етики, розробка проєктів законів та кодексів, навчання етичним стандартам і організація методичного забезпечення цього процесу, координація і контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування в галузі дотримання норм професійної етики [3, с. 146].

Також, на нашу думку, кодекси професійної етики державних службовців як елемент етичної інфраструктури сприяють тому, що професійне співтовариство стане більш організованим, здатним до морального самовизначення, краще усвідомить місію діяльності, ступінь своєї відповідальності перед суспільством. Крім того, прийняття і обов'язково виконання, а не лише проголошення, професійних кодексів державними службовцями слугуватиме підвищенню рівня довіри до них громадян.

Самоконтроль, контроль керівництва та колективу є формами внутрішнього контролю етичності поведінки державного службовця. Зовнішній контроль здійснюється інститутами громадянського суспільства і є елементом етичної інфраструктури, де має бути передбачено й залучення громадян до формування та реалізації рішень, у тому числі й щодо укладення та ревізії професійно-етичних норм публічної служби [2, с. 353]. Проте наразі діяльність громадських рад та здійснення експертиз є не завжди ефективними. Головними причинами є: недосконалість наявних механізмів реалізації форм взаємодії держави та суспільства в публічному управлінні, низький рівень активності громадян, громадських організацій, недостатня підготовка більшості громадських лідерів, формальний підхід до забезпечення громадського контролю.

Загалом, говорячи про роль інститутів громадянського суспільства як елемента етичної інфраструктури у процесі етизації державної служби, варто ще раз наголосити, що етика державних службовців та громадян є взаємозалежними. Крім того, інститути громадянського суспільства виступають у ролі представників громади, виражаючи її настрої та сподівання, виконують контролюючу функцію за дотриманням органами влади та місцевого самоврядування етичних та законодавчих норм і одночасно покликані виконувати просвітницьку місію серед населення стосовно прав і обов'язків громадян, дій влади.

Отже, етична інфраструктура складається з механізмів, інструментів, умов та спеціальних органів. Наразі всі елементи потребують розвитку й удосконалення та повинні взаємодіяти один з одним, щоб стати цілісною та ефективною етичною інфраструктурою, сприяти високим стандартам поведінки публічних служб. Добре функціонуюча етична інфраструктура підтримує високі стандарти поведінки публічних службовців, що, в свою чергу, призводить до підвищення довіри до них з боку суспільства та покращення публічного управління в цілому.

Список використаних джерел

1. Василевська Т. Е. Особистісні виміри етики державного службовця. К.: НАДУ, 2008. 326 с.

2. Василевська Т. Суспільний нагляд як елемент етичної інфраструктури державної служби // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. К., 2007. Вип. 10. С. 352–361.

3. Колтунов О.Ю., Оганісян М.С., Свірін М.Г. Етична інфраструктура державної служби // Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 6: Державна служба / наук.-ред. кол.: С. М. Серьогін, В. М. Сороко [та ін.]; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпр. регіон. ін-т держ. упр. К.: НАДУ; Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2011. С. 145–147.

4. Культура та етика демократичного врядування: навч. посіб. / О.І.Гук, А.Ф.Колодій; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. 108 с.

5. Рудакевич М. І. Сучасний стан і тенденції розвитку етики державних службовців в Україні // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. Вип. 10. С. 417-423.

6. Ethics in the Public Service. Current Issues and Practice / OECD // Public Management Occasional Papers. No 14, 1996 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.oecd.org/governance/fightingcorruptioninthepublicsector/1898992.pdf>.

Діана Бойко,

*провідний спеціаліст школи професійного розвитку «АКМЕ»,
навчально-наукового інституту комунікацій
Західноукраїнського національного університету, магістр з психології,
психолог-консультант у методі позитивної психотерапії (Україна)*

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СТАНІВ

В сьогоденні багатьох галузей знань як-от: медицина, психологія, соціологія проявляють великий інтерес до проблеми особистості в критичних умовах та кризових ситуаціях. Актуальність кризових ситуацій обумовлена низкою факторів, які є характерними як для сучасного світу в цілому, так і для

конкретної країни. До загальних факторів можна віднести антропогенні та екологічні катастрофи. На противагу, специфічний фактор, який характерний для нашої країни, включає в себе досвід переживання повномасштабного воєнного вторгнення. Також важливо зазначити, що не залежно від місця перебування людини, щодня можна зіткнутися зі злочинами, насильством та жорстким ставленням.

В сучасних дослідженнях виділяють три основних різновиди кризи [5]:

- кризи, що зачіпають великі групи населення (соціум, суспільство) і виступають в формі суспільних потрясінь політичного, економічного та національного характеру;
- кризи малих соціальних груп (сім'я, колектив);
- кризи особистості.

Зосередимо увагу на кризах особистості. Для цього важливо зазначити, що індивід в момент переживання кризової ситуації, поміж зміни внутрішнього стану себе в цьому світі, зазнає ще внутрішні трансформаційні зміни – такі як почуття безпеки, суб'єктивна характеристика плину часу та фізичний стан (спад основних функцій організму та наростання тривоги) [2] . Особа, що пережила кризову ситуацію не просто «вижила», а вийшла з неї іншою особистістю, що також може спровокувати змінений вектор функціонування психічних процесів (когнітивний, сенсорно образний, афективний та поведінковий рівень) [2].

Підсумовуючи, ми можемо охарактеризувати кризу особистості як психологічний стан максимальної дезорієнтації та дезадаптації, що виникає в результаті труднощів в звичайних умовах та виражається в видозмінених життєвих концепціях (цінності, мораль, тощо) [4]. Чітких прописаних алгоритмів до психологічного втручання не передбачається через різноманітність кризових ситуацій та індивідуальних реакцій особистості на них.

В роботі з кризою арт-терапевтичний підхід використовує символічні образи для вираження внутрішніх переживань, що сприяє новому досвіду розкриття конфлікту з позиції дистанціювання. Тоді якраз відбувається глибоке

прийняття неприйнятного раніше, негативні переживання отримують можливість не подавлятися, а трансформуватися в результаті чого відбувається зцілення [1].

В процесі роботи з особами, які проживають кризу, актуальними стають методи, які направлені на діалог з несвідомим, ціллю якого є дати людині почути свій внутрішній голос, прийняти ситуацію, що відбулася та знайти внутрішній спокій і бути в гармонії з собою. Коли стан внутрішнього спустошення та хаосу буде в минулому, тоді й відбудеться вивільнення та почнеться пошук до зцілення. Для цього можна застосовувати основні напрямки арт-терапії, а саме [3]:

1. Ізотерапія. Цей метод полягає у творчому, спонтанному або тематичному малюванні. Малюнок стає ефективним інструментом, що дозволяє особі вільно висловити свої думки, почуття та переживання через мову образів, символів та кольорів. Він також дозволяє вивільнитися від негативних переживань та висловити своє ставлення до навколишньої дійсності.

2. Піскова терапія. Цей метод пов'язаний із використанням природних матеріалів, таких як вода, пісок, каміння, мушлі та рослини. Він передбачає глибоку роботу з почуттями і переживаннями клієнта, дозволяючи особі осмислити і змодельовати стратегії поведінки та відпрацювати витіснені емоції та переживання.

3. Глинотерапія. Цей метод передбачає роботу з пластичними матеріалами, такими як глина. Психокорекційний потенціал роботи з глиною спрямований на розвиток емоційного інтелекту клієнта, формування нових переживань, подолання травматичного досвіду та усвідомлення власних емоційних станів.

4. Казкотерапія. Цей метод ґрунтується на використанні метафори для створення зв'язків між казковими подіями та поведінкою в реальному житті. Він допомагає особі усвідомити внутрішню сутність, гармонію між собою та світом, розширення свідомості та вдосконалення взаємодії.

5. Мандалотерапія. Цей метод використовує циркулярні кругові зображення для діагностики та дослідження внутрішнього світу особистості.

6. Маскотерапія. Цей метод базується на проєкції внутрішнього стану людини за допомогою маски.

7. Метафоричні асоціативні карти (МАК). Цей проєктивний, діагностичний та терапевтичний інструмент психологічної роботи застосовується в рамках арттерапевтичного підходу, використовуючи метафоричні зображення і текст, що дозволяє клієнту працювати з усвідомленням та трансформацією своїх переживань.

Практика свідчить, що також ключовим аспектом для завершення роботи людини з кризою слугує не тільки зміна її внутрішнього стану, але і її особистісне зростання.

Отже, у сучасному світі, де кризові ситуації стають все більш розповсюдженими, роль психологічної підтримки стає надзвичайно важливою. Висвітлюючи проблему кризи особистості, ми розуміємо, що це не лише переживання складних моментів, а й можливість для особистісного зростання та трансформації та якраз за допомогою напрямів арт терапії, ми можемо дійти до ефективного результату.

Список використаних джерел:

1. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті. К.: Шк. Світ, 2007. 120 с.
2. Грандт В. В. Психологія травмуючих ситуацій: навчальний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» спеціальності «Психологія» Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 109 с.
3. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
4. Шевченко Н. Ф. Психологічна допомога в кризових та екстремальних ситуаціях: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 193 с.
5. Шевченко О. Т. Психологія кризових станів. Київ: «Здоров'я», 2005. 120 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕМОВИН У СИСТЕМІ «РОДИЧІ – ПАЦІЄНТ – ЛІКАР»

Перемовини у системі «родичі – пацієнт – лікар» є складним процесом, який включає в себе ряд психологічних особливостей. Взаємодія може бути стресовою як для пацієнта, так і для його родичів, особливо якщо стан пацієнта серйозний або загрозливий для життя. Це може впливати на сприйняття і реакції всіх сторін участі [1].

Успішні перемовини в цій системі часто ґрунтуються на взаємній довірі між лікарем, пацієнтом та його родичами. Важливо, щоб усі сторони відчували, що їхні інтереси, потреби та побажання розглядаються серйозно.

Лікарі повинні виявляти емпатію до пацієнта і його сім'ї, розуміти їхні емоції, турботи та потреби. Це допоможе зберегти взаємоповагу та сприяти позитивним взаємодіям. Ефективна комунікація важлива для забезпечення взаєморозуміння між усіма учасниками. Це включає в себе чітке висловлення інформації, відкритість до питань і уточнень, а також слухання і врахування точок зору кожної сторони [2].

Успішні перемовини можуть також залежати від підтримки, яку пацієнт отримує від своїх родичів та лікарів. Важливо, щоб усі сторони відчували підтримку та розуміння важливості своїх ролей у процесі лікування.

Родичі і пацієнт можуть мати різне сприйняття ризику та прийняття рішень. Важливо збалансувати їхні потреби та бажання з медичною необхідністю та ризиками.

Загальний успіх перемовин у цій системі залежить від взаємодії всіх учасників, їхньої здатності до співпраці та розуміння психологічних аспектів, що впливають на всіх учасників [1].

Психологічні особливості перемовин у системі «родичі – пацієнт – лікар» є складними та мають велике значення для успішного лікування та добросовісної підтримки.

Учасники цієї системи можуть переживати велику емоційну напруженість через хворобу пацієнта, страх перед медичними процедурами або невпевненість у результаті лікування. Це може впливати на їхню здатність чітко сприймати інформацію та взаємодіяти один з одним.

Взаємна довіра між пацієнтом, родичами та лікарем є важливою складовою успішного лікування. Лікар повинен намагатися заспокоїти пацієнта та його родичів, показуючи свою компетентність та здатність надати ефективну медичну допомогу [2].

Лікар та родичі повинні проявляти емпатію до пацієнта, сприймаючи його почуття та переживання. Емпатія допомагає зменшити стрес пацієнта та підвищує відчуття підтримки. Ефективна комунікація в цій системі є важливою для забезпечення взаєморозуміння та сприяння успішному лікуванню. Лікар повинен здати пояснити план лікування та надати достатньо інформації для прийняття рішень.

Родичі пацієнта можуть відігравати важливу роль у підтримці та допомозі пацієнту. Їхня присутність, слова підтримки та здатність допомогти у вирішенні питань можуть зробити значну різницю в емоційному стані пацієнта [1].

Родичі можуть переживати стрес та страх за здоров'я свого близького. Їм важливо отримувати достовірну інформацію про стан пацієнта та можливі ризики лікування.

Розуміння та управління цими психологічними аспектами є важливим для лікарів та родичів, щоб забезпечити ефективне лікування та підтримку пацієнта під час хвороби.

Список використаних джерел:

1. Зливков В.Л., Лукомська С.О. Спес Гіппократа: основи психології спілкування для медичних працівників / В.Л.Зливков, С.О. Лукомська. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.; К., 2017. – 208 с.

2. Медична психологія: підруч.; за заг. ред. докт. мед. наук, проф. І. Д. Спіріної. Дніпро: ЛІРА, 2022. 300 с.

*dr Piotr Wojnicz
lic. Magdalena Możejewska*

*Filia w Elku
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (Poland)*

**KOMUNIKACJA ZE SPOŁECZEŃSTWEM W ZAKRESIE
PRZECIWDZIAŁANIA PRZESTĘPCZOŚCI - POZYSKIWANIE I
PRZETWARZANIE INFORMACJI PRZEZ ORGANY ŚCIGANIA W
POLSCE**

Utrzymywanie stałego kontaktu organów ścigania w zakresie zwalczania przestępczości ze społeczeństwem stanowi bardzo istotny element tej działalności. Policja zgodnie z przyjętymi zasadami jest scentralizowaną, uzbrojoną i jednolicie umundurowaną formacją powołaną w celu ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz mienia[1]. Tym samym posiada ona swoją własną specyfikę Policja na podstawie ustawy została uprawniona do zagwarantowania bezpieczeństwa publicznego, w tym zapewnienia prawidłowego funkcjonowania szlaków komunikacyjnych. Według Stanisława Sagana[2, s. 157] pod pojęciem „policja” należy rozumieć „specyficznie zorganizowane korpusy osobowe, których celem jest ochrona konstytucyjnego ustroju państwa oraz zapewnienie porządku publicznego”. Magdalena Rudnicka[3] zwraca uwagę, że „na tle innych organizacji publicznych Policję odróżnia sposób realizacji określonego celu. Policja bowiem służy społeczeństwu. Wykonuje działania z zakresu bezpieczeństwa oraz porządku publicznego. Jacek Ziółkowski[4, s. 49] twierdzi, że najważniejszym zadaniem Policji jest działanie prewencyjne, którego założeniem jest utrzymanie ładu i bezpieczeństwa w kraju.

Służby specjalne, w tym również Policja, opierają swoją działalność na wiedzy wynikającej z uzyskanych informacji. Instytucje te zdobywają niezbędną wiedzę

wykonując czynności operacyjno – rozpoznawcze. Podstawy takiej działalności wynikają bezpośrednio z uregulowań prawnych. Ustawa o Policji w artykule 14 stanowi, że ta formacja wykonuje czynności tego rodzaju w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw, przestępstw skarbowych i wykroczeń, poszukiwania osób ukrywających się przed organami ścigania lub wymiaru sprawiedliwości i zaginionych[5]. Pomimo nadania uprawnień do stosowania tego typu form i metod pracy policyjnej ustawa nie zawiera wprost wyjaśnienia pojęcia czynności operacyjno-rozpoznawczych[6, s. 389-390].

Prowadzenie właściwej wymiany informacji pomiędzy Policją a społeczeństwem stanowi jeden z gwarantów należytej realizacji zadań wynikających z ustawy. Policja komunikuje się ze społeczeństwem na wielu płaszczyznach. Komunikacja w obrębie tej formacji występuje na dwóch płaszczyznach: wewnętrznej i zewnętrznej[6, s. 391]. Źródła pierwszych informacji w zależności od ich stosunku do odbierającego informację organu dzielimy na:

- źródła zewnętrzne – to jest takie, które pochodzą od osób, które dotychczas na ogół nie miały żadnych kontaktów z organami ścigania i przekazują informacje tym organom w sposób spontaniczny lub względnie spontaniczny (np. zobligowane stosownymi przepisami prawa).

- źródła wewnętrzne – własne, są to źródła informacji jako takie celowo zorganizowane przez organy ścigania dla zapewnienia sobie dopływu informacji o interesujących te organy faktach, zjawiskach czy osobach[7, s. 79-80].

Bardzo istotnym elementem w procesie komunikacji jest informacja. Tadeusz Hanusek[7, s. 63] jako źródła informacji wymienia: osoby, rzeczy, miejsca, zjawiska i zdarzenia, następstwa zdarzeń, dokumenty i zwłoki. Stanisław Pikulski[8, s. 123-124] podkreśla różnorodny charakter źródeł informacji na płaszczyźnie taktyki kryminalistycznej. W sferze pracy operacyjnej wyróżnił następujące źródła: agenta, poufnego informatora, tajną obserwację, analizę materiałów spraw operacyjnych, wykorzystanie tajnych środków technicznych, zbiory archiwalne dotyczące działań operacyjnych. Natomiast w sferze wykonywania czynności procesowych wyróżnia następujące źródła informacji: świadków (pokrzywdzonych), sprawców czynów

(podejrzanych, oskarżonych), miejsca zdarzenia, dokumenty, zwłoki ludzkie lub ich szczątki, ewidencję kryminalistyczną (zbiory kryminalistyczne), materiały postępowań karnych.

W ramach działalności służb mundurowych zajmujących się ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego współpraca ze społeczeństwem zawsze zajmowała centralne miejsce. Działania prewencyjne i informacyjne o potencjalnych zagrożeniach przyczyniają się do podniesienia poziomu świadomości społecznej na temat czynników kryminogennych oraz ułatwiają ich rozpoznanie i wczesne zapobieganie. Jednocześnie informacje dostarczane do organów ścigania stanowią niezbędne narzędzie do likwidowania wszelkich zagrożeń kryminogennych. Motywy takiej współpracy są różne – od altruistycznych, poczucia obowiązku po chęć zysku lub z zazdrości[6, s. 393].

Osobowe źródła informacji stanowią wyjątkową formę komunikacji społeczeństwa z organami policyjnymi. Niezależnie od motywu podjęcia współpracy podstawowym celem, który przyświeca Policji jest zagwarantowanie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz ograniczenie wpływu środowisk kryminogennych. Należy podkreślić, że w tym procesie komunikacji stroną dominującą jest Policja, która posiada wewnętrzne procedury określające sposób nawiązania współpracy, jej kontynuację oraz zakończenie. Ponadto wiedza, która jest na tej drodze otrzymywana, podlega weryfikacji pod kątem przydatności, jakości i efektywności. Niezależnie od przyjętych kryteriów oceny osobowe źródła informacji są tą sferą pracy Policji, która bezpośrednio wchodzi w interakcje ze społeczeństwem, mająca na celu eliminację potencjalnych zagrożeń[6, s. 397].

Należy podkreślić, że właściwie prowadzona komunikacja Policji ze społeczeństwem powoduje, że działania organów ścigania stają się bardziej skuteczne i przynoszą wymierne efekty. Tym samym przyczynia się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa i staje się gwarantem praworządności.

Powyższa praca ma na celu wskazanie, że komunikacja organów ścigania ze społeczeństwem przynosi istotne korzyści dla obu stron wymiany informacji. Pracę oparto na analizie literatury przedmiotu. Natomiast metody badawcze użyte w niej są

charakterystyczne dla nauk społecznych, podyktowane to było interdyscyplinarnym charakterem opisywanego zagadnienia.

Bibliografia

- [1] <https://info.policja.pl/>, *O policji*, odczyt: 29.03.2024.
- [2] S. Sagan, *Organy i korporacje ochrony państwa*, Warszawa 2014.
- [3] M. Rudnicka, Ogólna charakterystyka policji jako formacji uzbrojonej i umundurowanej oraz jej wielowymiarowość, <http://pila.szkolapolicji.gov.pl/-spp/dzialalnosc/od.powiedzialnosc-dyscyp/73729>, *Odpowiedzialnosc-dyscyplinarna-w-sluzbach-mundurowych.html*, odczyt: 30.03.2024.
- [4] J. Ziółkowski, *Samorząd – Policja*, Racibórz 2018.
- [5] Ustawa z dnia 06.04.1990 r. o Policji, Dz. U. z 2022 r. poz. 655.
- [6] P. Wojnicz, Osobowe źródła informacji jako szczególna forma komunikacji społeczeństwa z organami Policji (w:) *Communication as a factor of transparency of social interaction: psychological, historical, legal, economic and political dimensions*, red. J. Mrozek, O. Koval, K. Ziółkowska, Ełk 2022.
- [7] T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Warszawa 2009.
- [8] S. Pikulski, *Podstawowe zagadnienia taktyki kryminalistycznej*, Białystok 1997.

Вікторія Гвязда,

здобувач другого рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Психологія перемовин та медіація»,
Західноукраїнського національного університету (Україна)

ВПЛИВ ТЕМПЕРАМЕНТУ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ МЕДІАТОРА

Темперамент, як одна з ключових складових людської особистості, значною мірою впливає на професійну діяльність медіатора. Виявлення типу

темпераменту медіатора допомагає зрозуміти, як він реагує на стрес, як керує своїми емоціями, а також це може визначати його стиль роботи та підхід до вирішення конфліктів [3, с.20].

Дослідження науковців Деніела Гоулмана, Роберта Плутчіка, Джона Мейєрс-Бріггса, Джейн Сміт, показують, що медіатори з різними типами темпераменту можуть мати різний рівень успішності у процесі врегулювання спорів [1, с.12]. Тому важливо, щоб медіатори були обізнані щодо власного темпераменту для покращення якості роботи та досягнення позитивних результатів у вирішенні конфліктів [6].

У медіаційній практиці здатність медіатора розпізнавати та адаптовуватись до різних стилів спілкування та підходів, які можуть бути властивими сторонам конфлікту, є необхідністю. Наприклад, в конфліктах, де є велика кількість емоцій, корисним може бути застосування медіаторами методів, які сприяють їх активному вираженню. Медіатори можуть використовувати емоційність для полегшення процесу медіації та зниження напруги між сторонами конфлікту. У той же час важливо уникнути упередженості та забезпечити баланс між емоційністю та об'єктивністю [5].

Аналізуючи основні типи темпераменту: сангвінік, холерик, меланхолік та флегматик, стверджуємо, що кожен з них має свої особливості, які можуть сприяти, або ж перешкоджати досягненню продуктивних результатів у професійній діяльності медіатора [4].

До прикладу, холерики часто є енергійними та експресивними, що може знадобитись при створенні позитивної атмосфери під час медіації. Медіатори з холеричним темпераментом можуть ефективно керувати ситуацією конфлікту, швидко реагувати на зміни та допомагати сторонам шукати шляхи вирішення проблем. Однак, їм може бракувати терпіння та уміння слухати інших, а підвищений рівень емоційної реакції може також призвести до загострення конфліктів. Тому, медіаторам-холерикам важливо пропрацьовувати свою витримку та контролювати зайвий прояв емоцій для побудови довіри зі сторонами конфлікту [2, с. 18].

Сангвінічний тип темпераменту характеризується оптимізмом, комунікабельністю та ентузіазмом. Медіатори з сангвінічним темпераментом добре пристосовуються до змін та вміють зберегти доброзичливу атмосферу під час обговорень. Вони швидко встановлюють контакт з людьми та забезпечують активну участь сторін у процесі вирішення конфлікту. Проте, їхня імпульсивність може призвести до того, що іноді вони діятимуть необдуманно, деколи перебільшуватимуть значення певних аспектів конфлікту або взагалі уникатимуть важких тем. Також у них часті перепади настрою та погана концентрація уваги. Тому їм варто працювати над уважністю до деталей та відповідальністю за результати своєї роботи [2, с.25].

Флегматики відомі своєю спокійною та збалансованою природою, що може бути корисним у вирішенні найбільш складних ситуацій. Вони здатні зберігати холонокровність у стресових ситуаціях та приймати рішення об'єктивно. Медіатор з флегматичним темпераментом вміє контролювати свої емоції та уважно слухати сторони конфлікту. Втім, цьому типу може бракувати ініціативи щодо залучення сторін до пошуку компромісних рішень. Для медіаторів-флегматиків важливо розвивати свою активність та рішучість [2, с.31].

Меланхолічний тип темпераменту характеризується високими вимогами до себе та інших, підвищеною чутливістю та уважністю до деталей. Медіатори з меланхолічним темпераментом здатні аналізувати складні ситуації, шукати глибші причини конфлікту та розробляти творчі рішення. Вони можуть зробити акцент на детальному аналізі проблеми та пошуку довгострокових рішень. Тим не менш, медіаторам цього типу потрібно працювати над стресостійкістю, а також їм може не вистачати енергії для забезпечення активного ведення переговорів, що може уповільнити процес медіації [2, с.34].

Отже, у результаті нашого дослідження висновуємо наступне: темперамент медіатора впливає на його професійну діяльність, визначаючи його сильні та слабкі сторони у процесі вирішенні конфліктів. Кожен тип темпераменту має свої особливості, які можуть допомогти або ж навпаки заважати в процесі пошуку компромісів та співпраці між сторонами. Важливо для медіатора розвивати свої

сильні сторони і працювати над вдосконаленням тих аспектів, які можуть стати перешкодою в ефективному вирішенні конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Jane Smith. «Understanding Temperament Types and Their Impact on Conflict Resolution». Mediation Quarterly, 2020.
2. John Doe. «The Role of Temperament in Mediation». Journal of Conflict Resolution, 2018.
3. Sarah Johnson. «The Influence of Temperament on Mediator Effectiveness», International Journal of Mediation Studies, 2019.
4. Максименко С.Д. Вплив темпераменту на діяльність людини. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/77101-vpliv-temperamentu-na-diyalnst-lyudini.html>
5. Роль темпераменту в діяльності. URL: https://stud.com.ua/46926/-psihologiya/rol_temperamentu_diyalnosti
6. Темперамент: ключ до розуміння себе та інших. URL: <https://bdut.co.ua/-pro-nas/temperament/>

Глух П. В.,

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD) зі спеціальності 053 Психологія
Західноукраїнського національного університету (Україна)*

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙ В ЕФЕКТИВНОМУ УПРАВЛІННІ ТРУДОВИМ КОЛЕКТИВОМ

В даний час складно уявити сучасну організацію без комунікаційних зв'язків. Проте зміни в сфері трудової діяльності висувають щоразу нові вимоги до ефективної комунікації в процесі виконання поставлених завдань та професійних обов'язків. Перш за все комунікації є невід'ємною частиною

взаємодії між керівником та підлеглим. Комунікативні процеси також впливають на професійне зростання окремого індивіда, що полягає у самовираженні, й у повноцінному функціонуванні організації в цілому.

Термін «комунікація» походить від латинського *communicatio* («повідомлення, передача»), пов'язаного з дієсловом *communico* («роблю спільним; повідомляю; з'єдную»), що є похідним від *communis* («спільний») [2, с. 545]. Комунікація є одним з найважливіших елементів системи управління. Тому під комунікаціями вважається процес обміну інформацією між людьми за допомогою різних знаків, символів, способів зв'язку.

Як вважає американський вчений Кастельс С. «без комунікацій процес управління взагалі неможливий, адже власне управління і є двостороння комунікація: воно спирається на форми комунікацій, що вже склалися, і в той же час формує нові» [3, с. 61; 5, с. 151]. Основними показниками якісної комунікативної взаємодії є включення працівників у цей процес, їх готовність співпрацювати та опрацьовувати значні масиви інформації, наявна атмосфера довіри та відкритості в спілкуванні, позитивний соціально-психологічний клімат.

Відомо, що керівництво провідних зарубіжних компаній надає важливого значення створенню високоякісних технологій для підтримки взаємозв'язків, що дає змогу своєчасно забезпечити працівників необхідною інформацією. Світові організації впроваджують комунікативні програми зі стимулювання контактів, що в свою чергу зумовлює персонал до активності, дієвості та стимулює виникнення нових креативних ідей.

За направленістю найбільш важливими комунікаціями для ефективної системи управління персоналом є внутрішні, які поділяються на горизонтальні, тобто комунікації між рівними за ієрархією посадовими особами колективу та вертикальні, тобто між керівниками та підлеглими. Вертикальні комунікації здійснюються з метою розв'язання управлінських завдань шляхом передавання інформації, знань і досвіду підлеглим на рівнях «керівник-підлеглий», «керівник

група», а також створення сприятливих умов для розкриття потенціалу працівників. Горизонтальні комунікації сприяють задоволенню потреби членів колективу у спілкуванні, спільному вирішенню поставлених завдань, взаємодопомозі.

У соціальній психології комунікації поділяють на вербальні і невербальні. Вербальна комунікація застосовує як знакову систему людське мовлення, тобто сукупність фонетичних знаків. Відповідно за допомогою мовлення відбувається кодування та декодування інформації: комунікатор під час розмови кодує, а реципієнт у процесі слухання декодує прослухану інформацію.

Для невербальної комунікації характерні основні знакові системи, зображені на рис. 1.

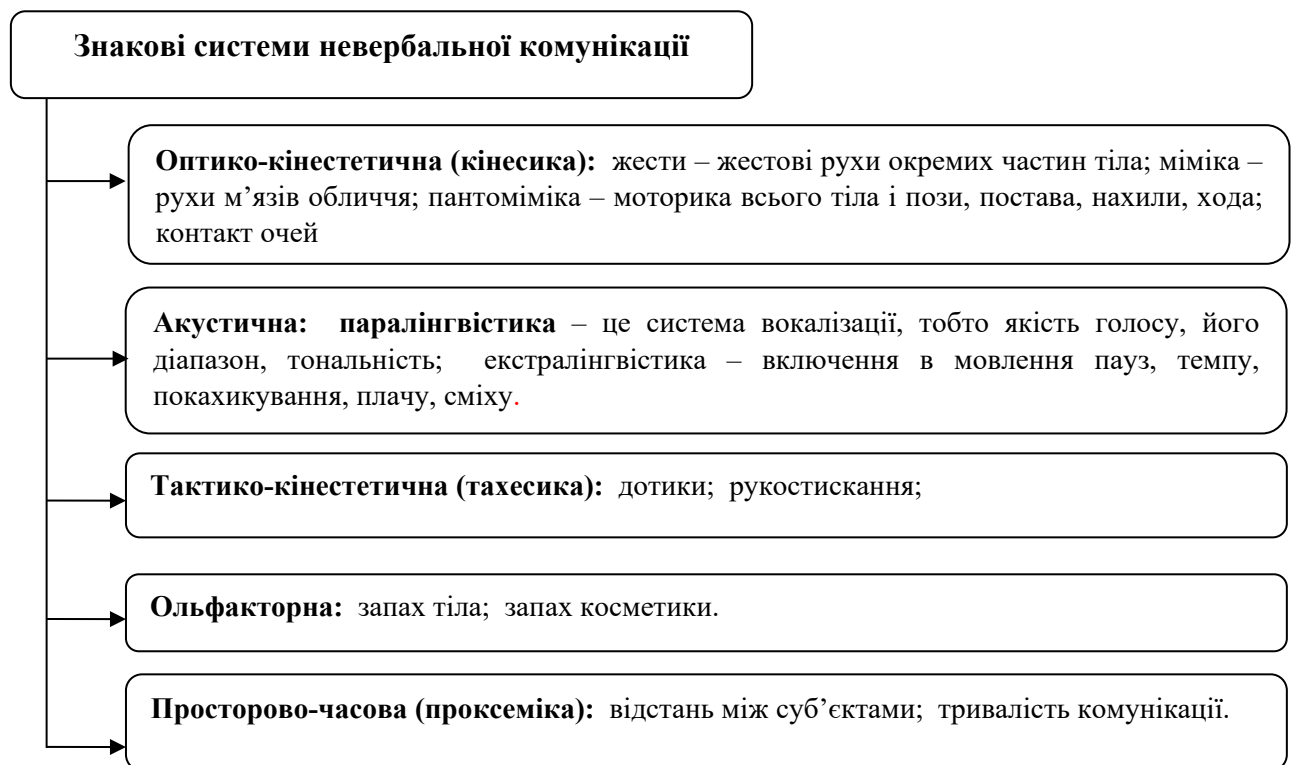

Рис. 1. Основні знакові системи невербальної комунікації

Примітка: розроблено на основі [4]

Ефективне управління підприємством неможливе без налагодження комунікаційних процесів. Саме вони допомагають створити умови для прояву

ділових і професійних якостей працівників та сприяють формуванню їх творчого потенціалу. Чітка і добре налагоджена система комунікацій відображає структуру системи управління та обміну інформацією, її ефективність і безпосередньо впливає на загальну результативність діяльності.

Список використаних джерел:

1. Германюк Н. В. Особистість та авторитет керівника як важливий чинник ефективності управлінської діяльності/ Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 5. С. 61-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_5_7
2. Етимологічний словник української мови: у 7 т. під гол. ред. О. С. Мельничук. Київ: Наук. думка, 1985. Т. 2.
3. Орел В. М. Роль комунікацій в управління підприємством. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка. 2016. Вип. 174. С. 60–66.
4. Онуфрієва Л.А., Чайковська О.М. Психологія міжособистісних взаємин та комунікації: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021. 128 с.
5. Шпак Н. О. Основи комунікаційного менеджменту промислових підприємств: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2011, 328 с.

Edita Hrabar

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Transcarpathian Educational and Scientific Institute
West Ukrainian National University, Svalyava, Ukraine*

Roman Hodya

*seeker of the (second) master's degree specialty
281 Public management and administration,
West Ukrainian National University, Ukraine*

Yana Levko

*seeker of the (second) master's degree specialty
028 Management of socio-cultural activities
West Ukrainian National University, Ukraine*

THE IMPACT OF INTERPERSONAL INTERACTIONS ON THE DEVELOPMENT OF TOLERANCE CULTURE IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Interpersonal interactions are pivotal in fostering a culture of tolerance within the realm of intercultural communication. This symbiotic relationship between individuals from diverse cultural backgrounds shapes not only their perceptions of one another but also their ability to navigate cultural disparities. At its essence, tolerance culture is nurtured through the exchange of ideas, beliefs, and experiences that occur during these interactions. Such engagements provide opportunities for individuals to engage with and learn from those with different perspectives and cultural values. By actively listening, showing empathy, and maintaining an open mind, individuals can develop a deeper understanding and appreciation of cultural diversity, thus promoting tolerance and acceptance.

Moreover, interpersonal interactions serve as a platform for challenging stereotypes, biases, and misconceptions that hinder intercultural understanding. Meaningful dialogue and exchange humanize the "other" and break down barriers dividing communities. This process of personal connection and empathy-building is

crucial for fostering trust and solidarity across cultural boundaries. However, navigating these interactions isn't without its challenges. Communication barriers, cultural misunderstandings, and power dynamics can complicate intercultural interactions, potentially leading to conflicts or tensions. It's imperative for individuals to approach these interactions with humility, respect, and a willingness to learn to foster constructive dialogue and mutual understanding.

The study of interpersonal interactions, particularly within the context of tolerance culture in intercultural communication, has garnered significant interest from researchers and scholars across various fields such as communication studies, psychology, sociology, and anthropology. Notable figures like Erving Goffman, George Herbert Mead, Charles Horton Cooley, George Simmel, Harold Garfinkel, Milton J. Bennett, Geert Hofstede, Edward T. Hall, Sherry Ortner, Richard D. Lewis, Serhiy Artunov, Eduard Bahramov and others have made substantial contributions to understanding this phenomenon.

Cross-cultural studies have shown that individuals anticipate intercultural interactions differently based on their cultural backgrounds and experiences. Participants from collectivist cultures tend to prioritize group harmony and indirect communication cues, while those from individualistic cultures may focus more on assertiveness and directness. Cultural stereotypes and biases influence individuals' expectations and behaviors during intercultural encounters, with negative stereotypes leading to apprehension or distrust.

However, exposure to intercultural experiences and cultural diversity training can enhance individuals' abilities to anticipate interactions more accurately and adaptively. Such experiences foster greater flexibility and open-mindedness, enabling individuals to approach intercultural interactions with curiosity rather than apprehension.

Communication plays a pivotal role in shaping cultural stereotypes and perceptions. Through constant exchanges, individuals convey information about their cultural identities, practices, and worldviews, contributing to the formation and reinforcement of stereotypes. Recognizing the influence of communication in this process is crucial for promoting cultural understanding and tolerance.

The abovementioned approves that it is necessary to implement various educational and training programs to increase the level of tolerance, because they:

1. Raise awareness about different cultures, religions, backgrounds, and identities. By providing accurate information and dispelling stereotypes, they help individuals develop a more nuanced understanding of diversity.

2. Promote empathy by encouraging participants to see things from different perspectives. This helps individuals recognize the humanity in others and understand the impact of discrimination and prejudice.

3. Teach communication skills such as active listening, conflict resolution, and constructive dialogue, enabling individuals to engage in respectful interactions with people from diverse backgrounds.

4. Challenge biases and stereotypes by providing opportunities for critical reflection and dialogue. Participants learn to recognize their own biases and understand how they can influence attitudes and behaviors towards others.

5. Create safe spaces where individuals can openly discuss sensitive topics related to diversity and inclusion. This fosters a supportive environment for learning and growth, where participants feel comfortable expressing their thoughts and experiences.

6. Empower them to become advocates for tolerance and inclusion in their communities. They learn how to identify and address discrimination, prejudice, and inequality, contributing to the creation of more inclusive societies.

Legal regulation also plays a crucial role in maintaining a culture of tolerance within society. Tolerance, defined as the acceptance and respect of diverse beliefs, opinions, and lifestyles, is essential for fostering peaceful coexistence and social harmony. While interpersonal interactions and cultural norms significantly contribute to the cultivation of tolerance, legal frameworks provide essential safeguards and mechanisms to uphold these values and protect the rights of individuals and groups.

Firstly, legal regulation establishes the foundation for equality and non-discrimination within society. Laws prohibiting discrimination based on characteristics such as race, ethnicity, religion, gender, sexual orientation, and disability ensure that all individuals are treated fairly and with dignity. By enshrining these principles in law,

societies send a clear message that intolerance and prejudice have no place in civil society.

Moreover, legal frameworks provide mechanisms for addressing hate speech, hate crimes, and other forms of intolerance. Laws criminalizing hate speech and incitement to violence protect marginalized communities from harassment, discrimination, and physical harm. By holding perpetrators of intolerance accountable for their actions, legal regulation helps deter the spread of hatred and intolerance within society.

Furthermore, legal regulation promotes diversity and inclusivity by ensuring equal access to opportunities and resources for all individuals. Anti-discrimination laws in employment, education, housing, and public services help mitigate systemic barriers that marginalized groups may face. By promoting diversity and inclusivity, legal frameworks contribute to the creation of environments where individuals from different backgrounds feel valued, respected, and empowered to fully participate in society.

Additionally, legal regulation fosters dialogue, reconciliation, and social cohesion by providing avenues for resolving disputes and addressing grievances. Mechanisms such as alternative dispute resolution, mediation, and restorative justice offer peaceful means of resolving conflicts and building understanding between conflicting parties. By facilitating constructive engagement and dialogue, legal regulation promotes mutual respect and tolerance among diverse individuals and communities.

Investigating the influence of interpersonal interactions on the development of a culture of tolerance in international communication, in particular the role of legal regulation in supporting a culture of tolerance, one cannot ignore the question of the role of international and intercultural organizations in the formation and maintenance of legal standards of tolerance, because they also play a vital role in the formation and maintenance of legal standards of tolerance on a global scale. As we have found out international and intercultural organizations:

- 1) such as the United Nations (UN), UNESCO, and the Council of Europe, establish norms and standards related to tolerance through various declarations, conventions, and resolutions. These documents outline principles of human rights, non-

discrimination, and respect for diversity, providing a framework for legal standards at the national and international levels.

2) monitor the implementation of legal standards of tolerance by member states through mechanisms such as human rights committees, special rapporteurs, and treaty bodies. They collect data, conduct investigations, and issue reports on instances of discrimination, hate speech, and violence, holding governments accountable for their commitments to tolerance and human rights.

3) provide technical assistance and capacity-building support to member states in developing and implementing laws and policies that promote tolerance and combat discrimination. This includes legal reforms, training programs for law enforcement officials, and awareness-raising campaigns to address societal prejudices.

4) such as the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) and the European Union (EU), facilitate dialogue and cooperation among member states to promote tolerance and intercultural understanding. They convene conferences, workshops, and intergovernmental meetings where policymakers, experts, and civil society representatives exchange best practices and develop strategies for addressing intolerance and promoting diversity.

5) provide legal assistance and advocacy support to individuals and groups who are victims of discrimination or persecution based on their identity. They offer resources, legal representation, and advocacy campaigns to raise awareness of human rights violations and seek justice for victims.

In conclusion, while interpersonal interactions are central to fostering tolerance culture, legal regulation provides essential safeguards, ensuring equality and addressing intolerance within society, when educational and training programs serve as catalysts for promoting tolerance by nurturing empathy, understanding, and respect for diversity, ultimately fostering more inclusive and harmonious communities. At the same time international and intercultural organizations play a crucial role in shaping legal standards of tolerance by setting norms, monitoring compliance, providing support and assistance, and fostering dialogue and cooperation among states and societies. Through their efforts, they contribute to the advancement of a more just,

inclusive, and tolerant world. Together, they promote peaceful coexistence and empower diverse individuals and communities.

References

1. Albert Bandura (1977). Theory of social learning. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. [Online] Available: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=-&id=rGMPEAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA141&dq=albert+bandura+social+learning+theory&ots=SuFUGn5T9C&sig=yLDJS1KsZJs-cklJDSdGeUhGMuI&redir_esc=y#v=onepage&q=albert%20bandura%20social%20learning%20theory&f=false (accessed date: on April, 2024).
2. Erving Goffman (2008). Behavior in Public Places. Simon and Schuster. [Online] Available: <https://osf.io/zth8x> (accessed date: on April, 2024).
3. Tannen, D. (1990, June 24). Sex, lies and conversation; why is it so hard for men and women to talk to each other? [Online] Available: <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1990/06/24/sex-lies-and-conversation/01cb17ba-1af7-4bf4-8a02-3d1b6c11648f/> (accessed date: on April, 2024).
4. Декларація принципів толерантності. Прийнята на XXVIII сесії Генеральної конференції держав членів ЮНЕСКО (25 жовтня – 16 листопада 1995 р.) // Вісн. 2002. № 1. С. 53–60.
5. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук. К.: Абріс. 2002. 742 с.

Данилова Л. В.,

*здобувачка другого рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Психологія перемовин та медіація»,
Західноукраїнського національного університету (Україна)*

СОЦІАЛЬНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Дослідження проблем стресостійкості особистості давно викликає науковий інтерес вчених, а період війни в Україні зумовлює необхідність глибшого

вивчення даного питання. Адже опірність до стресу кожної людини зокрема впливає на рівень ментального здоров'я населення загалом.

На стресостійкість впливають різні чинники: соціальні, психологічні та культурні [6].

Соціальні фактори стресостійкості виражені через вплив зовнішнього середовища на людину. Завдяки ряду наукових досліджень встановлено, що високий рівень соціальної підтримки сприяє зменшенню психологічних проблем після стресових ситуацій [7].

Значна частина наукових праць направлена на вивчення особистісних рис, які вчені трактують як стійкі індивідуальні відмінності між людьми, що впливають на їхні реакції в навколишньому середовищі [8], враховуючи особливості особистісного стилю спілкування і специфіку міжособистісної взаємодії. Так, науковці Дж. Ормел, Р. Сандерман і Р. Стюарт були одними з перших, які охарактеризували особистісні якості, які зумовлюють резистентність до стресу, зокрема вони описали три головні особистісні характеристики: нейротизм, самооцінка та локус-контроль [5].

В. Корольчук акцентує увагу на таких особистісних утвореннях, які сприяють стресостійкості: "Я-концепція", інтернальний локус-контроль, достатній когнітивний та комунікативний розвиток. На думку дослідниці висока резистентність до стресу забезпечується врівноваженістю, впевненістю в собі, відсутністю сором'язливості, низьким рівнем особистісної тривожності, волевим самоконтролем, самовладанням, присутністю мотивації соціальної значущості праці [1].

Щодо культурних аспектів, які впливають на стресостійкість особистості, то, згідно з численними дослідженнями, важливими чинниками є географічне місце проживання людини, а також расова, етнічна та сексуальна приналежність, статус мігранта, відношення до субкультурної меншини тощо. Соціалізація з людьми, схожими за відповідною приналежністю виступає захисним фактором від негативних психологічних наслідків різного роду дискримінацій [2].

Результати наукових досліджень засвідчили, що в США та Мексиці серед іммігрантського населення, яке отримувало соціальну допомогу та підтримку (догляд за дітьми, мовних репетиторів, кейс-менеджерів тощо) із врахуванням їх культурних та ментальних особливостей, спостерігались досить високі показники стресостійкості [3]. Для осіб, які ідентифікують себе як сексуальні меншини, зв'язок із спільнотою зі схожою сексуальною ідентичністю також сприяє стресостійкості [4]. Аналізуючи вище викладений матеріал, ми припускаємо, що хоча ідентифікація особистості з певною групою може нести собою додаткові стресогенні фактори, проте така приналежність до тих, хто поділяє визначену особистістю ідентичність, може бути одним з факторів підвищення рівня стресостійкості.

Стрес як явище є неминучим у житті людини, зменшення його негативного впливу на фізичне і ментальне здоров'я можливе через нарощення стресостійкості. Остання залежить від сукупності соціальних, психологічних та культурних чинників. Люди, у яких високий рівень резистентності до стресу як правило, мають соціальну підтримку, культурні зв'язки з відповідними групами, низький рівень нейротизму, а також високу самооцінку та віру у власні сили.

Список використаних джерел

1. Корольчук В. М. Психологія стресостійкості особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / В. М. Корольчук. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2009. 32 с.
2. Brown D., Tylka, T. Racial discrimination and resilience in African American young adults: Examining racial socialization as a moderator. *Journal of Black Psychology*. 2011. Vol. 37. P. 259–285.
3. Goodman R., Vesel, C., Letiecq B., Cleaveland C. Trauma and resilience among refugee and undocumented immigrant women. *Journal of Counseling and Development*. 2017. Vol. 95. P. 309–322.

4. McConnell E., Janulis P., Phillips G., Truong R., Birkett M. Multiple minority stress and LGBT community resilience among sexual minority men. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*. 2018. Vol. 5, P. 1–12.
5. Ormel J. Personality as modifier of the life event – distress relationship: A longitudinal structure equation model. *Person. Individ. Diff.* 1988. Vol. 9. No 6. P. 973–982.
6. Southwick S., Bonanno G., Masten, A., Panter-Brick C., Yehuda, R. Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*, 2014. Vol. 5(1). URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4185134/> (дата звернення 12.04.2024).
7. Ward J., Brady A., Jazdzewski R., Yalch M. Stress, Resilience, and Coping. *Emotion, Well-Being, and Resilience*. Palo Alto University. USA. P. 3-10.
8. Widiger T., Smith G. Personality and psychopathology. *Handbook of Personality: Theory and Research (3rd ed.)*. The Guildford Press. New York. 2008. P. 743–769.

Сергій Захарін,

доктор економічних наук,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України,

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ОСВІТА

Забезпечення доступу до освіти в умовах воєнного стану в Україні стало першочерговою необхідністю вітчизняної освітньої галузі. Військове вторгнення росії в Україну призвело до численних людських жертв і величезних руйнувань, у тому числі освітньої інфраструктури - 928 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів (Освіта під загрозою, 2022), було зупинено освітній процес в усіх закладах країни. Окрім того, згідно з даними ЮНІСЕФ, за перший місяць війни, розв'язаної рф в Україні, місце проживання змінили приблизно 4,3

млн дітей - більше половини дитячого населення країни. Зокрема, понад 1,8 млн дітей виїхали в країни Європи, 2,5 млн – внутрішньо переміщені особи всередині України (UNICEF, 2022). 25 лютого 2022 р. Міністерство освіти і науки України з метою забезпечення всіх учасників освітнього процесу рекомендувало закладам освіти припинити освітній процес та оголосити двотижневі канікули (МОН України, 2022). Проте зусиллями команди Міністерства освіти і науки України, зокрема і директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти, вдалося відновити освітній процес у дистанційній формі у більшості закладів.

Працівники директорату підготували та видали накази, які забезпечували право дітей на здобуття освіти незалежно від їхнього місця перебування.

Було ужито заходи для гарантованого права педагогічних працівників на працю та отримання винагороди за неї. Міністерство рекомендувало засновникам та керівникам закладів освіти під час організації освітнього процесу за різними формами долучати і тих педагогічних працівників, які вимушено залишили місця постійного проживання.

Забезпечено виготовлення та видавання документів про освіту державного зразка випускникам закладів загальної середньої освіти незалежно від місця їхнього проживання (перебування).

Директорат розробив методичні рекомендації щодо підготовки закладів освіти до нового навчального року в умовах воєнного стану та щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у 2022/2023 навчальному році.

Спільно з ЮНІСЕФ проведено роз'яснювальну роботу щодо організації освітнього процесу у закладах освіти в умовах воєнного стану.

Затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року та заходи щодо її реалізації.

З метою забезпечення максимальної підтримки осіб з ООП на час воєнних дій розширено можливості інклюзивно-ресурсних центрів.

Зокрема, відповідно до внесених до Положення про інклюзивно-ресурсний центр змін: розширено завдання ІРЦ; надано додаткові гарантії для осіб з

особливими освітніми потребами, які вимушено змінити місце проживання (перебування); передбачено можливості для подання заяв, одержання висновків про комплексне психолого-педагогічне оцінювання розвитку особи та отримання консультацій фахівцями ІРЦ особами, з якими перебуває дитина; надано можливість використання документів через систему «Дія»; зменшено термін проведення комплексного оцінювання для дітей, які переїхали на тимчасове місце проживання; розширено можливості для проведення повторного комплексного оцінювання розвитку дитини, зокрема з метою моніторингу розвитку особи (за згодою батьків).

Також передбачено можливості для дітей, що постраждали внаслідок воєнних дій, зокрема тих, хто набув психологічні травми. Відкрито телеграм-канал «Підтримай дитину» для надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу, зокрема дітям з ООП.

Для забезпечення безперервності освітнього процесу для учнів з ООП підготовлено та ухвалено низку нормативних документів (постанова КМУ від 26.04.2022 № 483, якою внесено зміни до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти та Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти).

У межах ініціативи першої леді Олени Зеленської МОН реалізує проекти щодо формування спроможності педагогічних працівників та батьків надавати першу психологічну підтримку дітям під час здобуття освіти для досягнення найкращих результатів навчання, зокрема розроблено курс підвищення кваліфікації для освітян «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час і після завершення воєнних дій».

Наприкінці червня 2022 року Міністерство освіти та науки України (МОН) опублікувало лист «Про підготовку до початку та особливості організації освітнього простору в 2022/23 навчальному році», де визначається чи не найбільш пріоритетним напрямком у діяльності закладів освіти - гарантування безпечних умов навчання та праці для всіх учасників освітнього процесу з урахуванням досвіду роботи закладів освіти в умовах воєнного часу, а також –

забезпечення якості освіти, яка буде впливати на перспективи добробуту нинішніх здобувачів освіти, їх родин, громад і країни в цілому впродовж десятиліть. Можна припустити, що такі формулювання відображають розуміння державного органу потреб суспільства у безпеці, яка нещадно порушена діями РФ, та якості освіти. При цьому МОН акцентує увагу на викликах та загрозах, які є реальними для сучасного українського суспільства, зокрема: продовження воєнних (бойових) дій та можливих артилерійських обстрілів в межах окремих територій, загрози ракетно-бомбових ударів та діяльності диверсійно-розвідувальних груп, терористичних актів, можливих руйнувань (пошкоджень) критичної інфраструктури та обмежень у використанні енергоресурсів, комендантської години та загальної мобілізації на всій території країни.

На початку 2022-2023 навчального року запущено практичну роботу Державної установи «Школа супергероїв», яка надає освітні послуги дітям, що перебувають на лікуванні або реабілітації в закладах охорони здоров'я. Сфера діяльності - організація та забезпечення освітніх послуг у сфері дошкільної та повної загальної середньої освіти особам, які перебувають на стаціонарному лікуванні або яким надається реабілітаційна допомога в закладах охорони здоров'я.

На початку 2022-2023 навчального року спільно з громадською організацією «Маленьке серце з мистецтвом» було утворено 8 філій, які найближчим часом будуть внесені в ДУ «Школа супергероїв»: відновити/побудувати укриття у 100% закладів загальної середньої освіти; реалізувати ініціативу першої леді Олени Зеленської із психологічної та емоційної підтримки учасників освітнього процесу; забезпечити здорове харчування для здобувачів освіти; організувати підвезення всіх учасників освітнього процесу; оновити 100% освітніх програм та електронних версій підручників для нової української школи; створити 25 STEM-центрів у закладах післядипломної освіти та обладнати всі школи STEM-лабораторіями.

Вивчення думки працівників сфери освіти, здобувачів освіти й батьків щодо навчання у період воєнного стану, дало змогу з'ясувати низку питань, що

потребують швидких системних рішень, зокрема: налагодження роботи психологічної служби для допомоги здобувачам освіти різних рівнів, педагогічним працівникам у подоланні впливу травматичних подій на психічний розвиток. Означене передбачає як підвищення кваліфікації практичних психологів закладів освіти з цього напрямку, так і запровадження проблемних психоедукаційних курсів для широких верств населення; налагодження системної роботи з дітьми та молоддю, які пропустили значну частину навчання, що потребує цілеспрямованої фінансової, правової, науково-методичної підтримки. Актуальним є створення адресних освітніх дорожніх карт для постраждалих внаслідок війни здобувачів освіти; узагальнення та популяризація досвіду роботи з означеною когортою здобувачів освіти педагогів-практиків, а також консолідація відповідних наукових пошуків, що сприятимуть підготовці інформаційного й методичного забезпечення роботи (з дітьми та молоддю, які пропустили значну частину навчання, були під впливом травматичних подій та потребують психологічної підтримки); підготовка педагогічних працівників, практичних психологів закладів освіти до роботи з дітьми та молоддю, які пропустили значну частину навчання, були під впливом травматичних подій та потребують психологічної підтримки на етапі навчання в закладах вищої освіти та на курсах підвищення кваліфікації.

Наприкінці червня 2022 року Міністерство освіти та науки України (МОН) опублікувало лист «Про підготовку до початку та особливості організації освітнього простору в 2022/23 навчальному році», де визначається чи не найбільш пріоритетним напрямком у діяльності закладів освіти - гарантування безпечних умов навчання та праці для всіх учасників освітнього процесу з урахуванням досвіду роботи закладів освіти в умовах воєнного часу, а також – забезпечення якості освіти, яка буде впливати на перспективи добробуту нинішніх здобувачів освіти, їх родин, громад і країни в цілому впродовж десятиліть. Такі формулювання відображають розуміння державного органу потреб суспільства у безпеці, яка нещадно порушена діями РФ, та якості освіти. При цьому МОН акцентує увагу на викликах та загрозах, які є реальними для сучасного українського

суспільства, зокрема: продовження воєнних (бойових) дій та можливих артилерійських обстрілів в межах окремих територій, загрози ракетно-бомбових ударів та діяльності диверсійно-розвідувальних груп, терористичних актів, можливих руйнувань (пошкоджень) критичної інфраструктури та обмежень у використанні енергоресурсів, комендантської години та загальної мобілізації на всій території країни.

Водночас ми можемо аналізувати ефективність заходів, здійснюваних нашою державою для запобігання та реагування на напади й загрози нападів на навчальні заклади, а також розробку та забезпечення таких національних стратегічних рамок, які б містили у відповідних випадках комплексні заходи для запобігання описаним загрозам, пов'язаним зі школами, включаючи безпеку дітей і вчителів під час війни, а також на постконфліктних етапах.

Список використаних джерел

1. Lu, Wang & Xiaoting, Wang, Qiang, Ju, Quanwei, Li, Manyi, Li, Wei, Zhang. Game-Based Mobile Learning System for Campus on Android Platform. *Edutainment Technologies Educational Games and Virtual Reality / Augmented Reality Applications: Proceedings of the 6th International Conference on E-learning and Games, Edutainment* (Vol. 1, pp. 55-62). September 7-9, 2011, Taipei, Taiwan. Berlin, Heidelberg: Springer. <https://jurfem.com.ua/bezpechna-shkola-vyklyky-systemy-osvity-v-umovakh-viyny/>
2. Захарін С.В. Проблеми та перспективи гібридного освітнього процесу у закладах освіти. *Вісник науки та освіти*. (Категорія Б). (Серія «Педагогіка»): журнал. Видавнича група «Наукові перспективи», 2023. № 4(10) 2023. С. 469-478. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/archive> <https://lib.iitta.gov.ua/735218/>
3. Захарін С.В. Актуальні наукові інновації: формування системи безпечної освіти України в умовах війни. *Огнев'юківські читання «Освіта — сутність часу»* присвячені пам'яті доктора філософських наук, професора, академіка НАПН України, заслуженого працівника освіти України, повного кавалера ордена «За заслуги» Віктора Олександровича Огнев'юка (10 квітня 2023 року м. Київ,

Київський університет імені Бориса Грінченка). 2023. С. 36. URL: <https://kubg.edu.ua/informatsiya/naukovtsyam/podiji/7958-vseukrainska-naukovo-praktychna-onlain-konferentsiia-z-mizhnarodnoiu-uchastiu-innovatsiini-osvitni-praktyky-pidhotovky-suchasnoho-pedahoha-v-umovakh-realizatsii-kontseptsii-nova-ukrainska-shkola.html>

4. Захарін С.В. Нові виклики для української освіти під час війни. Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства в XXI столітті: збірник тез доповідей міжнародної науковопрактичної конференції (Біла Церква, 30 березня 2023 р.). Біла Церква: ЦФЕНД, 2023. С. 10-12. URL: http://www.economics.in.ua/2023/04/blog-post_9.html <https://lib.iitta.gov.ua/734913/>

Dr. hab. Krzywkowska Justyna,

*Assistant Professor,
University of Warmia and Mazury in Olsztyn,
Branch in Elk (Poland)*

THE ROLE OF CONSCIENCE CLAUSE IN THE POLISH LEGAL ORDER

Freedom of conscience and religion is a determinant of a democratic state and society in the modern world. As emphasised in Art. 18 of the Universal Declaration of Human Rights of 1948, this right includes freedom to change religion or opinions, as well as freedom to manifest one's religion or opinions individually or collectively, in public or in private. Pursuant to Art. 9 of the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and Art. 18 section 3 of the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966, freedom to manifest one's religion or belief may be subject only to such limitations as are provided for by law and are necessary to protect public security, public order, health or morals, or the fundamental rights and freedoms of others. It is worth mentioning here, for example, Art. 10 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, which clearly states that the right to refuse to act contrary to one's conscience is recognised, in accordance with

national laws regulating the exercise of this right. The freedom to autonomously shape one's attitude towards faith and religion is an important manifestation of individual freedom [1, p. 73]. As Krzysztof Orzeszyna emphasises, conscientious objection is an individual objection of an entity to some legal norm formally applicable to it, and not a questioning of the validity of the entire legal system governing the state.

Currently, in Poland, the institution of the conscience clause is once again arousing much emotion, this time in the context of pharmacists filling prescriptions for early abortive drugs (the so-called morning-after pill). For many years in Europe, the individual's right to conscientious objection has been considered primarily in the context of cases related to refusal to perform military service. Today, its practical significance has also extended to the performance of certain medical procedures, in particular termination of pregnancy, as well as artificial insemination, sterilisation and assisted suicide.

As Ryszard Sztychmiller rightly notes, the need to apply the conscience clause results from the conflict between natural law and positive law [2, p. 250] and it most often occurs in situations of refusal to perform military service, refraining from providing health services that are inconsistent with the conscience of medical staff, or refusing undergoing a medical procedure due to conscience or religion, as well as refusing to disclose information covered by the secrecy of confession or pastoral secrecy.

Some lawyers believe that the conscience clause can be used when it is expressly provided for in the law. In Polish legislation, the conscience clause is regulated, among others, by: in the Act of December 5, 1996 on the professions of doctor and dentist, where in Art. 39 clearly states that a doctor may refrain from providing health services that are inconsistent with his conscience. Another example may be the Act of 15 July 2011 on the professions of nurse and midwife [5]. However, others (including the author of this summary) believe that in the event of a conflict of conscience, while fulfilling an obligation imposed by law, a person may invoke directly the constitutional provisions, specifically Art. 53 section 1, which reads: "Everyone is guaranteed freedom of conscience and religion", because it also means the right to act in

accordance with one's conscience and freedom from compulsion to act contrary to it. Hence, in the literature on the subject one can find the thesis that the conscience clause can be considered a human right [6, p. 28].

Bibliography:

- [1] Winczorek P., Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Warszawa 2000
- [2] Sztychmiller R., Ochrona życia przez klauzulę sumienia, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, vol. 41.
- [3] Sztychmiller R., Klauzula sumienia, [in:] Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć, ed. A. Mezglewski, Warszawa 2014.
- [4] Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz.U. z 2023 r., poz. 1516 t.j.)
- [5] Ustawa z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej (Dz.U. z 2022 r., poz. 2702 t.j.).
- [6] Orzeszyna K., Klauzula sumienia jako gwarancja realizacji prawa do wolności sumienia, „Medyczna Wokanda” 2017, n. 9.

Anna Majer,

*University of Warmia and Mazury in Olsztyn,
Department of Civil Law and International Private Law,
master of law, assistant (Poland)*

UGODA NOWACYJNA W POLSKIM PRAWIE CYWILNYM

Z ogólnej perspektywy ugoda i odnowienie jawią się jako instytucje pełniące odmienne funkcje. Ugoda ma konserwować, umacniać więź prawną, a odnowienie ją likwidować [1]. Szczegółowy obraz tych instytucji jest jednak zbliżony.

W Kodeksie cywilnym [2] ugoda została uregulowana w art. 917 i art. 918. Zawarta w art. 917 k.c. definicja ugody pozwala na określenie koniecznych elementów jej treści, a są to:

- 1) stosunek prawny, w zakresie którego ugoda jest zawierana;
- 2) cel ugody polegający na uchyleniu niepewności lub sporu co do roszczeń albo zapewnieniu ich wykonania;
- 3) wzajemne ustępstwa stron.

Odnowienie nazywane również nowacją (*od łac. novatio*), unormowane zostało w art. 506 § 1 k.c. jako umowa między dłużnikiem i wierzycielem, w której strony postanawiają, że dotychczasowe zobowiązanie zostaje umorzone w związku z powstaniem nowego zobowiązania. Nowacja jest zaliczana do tzw. surogatów spełnienia świadczenia. Prowadzi bowiem do wygaśnięcia zobowiązania, pierwotnie umówionego, zachowania dłużnika. Interes wierzyciela zostaje zaspokojony – za jego zgodą – w inny sposób [3].

Od strony faktycznej zakres zastosowania ugody i nowacji jest podobny. Występują także podobne konstrukcje. Podobieństwo ugody do nowacji przejawia się w istnieniu wcześniej stosunku prawnego, obie służą uporządkowaniu relacji między stronami. Spór lub niepewność można uchylić przez umorzenie dotychczasowego zobowiązania i powołanie do życia w to miejsce nowego zobowiązania, co jest znamionujące dla odnowienia. Konstrukcyjne różnicę zamazują się nieco w sytuacjach, w których strony w celu uchylenia zaistniałego sporu postanawiają umorzyć sporne zobowiązanie, co znamionuje ugodę, zaciągając w jego miejsce zobowiązanie nowe, co jest charakterystyczne dla odnowienia [4].

Możliwe jest także, aby wskutek ugody powstało zobowiązanie, które przed zawarciem ugody było w przekonaniu stron sporne. Jeżeli sporne jest samo istnienie określonego zobowiązania, jego odnowienie nie rozwiąże zaistniałego między stronami sporu. Do tego nieodzowne jest zawarcie ugody lub dokonanie uznania ustalającego. W doktrynie zaprezentowano rygorystyczny pogląd, że w przypadku ugody nowacyjnej występuje ostrzejszy rygor, co do kwestii istnienia pierwotnego stosunku prawnego – w przypadku nieistnienia tego stosunku umowa będzie nieważna.

Wymaga głębszego rozważenia, ponieważ w przypadku zwykłej ugody co do zasady strony nie mogą się powoływać po jej zawarciu na nieistnienie pierwotnego stosunku prawnego.

Konstrukcję ugody nowacyjnej dopuszcza judykatura (także doktryna polska i niemiecka, co warto podkreślić za względu na podobieństwo regulacji ugody). Dla kwalifikacji ugody (art. 917 k.c.) jako zarazem umowy nowacyjnej (art. 506 § 1 k.c.) niezbędne jest istnienie jednoznacznych ustaleń, iż w ramach wzajemnych ustępstw w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego dłużnik zobowiązał się za zgodą wierzyciela spełnić inne świadczenie albo nawet to samo świadczenie, lecz z innej podstawy prawnej [5].

Różnice między ugodą zwykłą a ugodą nowacyjną widać na tle orzeczenia Sądu Najwyższego z 10.4.2014 r. (IV CSK 403/13) stwierdzając, że ugoda niemająca charakteru nowacyjnego, dopóki nie zostanie wykonana w całości, modyfikuje treść praw i obowiązków stron, ale nie umarza zobowiązania leżącego u jej podstaw. Nieco inny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z 11.3.2010 r. (IV CSK 429/09), w którym uznano, że „ugoda, w tym sądowa, nie powoduje powstania nowego stosunku prawnego, a jedynie go modyfikuje. Dlatego ugoda nie stanowi samodzielnej i nowej podstawy praw i obowiązków stron, gdyż wówczas umowa taka nie jest ugodą, lecz odnowieniem, o którym stanowi art. 506 § 1 k.c.”

Bibliografia:

- [1] M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *Prawo zobowiązań - część ogólna. System Prawa Prywatnego*. Tom 6, (red). A. Olejniczak, 2014, s. 1564.
- [2] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 z późn. zm.). (dalej jako k.c.)
- [3] R. Morek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*. (red. serii), K. Osajda (red. tomu), W. Borysiak Wyd. 32, Warszawa 2024, Legalis, art. 506 k.c., pkt A. 1.
- [4] J. Szewczyk, *Nowacja*, Warszawa 2018, Legalis, rozdział 6, § 4.
- [5] Wyrok Sądu Najwyższego z 15.10.1999 r., III CKN 373/98, LEX nr 452805.

*Макарова Олена Павлівна,
старший викладач кафедри
кандидат психологічних наук,
доцент, майор поліції*

*Зінченко Данііл Анатолійович,
Інспектор сектору протидії домашньому насильству
відділу взаємодії з громадами Вінницького районного
управління поліції Головного управління Національної поліції
у Вінницькій області
старший лейтенант поліції*

РОЛЬ СІМ'Ї ТА ОСВІТИ У ВИХОВАННІ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Толерантність є однією з ключових компетенцій, необхідних для функціонування в мультикультурному світі. Ця стаття розглядає, як сімейне виховання та освітній процес впливають на розвиток толерантності, розуміння та прийняття різноманітності у дітей та молоді.

Толерантність є фундаментальною соціальною компетенцією, що передбачає здатність визнавати, приймати та поважати різноманіття культурних, етнічних, релігійних та індивідуальних відмінностей між людьми. Вона базується на розумінні та принципах, які сприяють мирному співіснуванню та взаємоповазі у мультикультурному суспільстві. Толерантність не обмежується лише відсутністю агресії чи негативних стереотипів, але включає активне прийняття і визнання різноманіття як цінності. Філософське коріння толерантності лежить у просвітницьких ідеях про рівність, свободу та братерство [1]. Ці ідеї підкреслюють, що всі люди народжуються вільними та мають рівні права, а взаємоповага є ключовим елементом справедливого суспільства. Психологічний аспект толерантності зосереджується на особистісному розвитку та формуванні таких рис, як емпатія та відкритість до нового досвіду, які відіграють важливу роль у вихованні здатності сприймати інших без упереджень. Соціологічний підхід до толерантності акцентує на важливості соціальних інститутів та структур, які

могли б підтримувати та розвивати толерантні ставлення та поведінку [2]. Вивчення толерантності в цьому контексті охоплює аналіз законодавчих рамок, освітніх програм та медійних стратегій, які сприяють культурній інтеграції та взаєморозумінню.

На нашу думку, підтримка толерантності вимагає активних зусиль з боку всіх секторів суспільства, включаючи уряди, освітні установи, громадські організації та індивідуальні ініціативи. Виховання толерантності в сучасному світі — це не тільки про навчання і прийняття різноманітності, а й про активне відстоювання прав і свобод кожної людини, незалежно від її походження чи вірувань. Таким чином, толерантність стає не лише моральним вибором, але й невід'ємною частиною функціонування здорового, динамічного та інклюзивного суспільства.

Сім'я є первинною соціальною платформою, де закладаються основи майбутньої особистості, включаючи відношення до толерантності. У цьому домашньому середовищі діти спостерігають і вчаться реагувати на різноманіття через поведінку батьків, мову спілкування та щоденні взаємодії. Якщо батьки виявляють відкритість і прийняття різних культур, релігій і життєвих позицій, діти з великою ймовірністю увібрають і застосовують ці підходи у своєму житті. Це створює міцне підґрунтя для розвитку толерантності. Діалог у сім'ї, який сприяє вільному обміну думками та ідеями, стимулює критичне мислення і вміння вислухати іншу сторону. Це допомагає молодій людині формувати власні переконання, базуючись не тільки на особистому досвіді, але й враховуючи різноманітність світоглядів. Батьки, які практикують інклюзивність і рівність у сімейних взаємодіях, навчають дітей цінувати кожну людину без попереджень. З іншого боку, сімейне виховання, яке включає дискримінацію чи упередження, може мати тривалі негативні наслідки для розвитку толерантності у дітей. Таке середовище обмежує їхнє розуміння різноманітності і сприяє формуванню негативних стереотипів, які можуть перешкоджати здоровим міжособистісним відносинам у майбутньому. Значення сім'ї у формуванні толерантності також зумовлене здатністю батьків бути прикладом для наслідування [3]. Коли батьки

активно беруть участь у громадському житті, показуючи повагу і прийняття інших культур, вони виступають як живі приклади позитивного ставлення до світу. Це посилює у дітей бажання імітувати таку поведінку і вносити власний вклад у створення більш толерантного суспільства.

Ми вважаємо, що сім'я відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку толерантності, закладаючи основу для виховання відкритих, розуміючих і поважаних індивідів. Це домашнє виховання стає першим кроком до створення гармонійних взаємовідносин у глобальному масштабі.

Освіта відіграє вирішальну роль у формуванні толерантності, використовуючи навчальний процес як інструмент для розширення світогляду учнів і виховання поваги до культурного розмаїття. Школи та вищі навчальні заклади стають аренами, де молоді люди зіштовхуються з різноманітними ідеями, переконаннями та практиками, що вимагає від них навчитися співіснувати і взаємодіяти з однолітками в атмосфері взаємоповаги і відкритості. Інтеграція толерантності у навчальні плани дозволяє вчителям використовувати класні дискусії, групові проекти та тематичні дослідження для обговорення та аналізу суспільних відмінностей на основі рівності [4]. Ці педагогічні підходи сприяють критичному мисленню та вихованню навичок, необхідних для переходу від простого сприйняття до активного застосування принципів толерантності в повсякденному житті. Особливу увагу в освітніх програмах заслуговує включення мультикультурної освіти, яка сприяє більш глибокому розумінню історичних, культурних та соціальних контекстів різних етнічних груп. Таке занурення дозволяє учням не тільки здобути знання, але й виробити емоційний відгук на історії та досвіди інших, тим самим зменшуючи бар'єри непорозуміння та стереотипів. Також значущим є внесок інклюзивної освіти, яка забезпечує всім учням, незалежно від їх фізичних чи інтелектуальних можливостей, рівні умови для навчання. Ця практика підкреслює цінність кожної особистості і сприяє розвитку взаємної допомоги та співпраці серед учнів, закладаючи основи для майбутньої толерантної поведінки в суспільстві. Освіта, яка акцентує на важливості глобального громадянства, стимулює учнів думати і діяти за рамками

локального співтовариства, сприяючи формуванню усвідомлення світових проблем і потреби в мирному співіснуванні і взаємодії на міжнародному рівні. Ці навчальні ініціативи розширюють перспективи учнів, підтримуючи розвиток глобальних навичок та співчуття до інших культур [4]. Вплив освіти на розвиток толерантності, таким чином, є невід'ємною частиною забезпечення більш здорового та гармонійного майбутнього для суспільства, де різноманіття вважається не загрозою, а цінним ресурсом для збагачення життєвого досвіду всіх його членів.

Виховання толерантності вимагає практичних заходів та методів, які можуть бути застосовані в різних соціальних установах, від сімей до шкіл та громад. Ефективне впровадження цих методів допомагає формувати у людей здатність приймати різноманіття та відкрито спілкуватися з іншими, незалежно від їхньої культурної, етнічної або релігійної приналежності. Один із ключових методів - це організація спільних заходів та проєктів, які збирають людей різного походження. Такі заходи можуть включати культурні фестивалі, майстер-класи, дискусійні клуби та спортивні змагання. Через спільну діяльність учасники мають змогу взаємодіяти та вчитися один у одного, що сприяє розумінню та прийняттю культурних відмінностей. В освітньому процесі важливо використовувати інтерактивні методи навчання, які стимулюють учнів думати та аналізувати інформацію про різні культури. Це можуть бути рольові ігри, дебати, робота в групах та проєкти, що залучають до рефлексії та критичного мислення. Такі методи допомагають учням не просто засвоювати знання, але й розвивати емпатію та здатність враховувати різні точки зору. Використання медіа та технологій також може сприяти вихованню толерантності. Фільми, документальні передачі та онлайн-платформи з відкритим контентом можуть бути інструментами для підвищення обізнаності та взаєморозуміння між різними групами. Освітні програми, що включають медіа-ресурси про різноманітність і права людини, дозволяють учням більш глибоко розуміти принципи толерантності та значення інклюзивності. Також важливо розробляти та впроваджувати спеціальні освітні програми, що фокусуються на вихованні миру та громадянської освіти. Ці програми можуть включати навчання навичкам мирного вирішення конфліктів,

підвищення культурної свідомості та навчання дітей та молоді цінувати демократичні принципи та громадянські права [5].

Нарешті, співпраця між школами, родинами та місцевими громадами може значно підвищити ефективність виховання толерантності. Залучення батьків та місцевих лідерів до освітнього процесу допомагає формувати однакові підходи та цінності як вдома, так і в навчальних закладах, створюючи єдиний фронт у боротьбі за розуміння та прийняття культурного різноманіття в усіх сферах суспільного життя.

Отже, з урахуванням аналізу ролей сім'ї та освіти у формуванні толерантності особистості можна стверджувати, що ці дві інституції є критично важливими у розвитку толерантних ставлень і поведінки. Сім'я закладає фундамент, де перші уроки взаємоповаги та прийняття розбіжностей починають формуватися від наймолодших років, забезпечуючи дітям моделі поведінки, які вони намагаються імітувати. Освіта ж розширює горизонти, вводячи структуровані та систематизовані підходи до вивчення та взаємодії з різноманітним світом, надаючи необхідні знання і навички для розуміння і цінування мультикультурності. Спільна дія цих інститутів сприяє формуванню здорового суспільства, де толерантність є не просто моральною нормою, а основоположним принципом соціальної взаємодії. Це підтверджує необхідність інтегрованого підходу в сімейному вихованні та освітньому процесі, де кожен з аспектів відіграє свою роль у підготовці молодого покоління до життя в дедалі більш глобалізованому світі.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Засоби юридичної техніки в контексті захисту прав людини. *Мова і право. МВС України. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 87-89.*
2. Зінченко Д. А. Психологічний стан здобувачів вищої освіти під час воєнних дій в Україні. *Сучасні напрями вдосконалення педагогічної майстерності викладачів. Міністерство юстиції України. Академія державної пенітенціарної служби. Чернігів 2023. С. 231-233.*

3. Зінченко Д. А. Роль мови у формуванні правової думки та її вплив на юридичну. *Мова і право матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. ДДУВС. 17.10.2023. С. 98-101. С.288.*

4. Зінченко Д. А. Теоретичні дослідження громадянської ідентичності. *Питання сучасної науки і права. МВС України. Суми. СФ ХНУВС. 2023. С. 185-187.*

5. Зінченко Д. Розвиток гендерної ідентичності зовнішніх умов навчання. *Актуальні аспекти розвитку steam-освіти в умовах євроінтеграції. Current aspects of the development of steam-education in the conditions of European integration. МВС України. Кропивницький. ДонДУВС. 2023. С. 331-333.*

dr hab. Jacek Mrozek,

Profesor Uniwersytetu Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Poland)

DUSZPASTERSTWO WOJSKOWE W DZIAŁANIACH WOJENNYCH NA UKRAINIE

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie duszpasterstwa wojskowego w działaniach wojennych na Ukrainie.

Duszpasterstwo kościołów i związków wyznaniowych w Siłach Zbrojnych Ukrainy ma niedługą historię. Dopiero bowiem od 1992 roku na terenach jednostek wojskowych otwierano kościoły, tworzone wydziały synodalne i upowszechnił się udział księży w ceremoniach wojskowych.

Wraz z początkiem zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę szczególnego znaczenia nabrała opieka duszpasterska nad personelem wojskowym. Tereny objęte działaniami wojennymi zaczęli odwiedzać księża różnych wyznań. Przybywali tam jako wolontariusze, aby zaspokoić potrzeby duchowe i religijne oraz nieść pomoc humanitarną. Jednocześnie nie ustalono formalnie ich statusu.

W związku z powyższym, zaistniała pilna potrzeba uregulowania kwestii pobytu

tych osób w miejscach rozmieszczenia jednostek wojskowych oraz na stanowiskach bojowych. Dlatego pod koniec 2021 roku na Ukrainie weszła w życie *ustawa o służbie duszpasterstwa wojskowego*, która uregulowała realizację duszpasterstwa wojskowego przez przedstawicieli organizacji religijnych w jednostkach Sił Zbrojnych Ukrainy, Gwardii Narodowej Ukrainy, Państwowej Służby Granicznej i innych formacji mundurowych.

Na mocy tej ustawy, w celu zorganizowania działań mających na celu zaspokojenie potrzeb duchowych i religijnych żołnierzy Sił Zbrojnych Ukrainy, pracowników i członków ich rodzin, powołano Duszpasterstwo Wojskowe, jako odrębną strukturę w ramach Sił Zbrojnych Ukrainy, która podlega bezpośrednio Naczelnemu Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy.

Oznacza to, że stanowiska kapelanów wojskowych zostały wprowadzone do struktur organizacyjnych i kadrowych wojskowych organów dowodzenia, jednostek wojskowych, wojskowych instytucji oświatowych, innych instytucji i organizacji Sił Zbrojnych Ukrainy.

Zgodnie z otrzymaną kwotą reprezentacji religijnej kapelanów wojskowych organizacje religijne przygotowują niezbędną liczbę duchownych i przekazują im mandat (misję) do wykonywania działalności duszpasterstwa wojskowego, opracowany przez Państwową Służbę Ukrainy ds. Etnopolityki i Wolności Sumienia (DESS). Uprawnienie do pełnienia czynności duszpasterstwa wojskowego wygasa przez odwołanie mandatu przez DESS z przyczyn określonych w przepisach wykonawczych.

Zgodnie z wymogami ustawy, kapelanem wojskowym może być obywatel Ukrainy, który jest duchownym zarejestrowanej na Ukrainie organizacji religijnej, otrzymał mandat z prawem do wykonywania czynności duszpasterstwa wojskowego i zawarł umowę o pełnienie służby wojskowej na stanowisku oficerskim w celu pełnienia duszpasterstwa wojskowego w jednostkach Sił Zbrojnych Ukrainy.

Działalność duszpasterstwa wojskowego opiera się na następujących zasadach:

- przestrzeganie konstytucyjnego prawa personelu wojskowego i pracowników do wolności światopoglądowej i religijnej;

- równość przedstawicieli wszystkich wyznań służących w Siłach Zbrojnych Ukrainy, Gwardii Narodowej Ukrainy, Państwowej Służbie Granicznej Ukrainy i innych formacjach wojskowych w zakresie zaspokojenia ich potrzeb religijnych;
- równość kapelanów wojskowych bez względu na przynależność do organizacji religijnej;
- tolerancyjna postawa kapelanów wojskowych wobec przedstawicieli innych kościołów i związków wyznaniowych;
- zapobieganie narzucaniu przekonań religijnych;
- dobrowolne uczestnictwo żołnierzy i pracowników w nabożeństwach religijnych, obrzędach religijnych i innych wydarzeniach mających na celu zaspokojenie potrzeb duchowych i religijnych personelu i członków rodzin;
- równość kapelanów wojskowych różnych wyznań w korzystaniu z ośrodków duchowych;
- priorytet szkolenia bojowego (specjalnego) podczas planowania i organizacji działań mających na celu zaspokojenie potrzeb duchowych i religijnych personelu i członków rodzin.

Natomiast obszary działalności duszpasterstwa wojskowego to:

- opieka duszpasterska jako kierunek duszpasterstwa mający na celu zapewnienie wsparcia religijnego, etycznego, moralnego i duchowego, sprzyjanie kształtowaniu stabilności i właściwego stanu duchowego personelu;
- praca religijno-wychowawcza jako kierunek działalności duszpasterskiej, którego celem jest zapoznanie żołnierzy z podstawami światopoglądu religijnego, zasadami etycznymi służby wojskowej i obywatelskim obowiązkiem ochrony państwa oraz wychowanie kadr w duchu patriotyzmu, braterstwa i wzajemnego szacunku;
- działalność społeczna i charytatywna jako kierunek działalności duszpasterskiej, mający na celu dbanie o potrzeby społeczne żołnierzy i nawiązywanie partnerskiej współpracy z przedstawicielami organizacji religijnych, charytatywnych (wolontariatowych) oraz publicznych w celu zapewnienia wszechstronnego wsparcia i zapewnienia troskliwej postawy wobec żołnierzy i członków ich rodzin;
- konsultowanie się z dowództwem wojskowym w sprawach religijnych jako

kierunek działalności kapelana polegający na udzielaniu dowództwu fachowych informacji związanych z wpływem czynników duchowych i religijnych na wykonywanie określonych zadań, propozycji i konsultacji w sprawie organizacji środków służących zaspokojeniu potrzeb duchowych i religijnych personelu oraz informowanie dowództwa o sytuacji religijnej w jednostce oraz o sytuacji religijnej w miejscu stałego oddelegowania, a także na terenie wykonywania powierzonych zadań.

W celu właściwej organizacji zaspokajania potrzeb duchowych i religijnych przeprowadza się ankiety wśród personelu wojskowego pod kątem przynależności wyznaniowej i ustalania odpowiedniej liczebności reprezentacji religijnej kapelanów wojskowych w Siłach Zbrojnych Ukrainy.

Duchowni przedstawiciele organizacji wyznaniowych pomagają w strefie działań wojennych, aby zapewnić międzyreligijną harmonię i zrozumienie w zakresie organizacji wydarzeń odpowiadających potrzebom duchowym i religijnym żołnierzy. Część z tych duchownych sprawuje opiekę duszpasterską od 2014 roku i może poszczycić się znaczącymi zasługami i dużym autorytetem wśród obrońców Narodu Ukraińskiego.

Ukraińscy kapelani wojskowi uzyskali zatem odpowiednio wysoki status prawny potwierdzony właściwymi regulacjami ustawowymi i wykonawczymi a „wymuszony” niejako sytuacją geopolityczną po rosyjskiej aneksji Krymu, separatyzmie wschodnich regionów Ukrainy, a następnie rozpoczęciu przez Federację Rosyjską pełnoskalowej wojny. Wobec tego, Ministerstwo Obrony Narodowej podjęło się organizacji szkoleń kapelańskich a wcześniej zorganizowało struktury Ministerialnej Rady Społecznej zajmującej się opieką religijną w wojsku. W samych strukturach kościelnych utworzone zostały odpowiednie komórki (najczęściej wydziały) zajmujące się duszpasterstwem specjalnym łącznie z wyznaczonymi imiennie kapelanami. Sprawnie funkcjonujące struktury kapelańskie utworzono w duszpasterstwie Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Kijowskiego, Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego oraz u „rymokatolików”, baptystów i zielonoświątkowców. W organizacji duszpasterstwa wojskowego wykorzystano także

opinie pochodzące od przedstawicieli Wszechukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych.

Inaczej sytuacja wyglądała w Ukraińskim Kościele Prawosławnym Patriarchatu Moskiewskiego. Na początku wojny zdarzały się bowiem skandaliczne sytuacje, np. odmowy pogrzebu wyznaniowego w stosunku do żołnierza ukraińskiego, gdyż „walczył on przeciw rosyjskim braciom”. Żona zmarłego złożyła w tej sprawie skargę do Ministerstwa Obrony, ponieważ duchowny odmawiający pogrzebu był etatowym kapłanem zatrudnionym w duszpasterstwie wojskowym. Zdarzało się także, że niektórzy biskupi z Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego zabronili duchownym swojej diecezji udzielania jakiegokolwiek wsparcia wojsku ukraińskiemu. Niektórzy z nich wzywali swoich wiernych do oportunistu wobec mobilizacji do wojska. Apelowali o to, żeby „nie podejmować walki z Rosjanami i nie przelewać prawosławnej krwi” a za wywołanie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego obwiniali Stany Zjednoczone będące „sługą szatana”.

Podsumowując, od chwili wybuchu wojny, w Ukraińskich Siłach Zbrojnych wzrosła liczba kapłanów wojskowych. Są wśród nich duchowni prawosławni, grecko- i rzymskokatolicki oraz przedstawiciele innych związków wyznaniowych działających w tym kraju. W przeciwieństwie do innych krajów, instytucja duszpasterzy wojskowych zaczęła się rozwijać na Ukrainie stosunkowo niedawno. Teraz Ukraina oficjalnie dołączyła do grona państw mających posługę duchową w wojsku, a stało się tak dzięki inicjatywie i staraniom dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy generała Walerija Załużnego.

Jak podał Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy w komunikacie z 2023 roku, po pierwszym kursie dla 30 kapłanów w Instytucie Wojskowym Narodowego Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki w Kijowie, „siłę zwycięstwa zdobywa się nie tylko dzięki potędze broni, ale też dzięki sile wiary i modlitwy do Boga. To właśnie kapłani wojskowi pomagają wzmacniać ducha bojowego wojskowych jako niezwykle ważnej części składowej zwycięstwa”.

Ołena Legenczuk, pierwsza kobieta kapłan dopuszczona na linię frontu „zero” i pomagająca ukraińskim żołnierzom twierdzi że „w tym piekle jest Bóg”. Dodaje, że

„wielu chłopaków mówi, że kiedyś byli ateistami. Ale po ciężkich bojach o Izium, Marinkę czy Bachmut zaczynają wierzyć”. Wsparcie zdrowia moralnego i psychicznego żołnierzy, ich motywacji, zaspokojenia potrzeb duchowych i religijnych jest jednym z ważnych elementów pomyślnej realizacji ich zadań podczas wojny. Kapelani wojskowi podczas działań wojennych na Ukrainie udzielają różnego rodzaju wsparcia żołnierzom – czy to przez odprawianie dla nich Eucharystii na tyłach, gdy mają oni chwilę odpoczynku, bo bezpośrednio na froncie jest to niemożliwe, czy to przez wysłuchiwanie spowiedzi i rozmowy duchowe.

Egzystencjalnym wrogiem wolności religijnej na Ukrainie jest Rosja. Władze rosyjskie na terytoriach okupowanych prześladują duchownych ukraińskich szczególnie surowo. Od rozpoczęcia wojny zginęło ponad 40 przedstawicieli duchowieństwa.

Źródła:

Krawiec M., *Ukraina: troska o kapelanów wojskowych*, <https://www.onet.pl/informacje/kai/ukraina-troska-o-kapelanow-wojskowych/qdz627y,30bc1058> (dostęp: 20.04.2024).

Nikołajew J., *Status kapelanów wojskowych duszpasterstw specjalnych w ukraińskim systemie prawnym*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2018 nr 21.

Nikołajew J., *Wolność sumienia i wyznania więźniów na Ukrainie. Ujęcie prawne i socjologiczne*, „Nurt SVD” 2015 nr 1.

Nikołajew J., *Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym*, Lublin 2016.

Tsiptsiura M., *Kobieta kapelan na pierwszej linii frontu. "Czasem wystarczy po prostu milczeć"*, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/kobieta-kapelan-na-pierwszej-linii-frontu-wojna-nauczyla-mnie-trzech-rzeczy/q7kmc78> [dostęp: 20.04.2024].

<https://dorzeczy.pl/religia/429982/wojna-na-ukrainie-praca-kaplanow-coraz-bardziej-intensywna.html> [dostęp: 20.04.2024].

https://risu.ua/ponad-40-predstavnikiv-duhovenstva-buli-vbiti-pislya-pochatku-velikoyi-vijni--viktor-yelenskij_n147724 [dostęp: 20.04.2024].

<https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/ukraina-uruchomiono-pierwszy-kurs-dla-kapelanow-wojskowych-roznych-religii,680843.html> [dostęp: 20.04.2024].

www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/27857-voennyj-kapella-ugkc-v-kieve-k-relichajshemu-sozhalehiyu-vse-bolshe-i-bolshe-iz-voennogo-gospitalya-postupaet-zhalob-na-svyashhennosluzhitelej-moskovskogo-patriarxata.html [dostęp: 20.04.2024]

www.risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/58588 [dostęp: 20.04.2024].

www.risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/58950 [dostęp: 20.04.2024].

www.risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_questions/58911 [dostęp: 20.04.2024].

*Альона Муліванова,
інспектор сектору взаємодії з громадами
відділення поліції № 1 Вінницького районного управління поліції
головного управління Національної поліції у Вінницькій області,
капітан поліції (Україна)*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УКРАЇНІ

Толерантність є каменем заснування стабільного та гармонійного суспільства. В Україні, країні з багатим історичним спадком і розмаїттям культур, питання толерантності набуває особливого значення у світлі сучасних викликів. Правове забезпечення толерантності, яке включає захист прав і свобод кожної особи незалежно від її національності, раси, релігії чи соціального статусу, стає ключовим завданням для державних інституцій. Зміцнення законодавчої бази, спрямоване на недопущення дискримінації та фоментування поваги у суспільних відносинах, вимагає не лише відповідних законів, але й глибокого розуміння культурних та історичних контекстів, що формують суспільні наративи. Україна, зі своєю стратегією інтеграції європейських цінностей, прямує шляхом, що вимагає від її громадян не тільки взаємної поваги, але й активної участі у процесах правових реформ, які сприятимуть подальшому розвитку толерантності як фундаментального принципу громадянського суспільства.

Історичний розвиток України значно вплинув на формування сучасного розуміння толерантності та правових основ її забезпечення. Через століття, наповнені змінами державної приналежності та політичними перетвореннями, Україна нарешті здобула незалежність у 1991 році, що стало поштовхом для глибоких реформ у сфері прав людини. Прийняття Конституції України у 1996 році заклало фундамент для захисту основних свобод і прав кожної людини, відображаючи загальнолюдські цінності [1]. Сьогодні Україна є учасницею багатьох міжнародних угод, які зобов'язують країну дотримуватися принципів рівності та недискримінації. Зокрема, активна участь у роботі Ради Європи та виконання зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини спонукають до постійного перегляду внутрішнього законодавства. Це призвело до прийняття

таких важливих законів, як Закон "Про запобігання та протидію дискримінації в Україні", який визначає правові основи боротьби з усіма формами дискримінації та закладає механізми захисту прав громадян [2].

Враховуючи ці законодавчі ініціативи, Україна продовжує рухатися шляхом створення суспільства, базованого на принципах толерантності та взаємоповаги, що є невід'ємною частиною її європейської ідентичності. Цей процес не лише сприяє поліпшенню внутрішньополітичної ситуації, але й підвищує міжнародний імідж України як демократичної, правової держави, готової до конструктивного діалогу та співпраці.

Освіта і громадська діяльність відіграють ключову роль у формуванні толерантного суспільства в Україні, забезпечуючи не лише знання, а й розуміння важливості поваги та прийняття різноманітності. Освітні інституції, з їх можливістю формувати свідомість молодого покоління, стають ареною, де закладаються основи взаєморозуміння і поваги до прав індивідів. Впровадження інтегрованих програм, що включають вивчення прав людини, гендерної рівності, етичних і культурних норм, сприяє розвитку критичного мислення і соціальної відповідальності. З іншого боку, активна громадська діяльність є не менш важливою [3]. Правозахисні організації та різноманітні НГО підвищують обізнаність громадян щодо їхніх прав і сприяють залученню широких верств населення до обговорення і розв'язання соціальних проблем. Через проведення публічних кампаній, семінарів та тренінгів вони відіграють важливу роль у протидії дискримінації і підтримці соціальної справедливості. Взаємодія між освітніми закладами та громадськими організаціями створює потужну синергію, що допомагає культивувати основи толерантності та захисту прав людини на всіх рівнях суспільства.

На нашу думку, через освіту і громадську діяльність українське суспільство не лише формує базу знань, але й виховує глибоке розуміння і повагу до прав людини, що є запорукою створення справедливої та інклюзивної нації.

Попри зусилля у сфері законодавства та освіти, Україна продовжує зустрічати значні виклики у справі забезпечення толерантності. Однією з головних проблем є розрив між правовими нормами і їхнім втіленням у практику, що

часто пов'язано з недостатньою освітою правоохоронців та суддів у питаннях прав людини та антидискримінаційного законодавства. Цей аспект ускладнюється відсутністю належного моніторингу та звітності щодо випадків порушення прав, що сприяє культурі безкарності серед порушників [4]. Іншою серйозною перешкодою є збереження глибоко вкорінених стереотипів та упереджень, які проявляються в повсякденному житті та можуть впливати на політичні рішення. Такі стереотипи особливо стосуються меншин, включаючи етнічні групи, ЛГБТ+ спільноту, та людей з інвалідністю. Вирішення цих проблем потребує зусиль не лише з боку уряду, але й всієї громадськості, зокрема через культурні та освітні програми, які спрямовані на боротьбу з дискримінацією та підвищення обізнаності. Економічна нестабільність також вносить свій вклад у соціальні напруження, оскільки обмежені ресурси можуть загострювати конфлікти між різними групами населення та підживлювати недовіру і нетерпимість. Виклик полягає в тому, щоб забезпечити справедливий розподіл благ і послуг, а також створити умови для економічного зростання, що включає всі соціальні групи.

Ми вважаємо, що на шляху до забезпечення толерантності Україні необхідно не лише боротися з наявними викликами, але й адаптуватися до нових, які можуть виникати в умовах глобалізації та змін у світовому порядку. Це вимагає від держави гнучкості, відкритості до змін та активної участі громадян у процесах прийняття рішень, що формують основу демократичного суспільства.

Отже, забезпечення толерантності в Україні вимагає комплексного підходу, що охоплює правові, освітні та соціальні аспекти. Важливо не лише приймати закони, а й забезпечувати їхнє ефективне виконання та моніторинг, а також розвивати культуру правової свідомості та взаємоповаги. Розширення освітніх програм, які виховують молодь в дусі поваги до різноманітності, та активізація громадської участі в захисті прав людини є критично важливими для подолання стереотипів і упереджень. Водночас, ефективна громадська діяльність та постійне оновлення законодавчої бази допоможуть адаптуватися до нових викликів, які приносить глобалізація. Реалізація цих заходів вимагає злагодженої роботи усіх рівнів влади, громадськості та міжнародних партнерів. Такий підхід дозволить

Україні не просто досягти толерантності як формального принципу, але й втілювати її в повсякденне життя громадян, зміцнюючи демократичні засади і підвищуючи якість життя всього суспільства.

Список використаної літератури

1. Зінченко Д. А. Засоби юридичної техніки в контексті захисту прав людини. *Мова і право. МВС України. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 87-89.*
2. Зінченко Д. А. Теоретичні дослідження громадянської ідентичності. *Питання сучасної науки і права. МВС України. Суми. СФ ХНУВС. 2023. С. 185-187.*
3. Зінченко Д. А., Зінченко О.Д. Роль адміністративно-правових норм у забезпеченні громадської безпеки та порядку під час воєнного стану. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України. Одеса. ОДУВС. 2023. С. 115-117.*
4. Зінченко, Д. А. Загальний розвиток використання міжнародного досвіду працівниками поліції у сфері протидії кіберзлочинам і торгівлі людьми. *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 44-46.*

Олександра Ніздрень,

к.п.н, доцент кафедри клінічної психології Українського католицького університету (Україна)

Вадим Шухманн,

здобувач першого рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Психологія» (Україна)

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Актуальність теми дослідження. Сучасний світ стикається з різноманітністю культурних, соціальних та етнічних груп, що вимагає від психологів вміння ефективно спілкуватися та взаємодіяти з різними людьми. Комунікативна толерантність стає ключовим аспектом професійної компетентності психолога,

оскільки вона допомагає зберегти довіру та підтримку клієнтів у процесі терапії, сприяє ефективному вирішенню конфліктів та побудові позитивних міжособистісних відносин. Розуміння та розвиток комунікативної толерантності у психологічній практиці є важливим завданням, яке дозволить психологам краще відповідати на потреби сучасного суспільства та підвищити якість надання психологічної допомоги.

Дослідження А. Молчанової, Ю. Карпюк, І. Родигіної, Ж. Гладких та О. Цимбалюк розглядають проблематику формування та розвитку комунікативної компетентності особистості.

Мета дослідження: становлення ролі комунікативної толерантності як невід'ємного елементу професійної компетентності в сучасній психології.

Толерантність передбачає готовність приймати особистість іншої людини, розуміти її, та вести конструктивне спілкування. Вона ґрунтується на повазі до особистості, прийнятті її унікальності, поглядів та недоліків. Це означає виявлення співчуття, розуміння та визнання цінності кожної особистості, а також бажання надати допомогу. Психологічна підтримка передбачає допомогу особі у розумінні її власних особливостей та, при необхідності, перетворенні її поведінки та переконань шляхом усвідомлення неефективності деяких дій та думок.

А. Скок у своєму тлумаченні поняття комунікативної толерантності пропонує таке визначення, що описує її як «здатність особистості до ефективної взаємодії з іншими людьми». Це означає розуміння як самої себе, так і інших осіб, а також усвідомлення та прийняття толерантних принципів у способі поведінки та спілкування [4, с. 81].

Якщо розглядати ієрархію комунікативної толерантності, то можна виокремити рівні: ситуативної комунікативної толерантності (ставлення особистості до конкретної людини); типологічної комунікативної толерантності (ставлення до певних типів чи груп людей); професійної толерантності (проявляється у спілкуванні з різноманітними соціальними групами, ураховуючи їхні особливості та діяльність); загальної комунікативної толерантності (відо-

бражає тенденції в сприйнятті людей взагалі, що формуються під впливом життєвого досвіду, особистих настанов, характеру, моральних принципів та психічного стану людини) [1].

Коли ми розглядаємо проблеми культури спілкування, ключовою фігурою у цих процесах є особистість. Культура спілкування підкреслює гуманістичну спрямованість, де інша людина розглядається та визначається як вища цінність. Згідно з поглядами Л. Сохань, висока культура спілкування передбачає вміння максимально ефективно використовувати різноманітні комунікативні інструменти для досягнення бажаного результату. Вона визначає ефективність взаємодії за допомогою таких критеріїв:

- доцільність: оцінка придатності обраних засобів для досягнення поставленої мети;
- надійність: ступінь впевненості у досягненні потрібного результату;
- продуктивність: отримання максимальної користі та повне використання можливостей спілкування;
- економічність: відповідність витрат часу, зусиль та ресурсів до цінності отриманого результату;
- безпека: мінімізація ризику негативних наслідків та несподіваних подій [5, с.324-325].

На думку А. Молчанової професійна комунікативна культура включає рівноправність, толерантність, гнучкість, референтність (бути для інших авторитетом), інтернальність (здатність визнати помилку і прийняти на себе відповідальність), етичність, доброзичливість, автентичність (бути самим собою у спілкуванні), ініціативність, самопізнання та емпатія [3, с. 17].

Серед основних психологічних умов розвитку толерантності у студентів науковці визначають:

- створення системи психологічних знань та загальної освіти, що сприяє отриманню високого рівня професійних компетенцій та розумінню психологічних та поведінкових аспектів людської природи;

- розвиток комунікативної компетентності, що включає повагу та доброзичливе ставлення до кожної особистості;
- посилення емпатії як засобу сприяння співчутливого ставлення до інших та вияву толерантності;
- використання в навчальному процесі практичних завдань та ігор, що сприяють розвитку професійних навичок та умінь у спілкуванні з урахуванням толерантного підходу до співрозмовників;
- проведення викладачами відкритого діалогу зі студентами на основі поваги до їхніх думок, міркувань та переконань, а також прийняття студентів такими, які вони є [2, с.65-66].

Формування толерантності серед майбутніх психологів вимагає створення сприятливого середовища, де кожен студент під час свого навчання у вищих навчальних закладах матиме можливість розвивати свою особистість. Викладачі стежитимуть за тим, щоб розуміти студента та активно співпрацювати з ним для досягнення спільних цілей навчально-виховного процесу.

Соціально-комунікативна компетентність також тісно пов'язана з різноманітними соціальними ролями, які особа виконує у суспільстві. Однак, слід зауважити, що соціальна роль не визначає поведінку особистості в усіх деталях. Кожна людина самостійно вирішує, інтерпретує та надає індивідуальний зміст кожній конкретній ролі.

Висновок. Отже, комунікативна толерантність є важливою складовою комунікативної компетентності психолога. Вона сприяє оптимізації процесів спілкування і взаємодії, а також лежить в основі здатності встановлювати контакт і створювати психологічну атмосферу довіри й доброзичливості. Крім того, комунікативна толерантність дозволяє психологу вести критичний діалог на етичних засадах, надавати підтримку клієнтам у вирішенні їхніх професійних і особистісних проблем, розуміти їхні індивідуальні особливості та знаходити індивідуально-толерантний підхід до вирішення їх нагальних проблем та потреб. Це має велике значення для успішної професійної діяльності психолога.

Список використаних джерел:

1. Бабенко І. В., Барбінова А. В. Толерантність як складова формування іміджу керівника в контексті організації його професійної діяльності. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. №59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-77> (дата звернення 15.04.2024)
2. Вдовіченко О. В., Кондратьєва І. П., Балла Л. В. Психологічні особливості толерантності майбутніх психологів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. Вип. 1(103). С. 64–77.
3. Молчанова А. О. Комунікативна компетентність як основа творчої взаємодії суб'єктів закладу професійної (професійно-технічної) освіти: спецкурс для слухачів курсів підвищення кваліф. керів. та пед. кадрів проф. освіти / А. О. Молчанова; НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». Київ: ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 2019. 87 с.
4. Скок А. Г. Комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 34. С. 79–84.
5. Сохань Л. В. Життєвий потенціал – інноваційний ресурс особистості як суб'єкта життя. *Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін*. К.: ІС НАНУ, 2005. С. 322–331.

Галина Островська,

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та методики навчання,
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ВІД ТОЛЕРАНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА УРОЦІ ДО ТОЛЕРАНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУСПІЛЬСТВІ: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Комунікація – це споживання та передача інформації, взаємодія між людьми, спільнотами, поколіннями. В ній мають значення зміст, час, простір, мета та

формат взаємодії, а в сучасному світі ще й інфомедійне середовище та цифрові навички. Здатність встановлювати і підтримувати ефективні контакти з іншими людьми пов'язана з моральними нормами, культурою спілкування, досвідом, співробітництвом, емпатією, самоконтролем, витримкою. Базові засади комунікації формуються з дитинства (родина, система освіти, оточення). Проте особистий досвід взаємодії зі світом у кожного свій і як наслідок – на одні й ті ж події реакція у людей різна. На фоні знань про культуру спілкування та взаємодії нерідко спостерігається емоційна нестабільність (злість, агресія, розгубленість, стрес тощо) та нетолерантність.

Мета дослідження: обґрунтувати актуальність та шляхи формування толерантності в системі шкільної літературної освіти.

Комунікативна діяльність розкриває цінності людини, її ставлення до себе і світу. З античності наголошується на культурі мовлення, в основі якої повага до іншої людини (її думок, поглядів, поведінки) – це своєрідна візитівка вихованості («Заговори, щоб я тебе побачив» Сократ). Питання навчання толерантної комунікації розкривається у працях В. Кременя, І. Беха, А. Богуш, Л. Клочек О.Горлової, Ю. Карпюк та інших. В. Кремень виокремлює проблему толерантності щодо представників іноетнічного походження, а відтак і необхідність поглибленого аналізу процесів формування національної ідентичності в добу глобалізації [5, с.18]. Вирішити проблему багатокультурного суспільства зможуть відкритість, дискусія та діалог (Е. Гіденс). Як зазначає Л. Клочек, проблема толерантності як предмет вивчення філософії освіти, «пов'язана з знаннями про цінності освітньої роботи, педагога як ключової фігури освітнього процесу <...> та досягненням справедливості у взаєминах учасників освітнього процесу» [3, с.80-81]. Додамо важливість наповнення діалогу на уроці універсальними кодами культури (епохи, країни письменника, України) і етики.

Повага до людей різних рас, народів, віросповідань, поглядів – основа толерантності. Культурологічний підхід до вивчення світової літератури допомагає здобувачам освіти розкрити світ інших культур та світоглядів. НУШ сьогодні вибудовується на партнерстві, рівному доступі до освіти, формуванні

необхідних для соціалізації компетентностей, утвердженні людської гідності та повазі до прав людини, вихованні відповідальності. У Державних Стандартах дошкільної, початкової та базової середньої освіти (ДС) наголошується на поведінці дитини в соціумі, громадянських, соціальних та культурній компетентностях, формуванні та розвитку мовлення, навичках співпраці, емоційно-ціннісного ставлення тощо [2]. Відповідно до європейських цінностей в системі вітчизняної освіти закладаються засади поваги до свободи особистості, її права на власну думку, гендерної рівності, культури комунікації. Результати навчання – здобувач освіти проявляє громадянську компетентність, гідність, дружність, відповідальність, дотримується соціальних правил та норм поведінки тощо. Таким чином, компоненти толерантності присутні, але ця важлива життєва умова комфортної соціальної комунікації не визначена як пріоритетна. Відповідно і у методиці навчання формування толерантності здобувача освіти розглядається фрагментарно.

Ще є не менш важливий аспект цієї проблеми: вітчизняна освіта спрямована на пізнання всесвіту («Я пізнаю світ», астрономія, історія, географія, біологія, українська та зарубіжна літератури тощо) і зовсім відсутня складова самопізнання (власний характер, особистісні цінності, реакція на стрес, вміння розпізнати свої емоції та правильно їх висловити тощо). Цей аспект мав би зреалізувати особистісно-зорієнтований підхід, проте на практиці самооцінювання, емоційно-ціннісне ставлення здобувача освіти розглядаються вчителем через призму навчальних завдань з предмета. Педагог не завжди розпізнає і враховує особисті потреби учня (вільно висловлювати свою думку, подолати страх публічного виступу, зробити перший крок до комунікації, приймати рішення самостійно, цінувати свою неповторність тощо).

У 1995 р. впроваджено Міжнародний день толерантності (International Day for Tolerance), прийнято Декларацію принципів толерантності (ЮНЕСКО). Різноманіття культур світу, форм і способів самовираження передбачає формування готовності прийняти інших людей такими, якими вони є: їхні погляди та життєві позиції, звичаї та звички. Толерантність в Декларації тлумачиться як

повага, прийняття, правильне розуміння, «визнання того, що люди за своєю природою розрізняються за зовнішнім виглядом, соціальним становищем, мовою, поведінкою і цінностями й мають право жити в світі і зберігати свою індивідуальність». Це визначення універсальне як до інших, так і до себе і має стати ключем до побудови занять на засадах толерантної взаємодії.

Модель формування толерантності здобувача освіти

Формування розуміння що таке толерантність	Розвиток навичок толерантної комунікації	Застосування навичок толерантної комунікації
робота над поняттями толерантність, соціальна толерантність, комунікація, ненасильницьке спілкування (на уроках, самостійно)	діалог і співпраця на уроці; завдання у парах і групах проблемного характеру; читання з помітками та постановкою запитань; спільні дослідницькі та творчі проекти; публічний виступ; спільне обговорення проблем та їх вирішення з аргументами; напрацювання рекомендацій з медіаграмотності – правил комунікації у мас-медіа, протистояння маніпуляціям... тощо	- коментарі та дописи у соцмережах; - порозумітися з...; - домовитися з...; - знайти компроміс...; - відстояти думку...
бесіди та тренінги практичного психолога; виховні години про толерантність у житті, емоційний інтелект;		проаналізувати (подію, діалог, виступ, спосіб взаємодії у життєвій ситуації тощо);
предметні дискусії про важливість взаємозв'язку культури, толерантності та комунікації; знання про жанри публічного виступу, використання емоційності у літературі та медіапросторі тощо		виконання ролі медіатора; навчання-дослідження: «толерантність і комунікація» (у світі, родині, школі, класі, транспорті, мистецтві) тощо
Розпізнавання толерантної і нетолерантної комунікації	Демонстрування толерантної комунікації у вирішенні навчальних проблем та виконанні завдань	Самоконтроль щодо дотримання норм толерантної комунікації у життєвих ситуаціях

Комунікативна толерантність – основа міжособистісної толерантності. Інтерактивний, діалогічний характер навчання, співпраця передбачають **дотримання спільних правил на кожному уроці**: повага, вміння слухати та чути один одного, чітке формулювання думки або проблеми, взаємодія та порозуміння з іншими, культура та моральність, прийняття існування різноманітних думок і емоцій – це нормально, не демонструвати злість та агресію.

На уроках літератури **предметом уваги у формуванні толерантності можуть бути**:

- епізоди біографії письменника (батько і син: Франц Кафка, Оноре де Бальзак та ін.);
- конфлікти політичні, соціальні, родинні у художній літературі («Тарас Бульба» М. Гоголя, «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького, «Червоне і чорне» Стендаля, «Володар перснів» Д.-Р.Толкієна, «Ляльковий дім» Г. Ібсена та ін.);
- публічні відгуки про книгу, письменника у літературній критиці, засобах масової інформації;
- мова толерантності (письменник, персонаж, педагог/учень) та зразки для наслідування (Поліанна, Гаррі Поттер та ін.);
- проблемне навчання: «Люди за своєю природою різні чи однакові?», «Як керувати емоціями?», «Що заважає персонажам порозумітися і жити в мирі?» («Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра, «Поліанна» Е. Портер, «Матінка Кураж» Б. Брехта та ін.);
- правила взаємодії у парах, групах тощо.

Робота над толерантністю на уроці, під час читання творів має відбуватися за законами дидактики: від простого до складного, від демонстрування та спільного обговорення прикладів до їх критичного аналізу та збереження у скарбничку власного досвіду, від спостереження і порівняння до виявлення і застосування тощо. **Багатокрокові вправлення з толерантної комунікації** – це засвоєння норм, набуття досвіду, самоконтроль і застосування на рівні міжособистісної взаємодії.

Про толерантність як мову порозуміння та спілкування вчителі можуть знайти статті, розробки та практичні матеріали (сайти «На урок», «Всеосвіта», Holdyou тощо). Корисним, на наш погляд, буде **читання та аналіз з учнями казок про комунікацію** «Як жабеня Муррі вчилося дружити», «Голді та золоте яблуко», «Астра і прокляття Дракони») та казок **про керування емоціями** [6]. Цікавий зміст казки, яскрава візуалізація, продумані запитання після тексту у доступній формі розкриють важливість толерантності у житті. Але одного-двох занять недостатньо – це має бути система щоденної практичної роботи з вправлення у толерантній усній та письмовій комунікації відповідно до навчальних тем програми.

Висновки. Проголошений реформою освіти компетентнісний підхід – це результативне навчання. Набуття здобувачем освіти толерантності як принципу комунікації забезпечує його соціалізацію, впевненість в собі, здатність успішно співпрацювати з іншими, примножує толерантність у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Giddens A. The Third Way. The Renewal of Social Democracy. L.: Polity Press. 1998. p.136.
2. Державний Стандарт базової середньої освіти, 2020 https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
3. Ключек Л., Уличний І. Комунікативна толерантність як психологічний чинник справедливості у педагогічній взаємодії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 15 (60), 2021. Серія 12. Психологічні науки. С.79–88.
4. Компанієць В. Толерантність як соціально-педагогічне явище в соціокультурному контексті: проблема соціального виховання. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. К., Житомир, 2003. Кн.1. 368 с.
5. Кремень В. Толерантність як імператив: національна ідентичність в добу глобалізації. *Політичний менеджмент*, 2, 2011. С.14–32.
6. Корисні казки. Казки про комунікацію. <https://holdyou.net/courses?fbclidhttps://holdyou.net/courses?fbclid>

ДІАЛОГ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Діалог як форма організації спілкування суб'єктів освітнього процесу є для сучасної освіти важливим предметом обговорення та аналізу, оскільки діалог – один з найважливіших елементів гуманістичної та гуманітарної парадигм в освіті. Однак не зважаючи на зростання кількості досліджень, повноцінної теорії діалогу на рівні педагогічної практики поки що не існує.

Для того щоб досягнути реальні та потенційні можливості діалогу необхідно зрозуміти його сутнісні характеристики, які наразі активно обговорюються у філософській, психологічній, культурологічній та педагогічній літературі (М.М. Бахтін, В.С. Біблер, М. Бубер, Г.В. Дьяконов, З.С. Карпенко, О.Б. Старовойтенко та ін.). Ці дослідження дали змогу визначити діалог як унікальний всеохоплюючий спосіб існування культури і людини в культурі, середовище пошуку смислу цінностей.

Інтерес до ідеї діалогу знаходить своє віддзеркалення й у сфері освіти, що свідчить про гуманітарну спрямованість освітніх змін (Г.О. Балл, І.Д. Бех, О.Є. Гуменюк, С.Д. Максименко, А.В. Фурман та ін.). Гуманітаризація освіти як основоположний елемент культури нерозривно пов'язана зі змінами уявлень про сутність педагогічного впливу і роль педагога в навчальній взаємодії.

Історико-теоретичний аналіз дозволяє умовно виокремити три основні парадигми, завдяки яким пробували пояснити природу і закономірності психологічних реальностей, а також співвіднести їх зі стратегіями міжособистісного (у тому числі і педагогічного) впливу.

Першою і найбільш традиційною є так звана об'єктна парадигма, у відповідності з якою психіка та людина загалом розглядалась як пасивний об'єкт впливу зовнішніх умов та їхній продукт. Адекватна цій парадигмі стратегія впливу базується на функції контролю поведінки та установок людини, їх підкріплення і спрямування у потрібне русло, а також функції примусу щодо об'єкту впливів. У педагогічній практиці, метою якої є розкриття та розвиток потенціалу особистості, ця стратегія непридатна. Пізніше був висунутий підхід, що стверджує активність людини, її вибірковість у процесі відображення зовнішніх впливів. Незважаючи на визнання активності та індивідуальної вибірковості психічного відображення, при використанні конкретних методів впливу людина, насправді, все ж залишається об'єктом зовнішніх впливів і психологічного маніпулювання. Тому в маніпулятивній, одномірній, об'єктній, монологічній стратегії впливу людині відводиться пасивна роль, а її унікальна людська сутність знеособлюється.

Такому песимістичному, одномірному підходу до людини в історії людинознавства протиставлялась оптимістична традиція, що базується на вірі в конструктивне, активне, творче начало людської природи. Найбільш адекватною для даного підходу є розвивальна стратегія. Психологічною умовою реалізації такої стратегії впливу є діалог. У діалозі дві особистості починають утворювати деякий психологічний простір та часову протяжність, створювати єдине емоційне «спів-буття», у якому розгортається творчий процес взаємного розкриття і взаємного розвитку, створюються умови для самовпливу та саморозвитку. Отже, діалог визначає психологічний зміст розвивальної стратегії впливу, найбільш оптимальної при організації взаємовідносин загалом між людьми, так і в процесі реалізації завдань навчання та виховання.

Як підкреслює Г.В. Дьяконов, багатство, глибина процесуально-цілісної, духовно-сислової феноменології діалогу зумовлюють потужний теоретико-парадигмальний потенціал вказаного наукового напрямку [2]. Водночас він слушно зауважує, що діалог варто розуміти як розмову будь-якої кількості співбесідників. Оскільки у цьому слові фігурує префікс «діа», але не у значенні

«два». Насправді, «діа» означає грецькою «роз-», «через», «крізь», а «логос» виступає в одному з основних своїх значень – «слово». Отже, діалог – це у буквальному розумінні «роз-мова», слово, яке проходить через усе коло співбесідників.

Важливим чинником діалогу є зосередженість людини на партнері, залучення його до співпереживання. Ця особливість діалогу як психотерапевтична чи педагогічна технологія забезпечує розуміння, а не лише готовність допомогти учасникові спілкування. Відтак, основною метою діалогічної взаємодії, на думку представників гуманістичної психології, є здійснення допомоги особистості в досягненні аутентичного існування. Найвагомішим на цьому шляху є розширення сфери самоусвідомлення особистості, знання про самого себе. Все це дає змогу посилити потенціал здатності до особистісного вибору й підвищити ступінь свободи людини.

Утім, досягти ефективної взаємодії можна тільки за умови довіри та позитивного особистісного ставлення один до одного, намагання кожного формувати в собі здатність відчувати психологічне буття партнера як власне. Тобто діалогічні стосунки є тим оптимальним психологічним фоном організації контактів, до якого мають прагнути люди і який за адекватної зовнішньої репрезентації та внутрішнього прийняття приводить до справжнього взаємного розкриття людей, котрі взаємодіють. Вони здатні створити оптимальні умови для саморозвитку та самовдосконалення обох суб'єктів процесу взаємодії.

І.Д. Бех виокремлює в навчально-виховній взаємодії інтимно-особистісне спілкування, у рамках якого створюються оптимальні умови для розвитку особистості, і яке є такою суб'єкт-суб'єктною взаємодією, що веде до морально-духовного зростання [1]. Автор наголошує на складності та водночас високій виховній ефективності даної технології, оскільки саме «за інтимно-особистісного діалогу відбувається зустріч двох внутрішніх світів на рівні їх сутності» [1, с. 69].

Проте, з точки зору освітньої практики надзвичайно важливо оцінити не лише сутнісні аспекти та потенційні можливості діалогу як форми міжособистісного суб'єкт-суб'єктного спілкування (формального діалогу), але особливості

змістового діалогу, що проявляється у представленні в діалогічній формі навчального матеріалу. При цьому діалогічна взаємодія суб'єктів освіти невіддільна від предметно-пізнавальної, органічно включена в неї і становить її внутрішній смисл, мотиваційно-спонукальну смислову основу [3].

Теоретичний аналіз означених підходів дозволив виокремити деякі особливості роботи з освітнім матеріалом у напрямку його діалогізації:

- ◆ Освітній процес (діалог, пошук, гра) стають джерелом набуття особистісного досвіду студента. Навчання втрачає традиційні для нього риси штучності і зовнішньої регламентації та наближається до природної життєдіяльності людини.

- ◆ Освітній текст як фрагмент культури засвоюється через контекст, розвиток Я йде через діалог. При цьому засвоюється не фрагмент цілісної життєдіяльності (знання і вміння), а сама ця цілісність, що передбачає імітаційно-ігрове відтворення життєвих ролей і ситуацій.

- ◆ Елементом конструювання є не фрагмент освітнього матеріалу, а подія в житті особистості, яка дає їй цілісний життєвий досвід.

- ◆ Внутрішній світ, особистісний досвід студента і педагога стають частиною змісту освіти. При цьому взаємодія учасників навчальної ситуації втрачає формальність і функціоналізм [3].

Відтак, конструюючи діалогічний простір розвитку особистості, педагог також визначає своє місце і свою поведінку в цьому просторі, оскільки, працюючи на основі діалогу з іншою особистістю, він, безумовно буде працювати із самим собою. Цей процес повинен відбуватися як взаємна реалізація (співреалізація), як спів-буття, як значуща подія. Ця спів-діяльність повинна бути емоційно-сміисловою спільністю для суб'єктів, при цьому зберігається відмінність в операціональному складі дій і функцій, що виконуються студентами та викладачами.

Інакше кажучи, мова йде про створення в навчальному процесі своєрідного простору ментальності, міжсуб'єктного пошуку смислу, імітацію особистісно

значущих проблем і колізій, які наближаються до сфери значущого для особистості. У такому середовищі студент набуває особистісного досвіду – досвіду суб'єктної, рефлексивної та осмисленої поведінки. У цій ситуації діалог стає смисловим змістом буття, способом спільного проживання та переживання освіти і викладачем, і студентом.

Відтак, діалогічність як спосіб життя та діалог як специфічний операціональний простір при їх глибинному розумінні можуть стати засадами побудови нових освітніх стратегій розвитку. Водночас, якщо будь-яка інноваційна освітня технологія існує у парадигмі суб'єкт-суб'єктного взаємного обміну, то діалогічний підхід дозволяє інтегрувати єдиний смисл, тобто вийти на вищий смисловий рівень взаємодії. У звичайній інтерпретації мова йде про досягнення розуміння. Проте у діалозі це розуміння стає не результатом раціональної домовленості, а продуктом спільної діалогічної смислотворчості.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Наук. видання. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
2. Дьяконов Г. В. Психологія діалогу – наука про психічне, особистісне й духовне буття людини. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2011. Вип. 26. С. 12 – 21.
3. Радчук Г.К. Освітній діалог як інноваційна гуманітарна технологія професійного становлення особистості у вищих навчальних закладах. *Педагогічний процес: теорія і практика* / Збірник наукових праць. Київ, ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2017, № 1. С. 3 - 19.

Mieczysław Różański,
prof. ucz. dr hab.,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurskie w Olsztynie (Poland)

Szymon Kaczmarczyk,
Student, Uniwersytet Warmińsko-
Mazurski w Olsztynie (Poland)

KTO MOŻE BYĆ DZIENNIKARZEM W ŚWIETLE POLSKIEGO PRAWA?

Przekazywanie informacji, czyli komunikacja jest jednym z podstawowych wartości, które służą w porozumiewaniu się ludzi ze sobą oraz w poznaniu otaczającego świata. Dziennikarz pomaga w zrozumieniu i rozeznawaniu zjawisk, które dzieją się na świecie. Jego zadaniem jest dążenie do pokazywania prawdy. Osoba będąca dziennikarzem powinna w swoich działaniach kierować się obiektywizmem i rzetelnością w przekazywanych informacjach w oparciu o zasady moralności i etyki. Wskazane wyżej determinanty powodują, że w opinii społecznej jest to zawód zaufania społecznego. Artykuł ma przedstawić, kto może w Polsce wykonywać zawód dziennikarza w oparciu o przepisy obowiązującego prawa i czy faktycznie jest to zawód zaufania społecznego.

Obowiązująca w Rzeczypospolitej Polskiej konstytucja zawiera zasadę demokratycznego państwa prawnego, która stanowi, że państwo stoi na straży zasad wielu wolności, a zasady sprawiedliwości społecznej muszą je urzeczywistniać [1].

Słownik języka polskiego PAN zawiera dwa znaczenia pojęcia dziennikarz. Pierwsze używane obecnie - dziennikarz to: „osoba pisująca zawodowo artykuły do dzienników; współpracownik redakcji pisma periodycznego” i drugie używane w czasach dawniejszych: „urzędnik biurowy zapisujący korespondencję w dzienniku” [5]. Wskazane popularne rozumienie pojęcia dziennikarz, pomijając znaczenie archaiczne tego wyrazu, wskazuje na najbardziej podstawowe elementy funkcjonalne pracy dziennikarskiej jakimi są: pisanie artykułów do prasy lub współpraca z redakcją pisma periodycznego lub redakcją radiowa, telewizyjną. Jednocześnie należy wskazać,

że dziennikarz ma zobowiązania wynikające ze współpracy, czyli powinien realizować zadania nałożone przez redakcję.

Definicja legalna pojęcia dziennikarz w prawie polskim, zawarta jest w ustawie z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (PrPras) [2]. Znajduje się ona w art. 7 ust. 2 pkt 5 PrPras „dziennikarzem jest osoba zajmująca się redagowaniem, tworzeniem lub przygotowywaniem materiałów prasowych, pozostająca w stosunku pracy z redakcją albo zajmująca się taką działalnością na rzecz i z upoważnienia redakcji”. Definicja ta zawiera tylko określenia funkcjonalne, wskazujące na zadania ma wykonywać dziennikarz oraz relacje jakie go łączą z redakcją, a nie kto może nim zostać i jakie ma wypełniać warunki.

Dokonując analizy tej definicji należy wskazać, co znaczą poszczególne zadania stawiane dziennikarzowi. Pierwsze zadanie - *redagować* - określane jest jako: "1. opracowywać stylistycznie i treściowo tekst własny; sprawdzać i poprawiać tekst, przygotowując go do druku; 2. kierować redakcją pisma, nadawać mu kierunek, ponosząc odpowiedzialność za jego formę" [5]. Natomiast Słownik współczesnego języka polskiego wskazują, że słowo to oznacza: "1. opracowywać pod względem treściowym i stylistycznym tekst własny lub obcy jakiegoś utworu książki czasopisma itp.; także: sprawdzać i poprawiać tekst przygotowany do druku; 2. kierować redakcją jakiegoś czasopisma lub dzieła zbiorowego itp. decydować o jego treści i formie"[6].

Drugie pojęcie - *tworzenie* - oznacza „1. być sprawcą przed autorem rzeczy, której przedtem nie było; powodować powstanie czego; 2. Komponować, pisać, układać (utwór muzyczny lub dzieło literackie); 3. ustanawiać, organizować, konstituować; 4. mieć postać czego przez nie jaki charakter kształt składać się na co, stanowić coś” [5], a Słownik współczesnego języka polskiego posiada dla tego słowa dwa kręgi znaczeniowe; "I. opracować coś co do tej pory nie istniało; ustanawiać, konstituować powołać do życia; 2. formować coś sprawiać, że coś zaczyna istnieć, stawiać się sprawcą czegoś"; "II – 1. pracować nad dziełem sztuki; pisać, komponować, malować, rzeźbić; 2. być uformowanym coś stanowić coś składać się na coś" [6].

Trzecie z zadań – *przygotowanie* - oznacza "1. zrobić, żeby coś było gotowe na czas, na pewien termin przysposobić, przyrządzić, zorganizować zawczasu; 2.

uprzedzić kogo o czym, zwłaszcza o czymś nie pomyślnym; 3. usprawiedliwić kogo w jakimś zakresie, przysposobić (np. do egzaminu)”[5]. Słownik współczesnego języka polskiego definiuje je jako: "1. robić coś tak, aby było gotowe na określony czas; 2. spodziewając się, że kogoś spotka coś złego powoli osłaniać go z tą myślą, nastawiać na przyszłe zdarzenia, uprzedzać o tym co ma nastąpić; 3 powodować, że ktoś nabiera doświadczenia, nabywa wiedzy w danej dziedzinie, przysposobić kogoś do jakiegoś działania przez ćwiczenia, naukę, pracę" [6].

Wskazane powyżej czynności - zadania stawiane przed dziennikarzem - odnoszą się do pojęcia *materiały prasowe*, czyli osoba wykonująca te czynności ma doprowadzić do powstania tych materiałów, czyli najpierw powinien dokonać przeglądu wydarzeń, faktów, które zamierza opisać w swoim materiale prasowym.

Ustawodawca przedstawił definicję dziennikarza, którą można zinterpretować na dwa sposoby: „pierwsza obejmuje osoby zajmujące się redagowaniem, tworzeniem lub przygotowywaniem materiałów prasowych, pozostająca z redakcją w stosunku pracy, natomiast druga obejmuje osoby zajmujące się redagowaniem, tworzeniem lub przygotowywaniem materiałów prasowych na rzecz i z upoważnienia redakcji. W odniesieniu do pojęcia dziennikarza w pierwszym znaczeniu, chodzi o osoby trwale związane z redakcją, będące pracownikami etatowymi redakcji. W drugim przypadku chodzi o osoby współpracujące z redakcją na podstawie umowy innej niż umowa o pracę – z reguły umowy zlecenia lub umowy o dzieło, czy jakiegokolwiek innej umowy zobowiązującej” [3]. Natomiast B. Michalski wspomina o trzecim przypadku nie ujętym w ustawie: „W pierwszym wypadku o uznaniu za dziennikarza decyduje umowa o pracę, w drugim natomiast udokumentowana (legitymacja, zaświadczenie) nieetatowa współpraca z redakcją. Istnieje jeszcze trzecia grupa niewymieniana wprawdzie w art. 7 ust. 2 pkt 5 PrPras, a mianowicie autorzy publikowanych materiałów dziennikarskich, niemający stałego związku z redakcją, który nadawałby im status dziennikarzy nieetatowych. Osoby te, mimo iż nie są w świetle prawa dziennikarzami, dostarczają jednak do publikacji materiały prasowe, dlatego też redakcja, przyjmując od nich materiał, powinna zażądać co najmniej oświadczenia, że autor działał zgodnie z zasadami obowiązującymi dziennikarzy”[4,8]. Interpretując te

dwa poglądy naukowców zajmujących się zagadnieniem pojęcia dziennikarza można postawić tezę, iż dziennikarzem w Polsce może być każdy obywatel posiadający zdolność do czynności prawnych, który ma czynne powiązanie z redakcją. Jest to dość kontrowersyjna teza, aczkolwiek bardzo prawdopodobna. Jako przykład można podać studenta, który sporządza tekst artykułu do gazetki uniwersyteckiej. Teoretycznie jest dziennikarzem, jeśli gazetka nosi znamiona prasy na gruncie prawa prasowego. Można powiedzieć, że to dość odważne stwierdzenie, ale zgodne z prawem. Osoba ta zajmuje się tworzeniem materiałów prasowych, ale na rzecz i z upoważnienia redakcji.

Nie jest jasno sprecyzowane co oznacza „na rzecz i z upoważnienia redakcji”. O ile działanie „z upoważnienia” wymaga zgody organu przewodniego, o tyle „na rzecz” to pojęcie bardzo szerokie [7].

Przedstawiona definicja zawodu dziennikarza wskazuje na rozbieżność pomiędzy oczekiwaniem społecznym, aby dziennikarz miał wysokie standardy etyczno-moralne i dążył do przekazywania prawdy poprzez obiektywizm i rzetelność redagowanych informacji, a definicją legalną definicją, która nie zawiera żadnych nakazów etyczno-moralnych i ograniczeń prawnych. Wskazuje tylko na relację dziennikarza z redakcją, dlatego też trudno nazwać zawód dziennikarza zawodem wolnym, który jest w stanie działać samodzielnie, niezależnie o redakcji.

Bibliografia

- [1] Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- [2] Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe, tj. Dz. U. z 2018 r. poz. 1914.
- [3] Lis W., *Rozdział I Determinanty działalności dziennikarza* [w:] *Status prawny dziennikarza*, red. W. Lis, Warszawa 2014.
- [4] Michalski B., *Podstawowe problemy prawa prasowego*, Warszawa 1998.
- [5] Słownik języka polskiego PAN, red. W. Doroszewski, t. 1-7, Warszawa 1965.
- [6] Słownik współczesnego języka polskiego, t. 1, Warszawa 1998, s. 219.
- [7] Sobczak J., *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2008.
- [8] Szot L., *Wolność dziennikarzy w polskim systemie prawnym*, Wrocław 2003.

Світлана Шевченко,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України
(Україна)*

ПРИНЦИПИ ТОЛЕРАНТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ У ПОГЛЯДАХ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ

XX століття створило передумови постійної загрози цивілізаційних конфліктів, що приймають форму світових війн. Основою цих конфліктів є класові, расові ідеї, ідеї цивілізаційної несумісності. Затвердження на історичній арені нацистських рухів, як відомо, було нерозривно пов'язано з відкиданням універсальних принципів рівності, людяності і толерантності.

Поняття толерантності формувалося впродовж багатьох століть, і цей процес продовжується до сьогодні. Принципами терпимості та поваги до оточуючих керувалися ще давньогрецькі філософи. Толерантність яскраво простежується у ідеях гуманізму. Гуманістичні, толерантні ідеї сповідували передусім українські письменники XIX-XX ст., які наполегливо проводили думки про національні та загальнолюдські цінності-взаєморозуміння, терпимість, щастя, добро, гуманізм. Зокрема Т.Г.Шевченко виділяв як найвище благо – добро, волелюбність, ненасилля, вірив в їх перемогу над злом, тиранією. Істинним гуманізмом пронизана творчість Лесі Українки, Богдана Лепкого, Василя Стуса, Василя Симоненка, публіцистична і педагогічна спадщина Б.Д.Грінченка, В.О.Сухомлинського. Найбільш активно ідеї становлення діалогу культур і принципи толерантності досліджували філософи, культурологи, політологи, педагоги у XX ст.: М.Біхтін, І.Франко, П.Флорентійський, В.Біблер [1].

Сучасна наука розглядає проблему толерантності в онтогенезі у філософському, психологічному, педагогічному та соціокультурному контекстах. Різні аспекти проблеми толерантності, зокрема осмислення сутності феномена «толерантність» та його особливої значущості для формування професіоналізму особистості педагога досліджено у наукових працях вітчизняних

(М.Андрєєв; О.Безносьок, О.Волошина, О.Грива, В.Калошина, О.Кихтюк, І.Кресіна, О.Майборода, О.Отич, В.Пісоцький, Т.Пилипенко, М.Товта, Ю.Тодорцева, О.Швачко та ін.) та російських (О.Асмолов, С.Бондирєва, Б.Герщунський, Д.Зінов'єв, Є.Кротков, М.Маріманова, А.Погодіна, Л.Скворцов та ін.) учених. Теоретичні засади виховання гуманістичних цінностей та формування професійної свідомості педагога, а також демократичні підходи до організації навчально-виховного процесу знайшли висвітлення у дослідженнях Г.Балла, А.Духновича, В.Кан-Каліка, Я.Коменського, А.Макаренка, В.Семиченко, Є.Шиянова та ін. У контексті наукового пошуку цінними є дослідження вітчизняних учених щодо реформування та розвитку педагогічної освіти в Україні (С.Гончаренко, І.Зязюн, Н.Ничкало, Л.Хомич та ін.). Особливо важливе значення мають наукові розвідки з теорії і практики професійної підготовки педагогів у зарубіжному досвіді (Н.Авшенюк, Т.Кошманова, М.Лещенко, З.Малькова, О.Матвієнко, А.Парінов, Л.Пуховська, О.Романенко та ін.). Закономірною і об'єктивною є тенденція зростання ролі того комплексу знань сучасних педагогічних концепцій, які поєднуються в поняття «українознавство», «народознавство», що мають в історії української освіти і суспільного розвитку достатньо глибоке коріння [3]. Вони були розроблені видатними представниками української культури та наукової думки (І.Франко, В.Вернадський, М.Грушевський, та ін.). Посилення українознавчого фактора у підготовці педагогічних кадрів виводить свідомість суспільства із орбіти меншовартості, консолідує і об'єднує його в умовах поліетнічності і полікультурності, створює новий соціокультурний простір, спрямований на загальний інтелектуальний, професійний, громадський розвиток нових поколінь громадян.

Накопуючи різносторонні значення, термін «толерантність» прагне відповідати дійсності, в якій численні прояви нетерпимості вимагають нових засобів подолання. Толерантність – це мистецтво жити з іншими людьми та з іншими ідеями [2].

Слово «толерантність» – сьогодні одне з найпопулярніших, найуживаніших у світі. У нашому суспільстві все частіше з'являється воно у лексиці

державних, громадських, культурних діячів, журналістів – усіх тих, хто причетний до процесу демократичних перетворень. Воно як пароль, який свідчить про належність його носія до кола людей з сучасними поглядами на життя та міжособистісні стосунки.

Для України, як багатонаціональної держави з розмаїттям культур і релігій, питання терпимості, етичності, гуманістичного виховання стають чи не головним чинником внутрішньої стабільності країни.

Толерантність у всі часи вважалася людською чеснотою. Вона передбачає терпимість до відмінностей серед людей, уміння жити, не заважаючи та не порушуючи прав і свобод інших. Толерантність також є основою демократії і прав людини. Нетерпимість у полі етнічному, полі конфесійному або полі культурному суспільстві призводять до порушень прав людини, насильства і озброєних конфліктів, війни.

В історії людства нетерпимість була завжди, вона породжувала війни, релігійні переслідування й ідеологічні протистояння. У повсякденному житті вона виражалася і виражається у фанатизмі, стереотипах, образах, а на державному рівні – у расовій дискримінації, переслідуванні за національністю, релігійною ознакою, у порушенні найважливіших демократичних свобод.

Аналізуючи культурну спадщину нашого народу, що ґрунтується на «філософії серця», можна з переконанням засвідчити, що толерантність у сприйнятті українця співвідноситься з поняттям поваги й любові.

Ідеї толерантності набувають все більшого визнання в сучасному світі, все більше країн активно запроваджують їх у свою освіту, державно-суспільне життя, розглядають їх як найдієвіший засіб досягнення взаєморозуміння, взаємоповаги, злагоди своїх громадян.

Список використаних джерел:

1. Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога: монографія / За заг. ред. Л.О. Хомич. – Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – 143 с.

2. Андрущенко В.П. Релігійна педагогіка // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головн. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 769.
3. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн.2: Друга половина ХХ ст. Підручник / За ред. В. Г. Дончика. Київ: Либідь, 1998.

МАТЕРІАЛИ
III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК ТРАНСПАРЕНТНОСТІ
СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ, ІСТОРИЧНИЙ,
ПРАВОВИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІРИ»**

MATERIALS
**OF THE III INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND
PRACTICAL CONFERENCE**

**«COMMUNICATION AS A FACTOR OF TRANSPARENCY
OF SOCIAL INTERACTION: PSYCHOLOGICAL, HISTORICAL, LEGAL,
ECONOMIC AND POLITICAL DIMENSIONS»**

Підписано до друку 06.05.2024 р.
Формат 60х90/8. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 26,7. Обл.-вид. арк. 30,7.
Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 7284 від 18.03.2021 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 51-75-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua